

AVGUST 2006 št: 76 cena 950 SIT / 3,85 €

KRAS

Poština plačana pri pošti 1102 Ljubljana

 ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA

ŽIVLJENJE NIČO IN BESEDE
WWW.MOBITEL.SI

Aerodrom Ljubljana

K R A S
DESTINATION MANAGEMENT
POSTOJNA

 ISTRABENZ

Telekom Slovenije

REVILJO KRAS PODPIRAJO V NJENIH PRIZADEVANJH ZA OHRANITEV NAŠE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

 TELEFON

Si še predstavljate
življenje brez Mobitela?

15

*let svobode
gibanja*

Aerodrom Ljubljana

Dober začetek vaših potovanj!

www.lju-airport.si

Amsterdam	Dublin	London	Podgorica	Split
Beograd	Dunaj	Moskva	Praga	Tel Aviv
Berlin	Frankfurt	München	Priština	Tirana
Bruselj	Istanbul	Ohrid	Sarajevo	Zürich
Budimpešta	Kopenhagen	Pariz	Skopje	...

Odsev pristne kakovosti.

Kraški pršut

Kras je mozaik naravne in kulturne dediščine ter domačih dobrot. Je čarobna dežela kamna, terana in kraškega pršuta, kjer v harmoniji miru, lepote in starodavnih izročil iz roda v rod zorijo biseri neokrnjene narave. Kraški pršut je dediščina bogatih izkušenj, mojstrskih spretnosti in starodavnih izročil prijaznih, gostoljubnih in radodarnih domačinov. Skrivnost te edinstvene kulinarične specialitete se odraža v bogati aromi, intenzivni barvi in nekoliko čvrstejši, vendar sočni in rahlo slani rezini. Ugodna klima, tradicija in izkušnje starih mojstrov dajejo pršutu dušo, skupaj z burjo pa potrpežljivo ustvarjajo njegovo drugačnost, prepoznavnost ter mu zagotavljajo nenadomestljiv okus brezčasne žlahtnosti.

Kraški pršut je geografsko zaščiten, kar pomeni, da nam je uspelo zaščititi tehnološki postopek, ki v posebnih klimatskih pogojih omogoča proizvodnjo kraškega pršuta posebne kakovosti. Območje za proizvodnjo kraškega pršuta je natančno določeno, kar pomeni, da so lahko s prestižno oznako kraški pršut označeni samo pršuti, ki so proizvedeni znotraj geografskega območja Krasa. Kraški pršut spada v skupino pršutov, ki ohranjajo tradicijo suhega soljenja brez dodatkov. Umetnost uporabe samo morske soli brez aditivov pa ni edini razlog, da je kraški pršut kot izdelek visoke prehranske vrednosti edinstven, kakovosten in zdrav proizvod.

V življenju je veliko dogodkov, ki jih lahko požlahtnimo s slastno rezino pršuta. Zaradi jedilne in gastronomske vrednosti kraški pršut uvrščamo med prestižne izdelke, saj nas s svojo kraljevsko aromo in gurmanskim značajem pogosto navdušuje ob posebnih dogodkih, praznovanjih, porokah, slavnostnih kosilih in sprejemih. Zaradi spoštljivega odnosa do pršuta ga ponudimo le z izbranimi prilogami (orehova jedrca, suho sadje).

Ročno rezan pršut je bil od nekdaj posebno kulinarično doživetje, rezanje pršuta pa prava spretnost. Za ročno rezanje izberemo dozorel in enakomerno posušen pršut, vendar moramo biti rezanju dozoreli tudi sami. Brez potrpežljivosti, natančnosti in prijaznega nasveta kakšnega od zgovornih kraševcev, izkušenih strokovnjakov ali večjih poznavalcev ne bo šlo. No, najbrž ne takoj ...

Nekaj zagotovo drži, četudi vas burja prepriha do kosti, ne boste odšli s Krasa ne lačni ne žejni.

Poizkusite rezino Kraškega pršuta in užijte trenutek.

Odlikuje ga dolg čas zorenja, najkvalitetnejša surovina izbranih pasem, znanje in tradicija.

KRAS
Užijte trenutek

D

73779/2006

KRAS

100605673,76

COBISS

SIX KOPER - BIB CAPODISTRIA

Slika na naslovnici:

Detajl s freske »Pohod in poklon sv. treh kraljev«
v cerkvi sv. Helene na Gradišču pri Divači.Freske so delo slikarske delavnice mojstra Ivana iz Kastva
iz okoli leta 1490.

Fotografija: Jaka Jeraša

Fotoarhiv: Branko Cerkvenik

Vsebina

AVGUST 2006, št. 76

Janez Lombergar	ODŠEL JE PROFESOR NACE ŠUMI - BIL JE VNETHOREC ZA STROKOVNO UVELJAVITEV IN OHRANJANJE DRAGOCENE KRAŠKE ARHITEKTURNE DEDIŠČINE	4
Ciril Sigulin	ZA NOVE GRADNJE IN PRENOVE BI MORALI IZBIRATI PROJEKTANTE, ARHITEKTE, KI NE VNAŠAJO TUJE NEUSTREZNE ARHITEKTURE!	8
Sergij Stancich	ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA - DOMAČA SOCIALNA BANKA	14
Sabina Paternost	IMMENSUM AD ANTRUM ADITUS - VSTOPI, POPOTNIK, V NEIZMERNO PODZEMLJE!	16
Prof. dr. Marijan Slabe	STARA SPOMINSKA KNJIGA	20
Uredništvo	LETOŠNJI PREJEMNIK ŠTREKLJEVE NAGRADE PROFESOR JANEZ DOLENC	23
Sergej Verč	VSE SE JE PRAVZAPRAV PRIČELO Z DANO BESEDO, NAKLJUČNO, ANEKDOTIČNO	24
Pavel Vidau	POGLED V DOGAJANJE TISTEGA ČASA	26
Edvilijo Gardina	POKLON TREH KRALJEV KRASU	29
Branko Cerkvenik	PO 400 LETIH KLAVŽARJI SPET PRELETAVALI SLOVENIJO	34
Rafko Dolhar	ZAČETI ZNOVA - NOVA KNJIGA DR. DRAGA ŠTOKE	36
Dr. Drago Štoka	PONOVNO NA VZPONU	37
Nelida Nemec	ŠTANJEL KOT NOTRANJA OŽIVLJENOST, KOT IZŽAREVANJE VIDNEGA	38
Črtomir Špacapan	TURISTA MORAMO NAJPRED PREPRIČATI, DA PRIDE K NAM, NATO PA MORAMO IZPOLNITI NJEGOVA PRIČAKOVANJA	40
Jasna Božac	TEKMOVALCI SO IZ LIPICE ODHAJALI ZADOVOLJNI	42
Dr. Miran Vodopivec	ZA TAKOJŠNJE KORENITE SPREMEMBE PA NISMO!	44
Dario Zidarič	KRAŠ NAM DAJE MALO, A KAR DAJE, JE ODLIČNO	46
Erik Modic	KRAŠKI OKRAJ	51
Akad. prof. dr. Ivan Gams	ANTON MELIK, Kras in kras	52
Adrijana Štok Godina	ŠKAUNI V MAŠENCAH IN NA DEBELI STENI	54
Samo Šturm-	NARAVOSLOVNE ESKURZIJE V PARKU	56
Tomaž Zorman	ŠKOCJANSKE JAME	

Medijsko podjetje
MEDIACARSO d.o.o.

Telefoni revije Kras:

01/421 46 95, 01/421 46 90
05/766 02 90

Fax:

01/421 46 95, 05/766 02 91

E-mail: media.carso@siol.net

Kras, revija o Krasu in krasu
o ljudeh in njihovem ustvarjanju,
izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o.,
Rimska cesta 8, 1000 Ljubljana
Telefon: (+386) 01/421-46-95,
(+386) 01/421-46-90;
fax: (+386) 01/421-46-95
E-mail: media.carso@siol.net
Glavni urednik: Lev Lisjak
Odgovorna urednica: Ida Vodopivec-Rebolj
Naslov: Uredništvo revije Kras:
p.p. 17, 6223 Komen;
telefon: (+386) 05/766-02-90
fax: (+386) 05/766-02-91
Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV
950 SIT, 3,85 €
Naročnina za šest zaporednih števil
z 8,5-odstotnim DDV in s pošto dostavo
na naročnikov naslov v Sloveniji 7.500 SIT,
na naročnikov naslov v tujini
10.800 SIT, 45 €
Transakcijski račun pri NLB,
podružnica Ljubljana-Center, Trg republike 2:
02010-0089675302
Devizni račun pri NLB:
010-27620-896753/9
SWIFT coda: LJBA SI 2X
Fotografije: Agencija Mediacarso
Nenaročenih rokopisov in fotografij
uredništvo ne vrača.
Ponatis ali povzemanje prispevkov iz revije
Kras je dovoljeno uredniškovim soglasjem
in z navedbo vira.
Mednarodna standardna serijska številka:
ISSN 1318-3257.
Naklada: 4000 izvodov
Izdajanje revije Kras podpira Agencija 41
Izdajo te številke revije Kras je financiralo
Ministrstvo za kulturo

Odšel je profesor Nace Šumi

Bil je topel junijski popoldan pred več kot tremi desetletji.

Po obisku Marijine romarske cerkve v Obršljanu pri Komnu smo nadaljevali pot proti cerkvi sv. Tilna v Svetem, ki je bila osrednja postaja na naši študentski ekskurziji. Po stari navadi profesorjevega učitelja Franceta Steleta smo najprej obšli njeno stavbo lupino, potem pa stopili v notranjost in zbrani okrog tistega edinega stebra, ki kot držalo razpetega dežnika podpira odprto ostrežje svečanske cerkve, poslušali profesorjevo iskričo razlago in ob njem vse bolj dojemali bistvo prostora in svetlobe v arhitekturi ter zakonitosti njenega razvoja. Za predah smo, utrujeni od vtisov in na soncu preživetega dneva, poлегli v senco mogočnih kostanjev ob cerkvi in se vsi počasi zaljubljali v Kras, v kraško arhitekturo s svojimi asketskimi, kristalno čistimi oblikami, v kraške vonje, okuse, barve in svetlobe... Te ljubezni do Krasa, ki jo je prebudil v nas profesor, niso uspela nikoli več potegniti v pozabo niti dolga desetletja, pozneje preživeta v Ljubljani in v drugih slovenskih mestih, kamor so nas zanesle poklicne poti.

Potem so minila več kot tri desetletja...

Spet je bil topel junijski popoldan. Na dolgem snemanju niza oddaj »Naselbinska kultura na Krasu«, med katerim sem v mislih nenehno slišal svojega profesorja in razmišljal, kako bi on povedal to ali ono, sem se znova znašel prav tam pod kostanji ob svečanski cerkvi, ko je prišlo sporočilo: »Umrli je Nace.« »Kako, pa saj smo bili takorekoč še včeraj skupaj,« me je prevelo.

BIL JE VNET BOREC ZA STROKOVNO UVELJAVITEV IN OHRANJANJE DRAGOCENE KRAŠKE ARHITEKTURNE DEDIŠČINE

Janez Lombergar

Danes našega profesorja dr. Naceta Šumija, ki nam je bil, vsem generacijam svojih učencev in naslednikov, v resnici kot oče in vodnik skozi labirinte stroke in življenja, ni več. Tako je odšel še zadnji izmed naših velikih učiteljev.

Veliko izrečenih in zapisanih besed je v teh tednih z mnogih vidikov osvetlilo delo in pomen zaslužnega profesorja Univerze v Ljubljani ter ustanovitelja in vodje Znanstvenega inštituta Filozofske fakultete doktorja Naceta Šumija. Pa bo ob tem zelo prav, da poudarimo še eno izjemno pomembno plat profesorjevega delovanja: osveščanje ljudi v odnosu do kulturne in umetnostne dediščine, prepričevanje o smiselnosti in pomenu njenega ohranjanja in neusmiljen ter uspešen boj za dediščino s tistimi, ki so brez odnosa in zavesti, vse prevečkrat samozadostno in oholo, odločali o njenem »biti ali ne biti«. In ta del profesorjevega dela je desetletja potekal prek ekrana najbolj vplivnega medija, televizije.

»Kulturne diagonale« Televizija Slovenija, 1982:

Drugi z desne dr. Nace Šumi, ob njem Janez Lombergar, Anka Aškerc, dr. Ivan Sedej in drugi gostje.

Fotografija: Fotodokumentacija RTV Slovenija.

Profesor Nace Šumi pred obzidjem Palmanove med pripovedovanjem o renesančni zasnovi »idealnega mesta«, 1993.

Fotografija: J. Lombergar

Z izjemno ostrino duha in močjo misli, z jasnimi strokovnimi mnenji in stališči, neposredno, brez dlake na jeziku, je tiste, ki so ga gledali in poslušali, zmeraj zadel v živo - ampak to je storil na način, ki je dan le malokomu (če sploh še komu) v naši stroki: preprosto je znal prepričati, vzbuditi odsotni odnos do dediščine in zavest o smislu njenega ohranjanja, znal je ljudi pritegniti in navdušiti, jim odpreti oči. Ob vsem svojem pomembnem znanstvenem delu in univerzitetni profesuri je bil profesor Nace Šumi tudi popoln aktivist, »terenski« konservator in zlahten ljudski učitelj v najboljšem (in edinem res pravem!) pomenu teh besed, tega poklica. Vselej je razdajal znanje, nasvete, predloge in bil vedno pripravljen sodelovati in pomagati. Profesor Nace Šumi je imel v sebi v kar največji meri tisto, kar je najbrž temeljni pogoj za resnično uspešnega konservatorja (ali pa pedagoga): ob izjemno širokem strokovnem znanju, poglobljenem znanstvenem

pogledu in profesionalni poštenosti tudi - osebnostno prezenco, kredibilnost in karizmatičnost; tisto »nekaj«, torej, kar ljudi pritegne, dobesečno navduši in potegne za seboj. Njegov svetel pogled je v sebi nosil hkrati pronicljivo ostrino vidca in človeško toplino modreca.

Začetek najinega sodelovanja sega tja nekam v sedemdeseta leta, ko sta skupaj začeli nastajati njegova knjiga in obsežna televizijska serija »Naselbinska kultura na Slovenskem«. Najbolj burno obdobje pa je bilo gotovo tistih nekaj let, ko so ob ponedeljkovih večerih tekale oddaje »Kulturne diagonale«; oddaje, ki so bile prav zaradi profesorjeve vneme in karizme in (»Si parva licet componere magno« - Če je majhno dovoljeno primerjati z velikim, kot bi rekli stari Rimljani) tudi zaradi zagretosti za stvar, ki jo je vzbudil profesor v meni, razmeroma največkrat posvečene prav boju za ohranjanje kulturne dediščine. Hude oddaje so bile to; tako

Prof. Nace Šumi med snemanjem serije oddaj
"Korenine slovenske lipe" na gradu San Giusto v Trstu, 1993.
Fotografija: J. Lombergar

ostre, da so namesto prvotnega predvajanja v živo že kaj kmalu uvedli dopoldanska snemanja ter cenzurna prekinjanja studijskih pogovorov in pred predvajanjem še naknadna rezanja.

In Nace je bil v teh oddajah zmeraj osrednji govornik, ki jim je dajal težo. Pozneje sva za prvo od danes že več kot tisočih oddaj »Tednik« pripravila prispevek o stranpoteh popotresne obnove Breginja, pa potem zaradi burnega političnega in javnega odmeva še dve »popravni« enourni oddaji (dve zato, ker ena zaradi ostrine izrečenih besed nikoli ni šla v predvajanje). Takrat sva sodu potrpljenja dokončno izbila dno. Ob imenu Nace Šumi so se začeli takratni uredniki na televiziji v strahu, kaj bo spet in »kaj bo sledilo«, kar tresti od groze, mene so pa (»za kazen«) predstavili iz kulturne redakcije v mladinski program.

Odtlej so najine oddaje o kulturni dediščini pač nastajale v mladinskem programu... - in bilo jih je veliko. Eden izmed zadnjih večjih skupnih projektov s profesorjem Šumijem pa je bila serija »Korenine slovenske lipe«, ki je predstavila in ovrednotila umetnostne spomenike v italijanskem zamejstvu, od Benečije pa prek tržaške in videmske pokrajine vse tja gor do Rezije. In to je bilo zame (kljub vznemirljivim doživetjem med tistimi dolgimi helikopterskimi snemanji »naselbinske kulture« pred mnogimi leti) eno izmed daleč najlepših doživetij na televiziji, saj smo se vsi v televizijski ekipi počutili kot stroki predan letnik študentov na privlačni ekskurziji s svojim profesorjem. »Vsega hudega« vajene televizijske ekipe so izjemno dober lakmusov papir za ugotavljanje učinkovitosti oddaj. In prav tako, kot je znal profesor s

Med snemanjem serije oddaj
"Korenine slovenske lipe" v Krminu (Cormons), 1993
profesor Šumi najvišje na stopnicah.
Fotografija: J. Lombergar

svojimi navdušenimi, miselno in čutno nabitimi pripovedmi, potegniti za seboj ekipo, tako je potem pritegnil prek ekrana tudi gledalce.

Profesor Nace Šumi je bil po rodu Gorenjec, po svoji duši in čutih pa je bil ta neskončni oboževalec nenehno spreminjajočih se iger svetlobe in barv - mediteranski človek. Mediteranski po širini razumevanja in brezmejni globini dojetja sveta, življenja in umetnosti, po barviti slikovitosti svojega pripovedovanja, po svojem tako zelo privlačnem in nalezljivem sijočem nasmehu, ki je žarel iz njega. In bil je dobesedno zaljubljen v Vipavsko dolino in Brda, v Posočje in obalna mesta, predvsem pa v - Kras. Morda je prav v kraški arhitekturi najbolj začutil svojo dušo, razpeto tako, kot je razpeta široka kraška planota med hribe na severu in morje na jugu. In zelo veliko je storil za Kras kot svetovalec in vnet bорец za strokovno uveljavitev in ohranjenje dragocene kraške arhitekturne dediščine. Nepozabne bodo ostale študentske in poznejše ekskurzije po teh krajih ter sproščene strokovne razprave, ko nas je prav očetovsko spodbujal k občutenju prostora in razumevanju arhitekturnih spomenikov: »No, in v čem je bistvo? In kaj iz tega vidimo?«

Ko sem pred časom omenil profesorju svojo željo, da bi skupaj pripravila niz oddaj o strehah, oknih, vratih, stopniščih in drugih elementih arhitekture na Slovenskem (ne le o umetnostno-zgodovinski tipologiji, tudi o kulturno-zgodovinskem razvoju, o simboliki in predvsem o občutjih, ki jih ti arhitekturni členi čarajo v nas), je bil njegov odziv čudovit. Rekel je: »Prav, ampak začela bova z arkadami, z

občutji, ki jih doživiš med sprehajanjem po arkadnih hodnikih zvečer ob mraku... In v sebi slišiš glasbo in - čutiš tek časa. Oddajo o tem si pa že dolgo želim; že od nekdaj!« Verjamem, da bo oddaja nastala (pa četudi zdaj v profesorjev spomin) in da bo v doslej morda največji meri razkrila še eno temeljno vsebino profesorjeve osebnosti. Nace Šumi je umetnost (in življenje!) doživljal zelo celostno in predvsem zelo - čutno. In morda je tudi v tem, v njegovem srčnem odnosu, ključ do razumevanja profesorjeve izjemne prezence in karizmatičnosti.

*Le njegovo ob vsakem srečanju znova
v pozdrav podarjeno vprašanje*

»Kaj bo dobrega?«

bomo odslej slišali le še v spominu...

*Profesoru Nacetu Šumiju, ki je vse življenje
hitel in nikoli utrujen razdaljal
svojo energijo, je korak dokončno zastal...*

Janez Lombergar, univ.dipl. umetnostni zgodovinar - RTV Ljubljana

Med srečanjem prijateljev revije Kras 19. junija 1998 v Svetem pri Komnu so bili gostje povabljeni tudi na ogled tamkajšnje znamenite cerkve sv. Tilna. Tam je profesor dr. Nace Šumi že pred cerkvijo, še predno so se vsi gostje zbrali v njeni notranjosti, navdušil z njemu lastno karizmatično pripovedjo o legi cerkve, o načinu njene gradnje ter o njeni posebni arhitekturi.

**Ciril Sigulin, direktor delniške družbe Marmor iz Sežane,
o kamnarstvo in kamnoseštvo na Krasu**

ZA NOVE GRADNJE IN PRENOVE BI MORALI IZBIRATI PROJEKTANTE, ARHITEKTE, KI NE VNAŠAJO TUJE NEUSTREZNE ARHITEKTURE!

»Družba Marmor Sežana je podjetje z bogato tradicijo in izkušnjami. Ustanovljena je bila leta 1947 z namenom, da v kraških kamnolomih pridobiva in obdeluje okrasni kraški kamen. V tistem obdobju je bilo na Krasu od 12 do 15 aktivnih kamnolomov, v katerih so kamen obdelovali pretežno ročno, brez posebnih naprav za dvigovanje in transportiranje blokov in izdelkov. To svoje poslanstvo je obdržala tudi današnja družba Marmor, ki pa ga skozi obdobja od druge svetovne vojne naprej plemeniti še z geološkim raziskovanjem kompletnega Krasa. Vse do današnjih dni smo nekakšen pokrovitelj raziskav o ležiščih naravnega kamna na območju Krasa. Vsako leto od leta 1960 neposredno raziskujemo Kras, da ugotovljamo nahajališča kamna, ki so za našo industrijo zanimiva. Vsa vrtanja sicer ne dajo zaželenih rezultatov. Kljub temu pa so vsakršni rezultati dragoceni. Arhivirani so v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani in služijo za druge pomembne namene. Navsezadnje bodo služili tudi bodočim rodovom, da bodo vedeli, kaj na prostoru Krasa sploh imamo.«

Tako je začel svojo pripoved o kamnoseški delniški družbi Marmor iz Sežane njen direktor Ciril Sigulin, potem pa nadaljeval:

»Raziskujemo torej zato, da bi dragocen kraški kamen ponudili na trgu za nove gradnje, za preнове in za restavratorska dela na tistih objektih, ki so bili zgrajeni pred sto in več leti. Osnovna zamisel, želja, zahteva zavodov za spomeniško varstvo ne samo pri nas, temveč širom po svetu za restavrirane objekte je, da so ti objekti popravljani v takem stilu in če je le mogoče iz istega materiala, v kakršnem so bili zgrajeni. Z raziskavami želimo na Krasu ugotoviti in evidentirati zaloge, s

katerimi bi širši javnosti predstavili možnosti za njihovo izrabo, ki jih tu imamo. To ne pomeni, da bodo vse lokacije, ki jih raziskujemo, kdaj postale kamnolomi. Obstaja pa možnost, da bi z občasnimi dovoljenji za odvzem manjših količin kakovostnega materiala odprli kamnolom, uporabili izbrani kamen in kamnolom potem zaprli ter ga sanirali, da posega v prostor sploh ni videti. V tem smislu kontaktiramo tudi z Upravo za rudarstvo na Ministrstvu za gospodarstvo z željo - upam da je to naša skupna želja z Restavratorskim centrom R Slovenije - da bi z ustreznimi podzakonskimi akti omogočili tudi to vrsto uporabe naravnih materialov.

Morska biološka postaja v Piranu - kombinacija temnega kamna Lipica fiorito in svetlejšega kamna Lipica unito.

Cerkev v Stožicah - uporaba naravnega kamna v novejši arhitekturi.

Hotel Klub v Kobilarni Lipica - umetnost in naravni kamen.

Skoraj vse kamnoseke je usmeril in izšolal Marmor Sežana, d.d.

Naše podjetje od svojega nastanka ni spremenilo svojih ciljev. Naš namen je obdržati surovinsko bazo - torej kamnolome ter obdelavanje in vgrajevanje izdelkov iz kraškega kamna v objekte.

Obrat za obdelavo kamna v Sežani je organizacijsko ločen na obrat za strojno obdelavo in obrat za ročno obdelavo. S strojno obdelavo pridemo do izdelkov serijske proizvodnje, čeprav v naši dejavnosti težko govorimo o serijah, saj pri nas standardiziranih izdelkov ni. Skoraj vsi naši izdelki so nenakšni unikati. Pri nas se že sami projekti, tudi najbolj zahtevni, uresničujejo tako, da projektant zahteva preverjanje in jemanje izmer na objektu. To pomeni, da je vse, od stopnišča do stopnišča, od obloge do obloge, od portala do portala, individualno pripravljeno.

V obratu za ročno obdelavo v Sežani se vsa leta trudimo ohranjati tako kondicijo, da lahko kupcu nudimo dovolj bogat sortiment ročno oblikovanih izdelkov, kajti s strojem je

sicer mogoče zelo veliko narediti, dokončno pa izdelek dobi svoj čar šele, ko je obdelan ročno.

Za izučevanje našega kadra smo v podjetju v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja prišli do spoznanja, kako je za razvoj in prihodnost naše dejavnosti premalo, če se pojavljamo konec šolskega leta v osmih razredih osnovne šole na informativnih dnevih in na njih pripovedujemo, da bi radi izučili mlade ljudi za kamnoseški poklic. Zato smo čisto samoiniciativno predlagali šolam v Divači, Hrpeljah, Komnu, Kostanjevici na Krasu in v Sežani, naj bi pri njih uvedli kamnoseške krožke. Te krožke vodimo in financiramo ter v njih navdušujemo otroke, pa tudi njihove starše, za kamnoseški poklic. Vsako leto se krožkov udeležuje od 40 do 50 otrok. Vsako leto usmerimo v šolanje za kamnoseški poklic in s štipendiranjem pripeljemo do poklica po tri ali štiri vajence. Po končani osemletki se kandidati za kamnoseški poklic šolajo tri leta na Srednji gradbeni šoli v Ljubljani. Tako dobivamo kamnoseke, ki sicer nimajo veliko prakse, a so oplemeniteni s teoretičnim znanjem. Pravo prakso pa začnejo šele po zaposlitvi v Marmorju.

Tak način pripravljanja in kadrovanja kamnosekov pri nas traja že od leta 1983. Od vajencev, ki so končali vajeniški rok, jih je v Marmor v prvih letih prihajalo morda 50 odstotkov. Ko smo zaradi tega pozneje v pogodbe o štipendiranju vnesli določilo, da mora štipendist dobo prejemanja štipendije oddelati v Marmorju, se večina vajencev po končanem šolanju zaposli v Marmorju. Seveda pa se pozneje nekateri izmed njih odločijo za nadaljevanje šolanja v nekamnoseški smeri. Predvsem zaradi tega, ker - ozko gledano - v kamnoseštvu nadaljevalnega šolanja ni. Odločajo se za srednjo gradbeno šolo in tudi za nadaljevalni študij. Nekateri se usmerijo v druge poklice, na primer v ekonomske smeri. Odločajo se tudi za prezaposlitev. Tako smo imeli primere, da so se naši klesarji zaposlili kot špediterji, kot cariniki ali policisti. Skratka tam, kjer so smatrali, da je kruh lažje zaslužiti.

Nekaj takih kamnosekov, ki so od nas "ušli" - in teh ni tako malo - pa so sedaj kvalitetni kamnoseki in delajo širom po Krasu... Ko sem lansko leto zgolj zaradi radovednosti naredil spisek imen delujočih kamnosekov iz Marmorjeve šole in njegovega kadrovskega sistema, sem naštel več kot 30 imen,

Spomenik tigrovcem na Cirju nad Opatjim selom - ročno in strojno obdelan kamen

Kamolom Lipica 2 delniške družbe Marmor iz Sežane za pridobivanje naravnega kamna.

Marmorjevi kamnolomci iz lipiškega kamnoloma.

ki so sedaj bodisi samostojni kamnoseški obrtniki, bodisi zaposleni v večjih kamnoseških delavnicah. Skoraj vse kamnoseke, ki sedaj delujejo na kraškem območju, je izšolal Marmor Sežana. Na prste ene roke bi lahko naštel tiste vajence, ki jih je izšolal kdo drug.«

Vajenec nas stane na leto skoraj toliko, kot nas stane en delavec

»Vsak vajenec nas stane na leto skoraj toliko, kot nas stane en delavec. Kajti vajencem nudimo štipendijo za deficitarne poklice, plačamo bivanje v šolskem domu in šolnino ter vse potrebščine za študij. Ko se izšola, ga pogodba zavezuje, da mora ostati v Marmorju zaposlen toliko časa, kot je dobival štipendijo. Ko se zaposli, se zaposli kot kvalificiran klesar. Od njegove iznajdljivosti, marljivosti in delovnega uspeha - od katerega živimo vsi - je odvisno, koliko bo napredoval. Napreduje lahko do ranga skupinovodje. In če je uspešen, se mu v treh letih plača lahko podvoji.

V zadnjih letih pa se poraja tako pri učencih kot pri starših, ki nedvomno vplivajo na odločitve svojih otrok, želja po takojšnjem nadaljevanju šolanja na višji stopnji, kar je za našo dejavnost rahlo nasprejemljivo. To najbrž zato, ker vsi učenci niso takega znanja in takih veščin, da bi lahko nadaljevali kamnoseško šolanje, ga uspešno končali in bili tudi uspešni pri delu. Povrhu tega pa je očitno, da šolski sistem, ki obstaja v zadnjih letih, ni sprejemljiv zaradi drugega razloga. Če gre za spontan študij - triletno poklicno šolanje za kamnoseka, nadaljevanje dveletnega srednješolskega šolanja in potem visokošolski študij - tak sistem omogoča, da iz klesarjev nekateri za vedno ostanejo klesarji, drugi postanejo neke vrste klesarski tehniki, nekateri izmed njih pa nadaljujejo študij na

visokošolskih smereh. To bi nam omogočilo, da bi imeli po desetih, petnajstih letih vse strukture potrebnih kamnoseških strokovnjakov.

Vsako leto je na vajeniški šoli v Ljubljani razred 15 do 20 ljudi. Delež naših učencev je od 20 do 40 odstotkov, kar je gotovo precej. Tudi iz tega razloga se je izoblikovalo prepričanje, da je najpomembnejša lokacija za kamnarski šolski sistem prav na Krasu, ki je bil, če pogledamo v zgodovino, zibelka kamnarstva pri nas. V tem smislu je stekel pred časom zelo obetaven projekt "Porton", ki je tak, kakršen je bil zamišljen v osnovi, padel v vodo. Doživel pa je neko spremembo, ki ponovno daje upanje, da se bo vseeno nadaljeval v pozitivno smer. Nastaja visokošolski sistem šolanja za oblikovanje, vendar v tem primeru ne samo kamna, ampak v širšem smislu raznih materialov. Kamen naj bi bil samo en sektor. Gre za industrijsko oblikovanje materialov z vsem teoretičnim delom, ki je za to potrebno... Upamo, da se bo to uresničilo v okviru nastajajočega sežanskega visokošolskega sistema.

Marmor ima sedaj kakšnih petnajst prevladujočih delničarjev

V zadnjih letih je prišlo do velikih sprememb v Marmorjevi organiziranosti in v njegovi lastniški strukturi. Veliko truda smo vložili, da smo organizacijsko in lastniško vse postavili na noge. Iz bivše državne lastnine je podjetje prišlo v zasebno last. Marmor je sedaj delniška družba. Danes ima kakšnih petnajst prevladujočih delničarjev, ki obvladujejo 90 odstotkov kapitala. Imamo 75 zaposlenih. Ljudi, ki neposredno delajo v proizvodnji, to je v kamnolomih, v strojni obdelavi kamna in v ročni obdelavi kamna - je okrog 55. Dvajset zaposlenih pa spada v tehnični administrativni kader.

Ponovno odpiranje kamnoloma naravnega repenskega kamna Doline pri Vrhovljah nad Sežano.

Izrezovanje kamna z diamantno žično žago.

Še vedno se zavedamo, da je osnova kamnoseške dejavnosti na Krasu in v Marmorju kamnolom. Zato še vedno dajemo ogromen poudarek raziskavam in morebitnemu odpiranju novih kamnolomov. Sedaj imamo aktivna dva kamnoloma v Lipici. V lanskem letu smo ponovno začeli uporabljati kamnolom Repen, od katerega pričakujemo rezultate v naslednjih mesecih. Z raziskavami smo tako daleč, da pripravljamo poseg v prostor in izpeljavo poiskusnega kanala v še enem kamnolomu v Repnu. Raziskujemo pa še na treh lokacijah, za katere imamo z državo podpisane koncesije. V kamnolomu Doline pri Vrhovljah razširjamo že obstoječi kamnolom, seveda pa moramo v vsakem primeru ugotoviti, kakšne so njegove rezerve. Zelo resno razmišljamo tudi o tem, da bi ponovno lomili temnejše verzije apnenca na Krasu.«

Pojavili so se očitki nekaterih naravovarstvenikov in krajinskih arhitektov, da sta lipiška kamnoloma nesprejemljiv poseg v kulturno krajino Kobilarne Lipica

»Kamnolom je bil tam že pred vsemi modernizacijami Lipice.« utemeljuje direktor Sigulin in nadaljuje: "Trikotnik med posestvom Kobilarne Lipica in cesto Sežana-Lokev je bil v vseh prostorskih planih po drugi svetovni vojni predviden za kamnolomsko dejavnost. Tudi naša vizija razvoja temelji na teh dejstvih. Zelo redki so se spraševali, ali je to moteče ali ni. Meni je jasno, zakaj. Mnogokrat sem se pogovarjal z znanci, prijatelji, kolegi golfisti in s še kom. Vpraševal sem jih tudi, če vedo, kje je naš kamnolom in če vedo, da je le nekaj sto metrov od vstopne ceste v Lipico iz sežanske smeri. Nihče tega ni

vedel! In če ljudje igrajo golf samo 400 metrov stran od kamnoloma, a tega niti ne vedo, to pomeni, da jih ne moti.

Zavedamo se, da bi kamnolom lahko postal moteč, če bi šli v velike razširitve. Zato smo se s koncesijsko pogodbo zavezali, da bomo s tem prostorom ravnali spoštljivo in racionalno. V zadnjem letu se celo dogovarjamo, da bi to našo dejavnost vključili v paket turistične ponudbe Lipice. Za to imamo tudi soglasje občine Sežana in vodstvenih struktur Kobilarne Lipica ter Goriškega muzeja. Iz enega dela kamnoloma Lipica nameravamo narediti muzej, s katerim bi predstavljali kamnolomstvo in proizvodnjo gradbenega kamna ter zgodovino razvoja kamnolomstva in kamnoseštva na Krasu. Že mi sami imamo kar nekaj starih naprav in zapuščenih objektov, ki so priče starih časov. Tudi posamezniki na Krasu imajo po domovih spravljenega še veliko kamnarskega orodja. Do muzeja bi lahko vodila sprehajalna pot iz kobilarne. Tako bi si njeni obiskovalci lahko ogledovali tudi, kako je kamnolom deloval včasih, ogledovali bi si pa tudi lahko, seveda z zaščitno opremo, moderne postopke pridobivanja kamna, saj zahodni del kamnoloma še vedno deluje. In na tem območju so tudi stari opuščeni premogovniki. Mimo teh vodi kolesarska pot proti znani jami Vilenici in proti vasi Lokev. Če bi vse to združili in ustrezno povezali, bi lahko uredili zelo lepo, prijetno in poučno pot.

Poleg tega vidimo v neki časovni perspektivi povezavo med obema našima lipiškima kamnolomoma. Za kamnolom Lipica 2 smo verificirali odkopno metodo 'Marmor Sežana' za podzemno pridobivanje kamna. Podzemno pridobivamo kamnite bloke brez površinske rane na površju zemljišča. V zadnjih treh letih smo speljali pod zemljo že blizu 300 metrov rogov, v katerih s sodobno mehanizacijo nemoteno pridobivamo kamen. Proizvodnja je sicer bistveno zahtevnejša zaradi

tehnične dokumentacije, varnostnih ukrepov in zaradi same proizvodnje. Z geomehaniko moramo tudi dokazovati, da je območje stabilno. Ima pa tak način pridobivanja kamna tudi pozitivne učinke. Posegi v prostor so nevidni, delo pod zemljo je pozimi bistveno prijetnejše in tudi v poletnih mesecih je prijetneje delati pod zemljo, kot na prostem v vročini. V deževnih dneh je delo na površini onemogočeno, pod zemljo pa poteka normalno.

V tem času je tudi pri nas na Krasu precej ljudi, ki ne vedo, kje naj bi se zaposlili. Prepričan sem, da v naši dejavnosti ni več težaškega dela. Delo pri nas zahteva sedaj tehniško usposobljene ljudi, ki niso več nekdanji kamnolomci, ampak so upravljalci mehanizacije. Razstreljevanja pri nas sploh ni več. Kamene bloke se reže oziroma žaga z žičnimi in verižnimi žagami, kamen se v kamnolomih obdeluje s pnevmatičnimi kladivi, naklada in prevaža se kamnite bloke in polizdelke s posebnimi nakladalniki in vozili.

Ljudje, ki so pripravljeni delati, že prihajajo. Res je, da si vsi želimo - zase in za svoje otroke, da bi čim manj delali in čim več zaslužili. Vendar mislim, da je takšen čas že mimo. Vračamo se v čas realnosti in jasno je postalo, da se mora kdo ukvarjati tudi z osnovno proizvodnjo in ne samo z visoko študiosnim delom, ki je sicer spoštovanja vredno. Toda brez določene osnovne proizvodnje tudi študiosnost ne pomeni nič.

Še so ljudje, ki ne cenijo tega, kar so ustvarili njihovi predniki iz kraškega kamna...

Obdobje - ko so Kraševci, Brkinci, Vipavci, Istrani metali s svojih domačij obokane portale, ročno izdelane kamnite okenske okvire, kamnite štenge in šape štirin, ker je to za mnoge predstavljalo nekakšno uboštvo, ter jih nadomeščali s betonskimi - je že mimo. Preživeli smo tudi obdobje, ko so ljudje po naših vaseh komaj čakali, da pride kdo, ki bo odpeljal stare šape, okenske jirte, sklepnike in vse drugo, kar spada med kamnoseške gradbene elemente. Sedaj so tudi na podeželju spet cenjeni. In če danes iščete na Krasu, v Vipavski dolini in po Istri kaj takega, boste zelo težko še kaj dobili. Tisti, ki jih imajo, čeprav jih ne uporabljajo, jih čuvajo, ker so sedaj vrednost, kapital. Spet se jih spoštuje, kot se spodobi za kulturno dediščino naših prednikov.

Je pa na žalost opaziti nekaj drugega... Sistem investiranja deluje malo modernistično in sicer tako, da se pojavljajo predvsem načrtovalci, projektanti, arhitekti novih gradenj in prenov obstoječih objektov, ki poskušajo v ta naš primorski prostor vnašati neko moderno, tujo arhitekturo, za katero težko rečemo, od kod prihaja. Morda iz New Yorka, Chicaga, Las Vegasa ali pa iz bolj bližnjih pokrajin kot nekaj modernega, le-

Izdelek iz kraškega naravnega kamna - spomenik v Divači

Obod ali šapa štime iz kraškega naravnega kamna, narejena iz enega kosa.

Ročna obdelava kamna -
špičenje, česar ne more nadomestiti noben stroj.

Vedno iskane kamnite posode.
Vse fotografije: I. Čehovin, Marmor, d.d.

pega? V vsakem primeru gre za arhitekturo, neprimerno za prostor, v katerem živimo. Mislim, da so največ krivi načrtovalci, da se vnaša v ta prostor tujke. In krivi so, seveda, tudi sami investitorji - naročniki novih gradenj ali prenove obstoječih objektov - ki tradicionalne arhitekture tega prostora ne cenijo, ker njenih umetniških in praktičnih uporabnih kvalitete ne poznajo, jih ne vrednotijo..!

Celo to se dogaja, da se pri vnašanju in uporabi tujih materialov in tujih arhitektur v naš prostor močno preplačuje zgrajene ali obnovljene objekte, medtem ko se glede uporabe kamna še vedno ustvarja zmotno prepričanje, da je pristna kamnita arhitektura tega prostora draga, kar pa sploh ni res! Če primerjamo fasado iz kvalitetno obdelanega kraškega kamna in stekleno fasado, je steklena fasada bistveno dražja. Tudi ko govorimo o trajnosti takih tujih materialov, ko govorimo o uporabi prostora vključno s porabo energije za ogrevanje ali hlajenje, se teh ne da primerjati... Toda takšno pojmovanje bo še nekaj časa trajalo.

Že sam sistem projektiranja in gradnje je malce skregan s tehnologijo in z logiko. V ta sistem smo uvedli tako imenovani projekt za pridobitev gradbenega dovoljenja, ki je malo boljši od bivšega idejnega projekta. S takim projektom lahko začne gradbenec stavbo zidati, projektanti pa še med gradnjo lahko nadrobneje projektirajo, rišejo in prerisujejo ter določajo in spreminjajo detajle, nadrobnosti. Vse to pa ni niti najmanj naklonjeno kamnu. Z ometom, s keramiko, s plastiko pa tudi s steklom se da na hitro intervenirati tudi med gradnjo... Le kdo bo čakal kamnoseka, da bo delal rožice po prekladi? To tudi meče slabo luč na ceno objekta. Če pa je objekt sprojektiran od začetka do konca, lahko vse izračunaš in pre-

veriš, ali izvajalec sledi projektu, po drugi strani pa lahko investitor izračuna, koliko ga bo objekt res stal. Če med gradnjo projektant še vedno riše, noben investitor ne zna povedati, koliko bo končan objekt res stal, ker mu projektant ves čas dorisuje, kar narekuje dodatna dela. In investitor, na primer, sploh ne ve, koliko bodo stala kamnoseška dela na njegovem objektu, dokler ta ni povsem končan.

Samo za primerjavo naj povem, kako je s fasadami! Za objekt, ki je opremljen s portali, jirtami, konzolami, je res, da je kamen postavka, ki nekaj pomeni. Druga resnica pa je, da ima fasader, ki pride delat fasado z že vgrajenim kamnom in vgrajenimi kamnitimi gradbenimi elementi, vse pripravljeno. Zato je tako narejena fasada lahko od 20 do 30 odstotkov cenejša od navadne fasade, za katero je treba obdelati vse špalete itn. In če te stvari niso s projektom narisane, investitor ne more pravočasno vedeti in se ne more odločiti. Nasede lahko vsakršnim trditvam, kako je kamen drag, kako je kamnoseštvo drago in da se zato kamnoseštvo izplača izločiti.

Za konec še priporočilo

Vsakdo, ki na primorskem prostoru želi obnavljati ali graditi, mu priporočam, naj izbere takega projektanta-oblikovalca, ki s prostorom diha in ki ima na Krasu, v Vipavski dolini, v Istri že kaj svojega narejenega pokazati. Od njega naj zahteva, naj ne obdeluje prenove ali nove gradnje po fazah, temveč naj naredi projekt z vsemi detajli do konca in z vsemi izračuni. Samo pod takimi pogoji se bo investitor lahko kvalitetno odločil. Če bo imel na začetku prenove ali gradnje narejen projekt samo na polovico, bo tudi njegova odločitev le polovična!

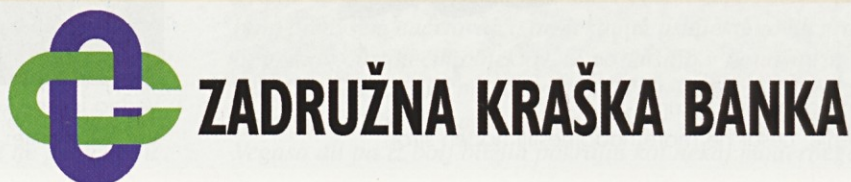
ZADRUŽNA KRAŠKA BANKA

Sergij Stancich

V tem prispevku na kratko predstavljam našo ustanovo, še edino tržaško manjšinsko bančno realnost in naše poglede naprej.

Ustanovljeni smo bili tu, na Opčinah leta 1908. Poudarjam, da je banka nenehoma poslovala tudi v času obeh svetovnih vojn, čeprav je morala v letih fašizma na tem prostoru delovati tajno. Državne meje niso bile vedno sedanje; poslovanje naše banke je ob njeni ustanovitvi segalo tudi na sedanji slovenski del kraškega ozemlja.

Naša banka se že od svojega začetka zgleduje po načelih gospodarske solidarnosti in vzajemnosti. Že od nekdaj poskuša v ekonomske tokove vključevati raznovrstne dejavnosti, ki so izraz prostora in lokalne skupnosti. Ta lastnost se je tudi spremenila v slog upravljanja. Izvrstili smo določene izbire in pripomogli k udejanjanju pobud, o katerih je vredno spregovoriti. Ne le v vsakoletnem obračunu našega delovanja, kar je za nas dolžnost in izraz pozornosti ter doslednosti do članov, sodelavcev in celotne skupnosti. Pač pa tudi ob priložnosti, ko se v reviji Kras predstavljamo njenim bralcem in prostoru, kjer jo zlasti berejo - na Krasu v Sloveniji, v Sloveniji nasploh pa tudi na tujem, ne le na Tržaškem in Goriškem.

Zakaj predstavitev tega posebnega socialnega obračuna poimenujemo z naslovom "Zadrúžna kraška banka - domača socialna banka"?

Domača banka smo zato, ker smo globoko zakorenjeni v našem prostoru in krajevni skupnosti: v njenem okviru poslujemo neločljivo in v znamenju kontinuitete. Za razliko od ostalih bank lastna in zaupana sredstva ponovno vračamo na razne načine skoraj izključno na teritorij, kateremu pripadamo. S tem je naša banka dala na tisoče ljudem - kmetom, obrtnikom, delavcem, podjetnikom, svobodnim poklicem, upokojencem - in njihovim družinam možnost, da so si prislužili zaupanje ter izboljšali življenjsko raven.

Socialna banka pa smo zato, ker se pri našem delovanju držimo tistih človeških načel, ki so v današnjem času prepotrebna. Pri nas člani in stranke niso gole številke.

Filozofija našega razmišljanja in sam pristop do družbe sta odprta, saj ne gledamo le na interes banke. Smo ustanova zadrúžnega značaja, tako da je članom banke zajamčena ekonomska demokratičnost, saj ima vsak član iste pravice ne glede na vloženi kapital.

Pogosto trdimo, da smo drugačna banka

Pogosto trdimo, da smo drugačna banka. Drugačnost je predvsem v tem, da smo kaj več kot zgolj kreditna ustanova. Čutimo se del skupnosti in ustvarjalci ter nosilci njenega razvoja, njenega socialnega življenja. V oporo smo tudi najbolj ustvarjalnim in aktivnim pobudam, ne glede na to, če zgledata navzven šibkejši ali manj vidni.

Vsebinska bilanca vsakoletnega družbenega učinka Zadružne kraške banke dokazuje našo jasno in prepričano voljo po ohranitvi prikazane drugačnosti, pomeni pa tudi trenutek razmišljanja o obsegu naše družbene odgovornosti. Zavedamo se, da moramo nadaljevati po isti poti in sodelovati pri gradnji boljše sedanjosti in bodočnosti za dobro naše celotne skupnosti.

Naša banka je zadrúžnega značaja in deluje v okviru italijanskega zadrúžnega bančnega sistema. Imamo več kot 1.300 članov, s katerimi se letno srečujemo za odobritev bilance ter obnovitev upraviteljskih mandatov. Upravni odbor šteje devet upraviteljev, katerim ta čas predsedujem. Nadzorni

DOMAČA SOCIALNA BANKA

Sodelavci Zadrúžne kraške banke
pred upravno zgradbo banke na Opčinah, 13. marca 2005

odbor šteje tri nadzornike, ki stalno nadzirajo korektnost našega poslovanja. Osnovnega kapitala z všteti rezervami imamo približno 50 milijonov EUR. Ta vrednost se vsako leto večja, saj kot zadrúžna banka dobička ne porazdeljujemo, temveč ga namenjamo rezervam. Sedaj imamo v banki 88 slovenskih zamejskih uslužbencev, enega tudi iz matice. Vsi komuniciramo s strankami v slovenskem in italijanskem jeziku.

Naše poslovalnice pokrivajo praktično vse obsejno območje Tržaške pokrajine, saj smo z njimi prisotni od dolinske občine do devinsko-nabrežinske občine. Za letos predvidevamo odprtje že devete podružnice, ki bo v miljski občini. V samem Trstu pa imamo zaenkrat dve podružnici.

Kot ostali bančni zavodi opravljamo vse bančne storitve - od podeljevanja posojil do investicij, zunanje trgovine itn. Našo tipično stranko ali običajno figuro člana predstavlja srednje-malo podjetje, obrtnik, kmetovalec in, seveda, privatnik. Za tovrstno klientelo smo kar dobro specializirani. V zadnjih letih smo, na primer, financirali zgraditev dveh obrtnih con, sklenili konvencije s kmetijskimi združenji ali ugodno kreditirali nove nastale konzorcije. Vse to s ciljem, da se bo naše območje razvijalo. Pri tem poudarjamo tudi socialno vlogo in skrb Zadrúžne kraške banke za kulturne, športne in druge dejavnosti na našem območju. V obliki podpor, sponzoriranja in drugih vrst pomoči vsako leto porazdelimo med naša društva in organizacije 300.000 EUR. Jasno pa je, da moramo kot upravitelji skrbeti za dobiček in razvoj naše ustanove. Če ni zaslužka, nimaš s čim komu pomagati!

V bodoče tudi postopno širjenje naše dejavnosti na slovenski del Krasa

Ena izmed važnejših točk našega strateškega razvojnega načrta je postopno širjenje naše dejavnosti na slovenski del Krasa. V prvi, sedanji fazi, poslujemo na osnovi prostega opravljanja storitev, torej brez poslovalnice v Republiki Sloveniji. Za to smo že pridobili potrebno dovoljenje osrednjega italijanskega centralnega zavoda in se o tem tudi v Ljubljani pogovarjali s predstavniki Banke Slovenije. V drugi fazi pa, upamo pred koncem leta 2007, želimo že odpreti našo prvo slovensko izpostavo v Sloveniji.

Po vključitvi Slovenije v Evropsko unijo se je scenarij našega področja močno spremenil. Dejanska odprava meje leta 2007 bi morala nedvomno povečati sodelovanje in gospodarsko povezovanje med lokalnim podjetništvom in prebivalstvom. Med drugim lahko slovenske stranke postanejo tudi članice naše banke. Naš upravni odbor meni, da je vse to priložnost in naloga za obogatitev in utrditev slovenske prisotnosti na našem območju. Mislim, da bomo z našim povezovanjem tega prostora, njegove mentalitete in specifičnosti odigrali vidno vlogo kot finančni povezovalni člen lokalnega prebivalstva. Res pa je, da ta načrt predstavlja samo vrnitev v naše naravno zaledje oziroma območje poslovanja.

**Postojnska jama, turizem, d.d. uresničuje zamisel
o turističnem managementu Kras**

IMMENSUM AD ANTRUM ADITUS - VSTOPI, POPOTNIK, V NEIZMERNO PODZEMLJE!

Sabina Paternost

Zgodovino postojnskega turizma so ustvarjali tako navadni obiskovalci pa tudi imenitni visoki gostje. Slednje je gostil tudi Jamski dvorec, prireditveno kulinarčno središče tik ob vhodu v Postojnsko jamo, ki je pred dobrim mesecem zasijalo v novi podobi. V njegovi imenitni dvorani Venecijanki je sedelo že kar nekaj kronanih glav, predsednikov vlad in držav ter drugih pomembnih gostov z vsega sveta. Nekateri so prihajali po svojih službenih dolžnostih, drugi zaradi želje po spoznavanju narave in občudovanju lepote.

Tradicija turizma in z njim povezane gostinske ponudbe v Postojni sega v prvo polovico 19. stoletja, ko so po odkritju notranjih delov Postojnske jame začeli z njenim urejanjem za turistični obisk. Že zelo zgodaj so se naši predhodniki zavedli tudi pomena oglaševanja in prilagajanja ponudbe vse večjemu številu obiskovalcev, ki so prihajali v Postojno.

Začetki turizma in promocije Postojnske jame

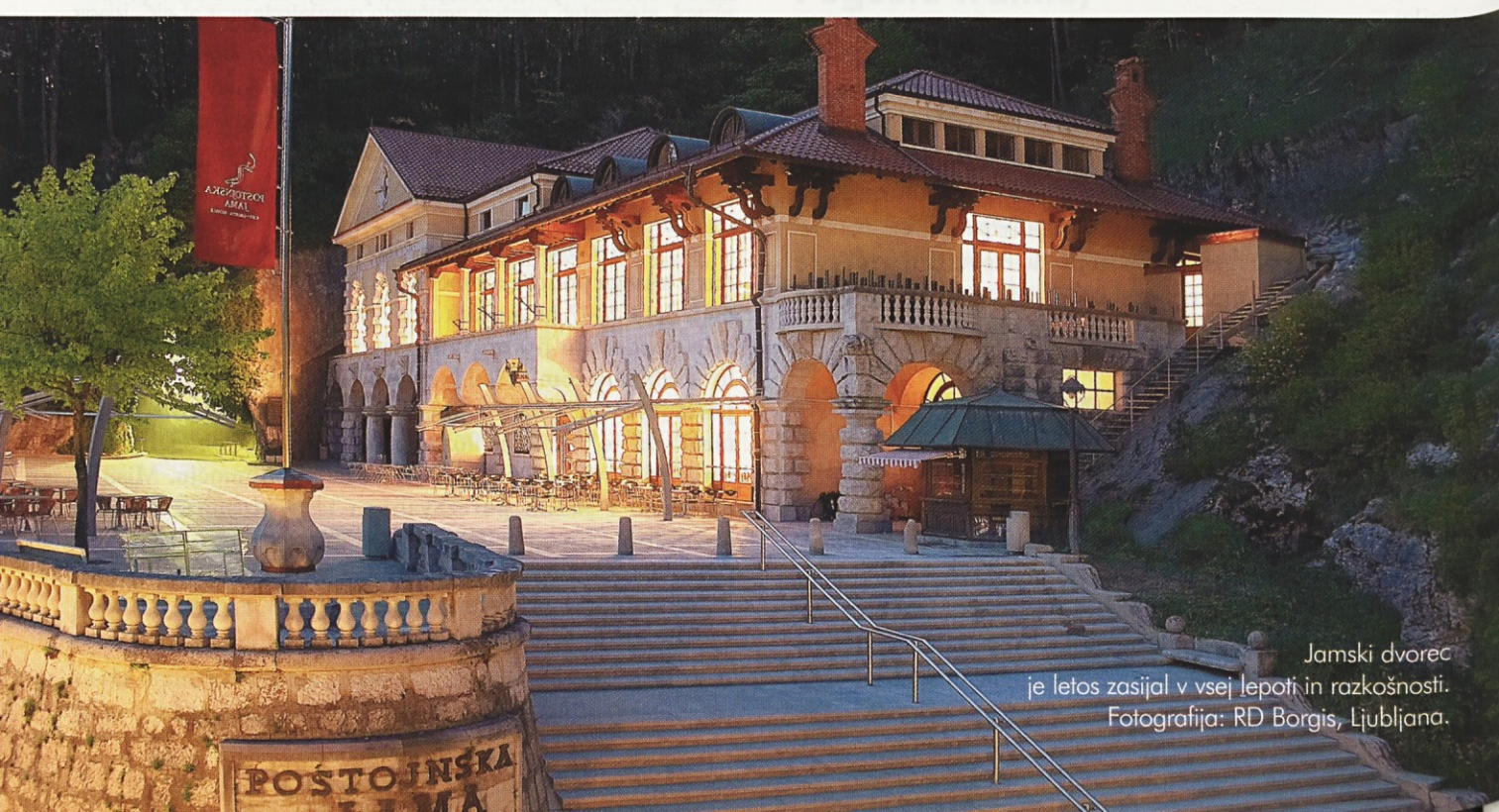
Prvi luksuzni hotel v Postojni, Grand hotel Adelsbergerhof, je že leta 1874 zgradil Švicar Franz Progler. Razkošen in udoben hotel je bil postavljen v prelep angleški park, saj je Postojna tedaj veljala za kraj z ugodno klimo, kamor so na počitnice prihajali gostje iz Trsta in celo z Dunaja. Tudi nekaj drugih gostinskih lokalov je bilo že zelo zgodaj na voljo obiskovalcem Postojne. Eno izmed gostišč s prenočišči v središču mesta, neposredno ob cesti, ki vodi proti Postojnski jami, je bilo še pred drugo svetovno vojno znano pod imenom Pri levu; danes se tradicija v istih prostorih nadaljuje pod imenom Restavracija Jadran. Prav nasproti omenjene gostilne je bil nekdaj hotel Pri ogrski kroni, ki je ob koncu 19. stoletja veljal za najbolj urejeno gostišče v Postojni. Kot *Osteria Grande* je

Tako so v dvajsetih letih preteklega stoletja gradili Jamski dvorec. Fotografija: Arhiv Notranjskega muzeja Postojna.

Dvorec je bil zgrajen leta 1928. Fotografija: Arhiv Notranjskega muzeja Postojna.

Jamski dvorec je letos zasijal v vsej lepoti in razkošnosti. Fotografija: RD Borgis, Ljubljana.

omenjen že v vodniku *A Handbook for travellers in southern Germany*, ki je v Londonu izšel leta 1837. Žal je hotel, v katerem je nekaj časa deloval vpisni urad za obiskovalce Postojnske jame, doživel žalostno usodo, saj je leta 1940 pogorel.

Svojevrsten mejnik v razvoju postojnskega turizma pomeni tudi zgraditev Južne železnice, ki je skozi Postojno stekla leta 1857. Prostor ob Kolodvorski cesti, nekje na pol poti med središčem Postojne in železniško postajo, je bil kot nalašč za še en hotel - Narodni hotel, pozneje poimenovan po lastnikih kot Hotel Paternost. V letošnjem letu je bil ponovno obnovljen in svoje storitve nudi pod imenom Hotel Sport.

Potem so zgradili Jamski dvorec

Z razvojem Postojne se je večalo tudi število obiskovalcev Postojnske jame, kar je narekovalo preurejanje ploščadi pred vhodom. Še v dvajsetih letih prejšnjega stoletja so bili obiskovalcem na voljo kioski, pri katerih so se lahko okrepčali, kupili vstopnice, si izposodili pelerine ter povprašali po prevozu ali prenočiščih. Ščasoma pa ta ponudba ni več ustrezala

vse večjemu povpraševanju in tako je Jamska komisija, tedanji upravni organ Postojnske jame, pod vodstvom direktorja Ivana Andreja Perka, pripravila projekt za prenovo vhodne ploščadi, ki mu je sledila tudi gradnja še danes eminentne zgradbe Jamskega dvorca pred vhodom v Postojnsko jamo. Po načrtih arhitekta Pietra Palumba je gradbeno podjetje Ghira e Pollaco iz Trsta zgradilo poslopje, v katerem je bila že takrat poleg postaje jamske železnice tudi velika restavracija. V pritličju sta bili gostom na voljo dvorani Venecianka in Dvorana stebrov, v prvem nadstropju pa sta bili plesna dvorana (za Postojno kar izrednih dimenzij - 35 x 20 metrov) in odprta terasa, ki sta lahko sprejeli do 700 gostov. Po notici, ki jo je na svojih straneh objavil tržaški *Il Piccolo*, je bila kuhinja restavracije v kratkem času sposobna pripraviti hrano za 1500 ljudi. Zgornje nadstropje so načrtovalci namenili upravi Jamske komisije, v stavbi pa so bili še pošta, prostor za prodajo vstopnic in garderoba.

Ob odprtju Jamskega dvorca 28. oktobra 1928 so v ediciji *Grotte d'Italia* zapisali, da bo na novo odprti dvorec ime in slavo Postojnske jame še bolj ponesel v svet, Postojna pa da vse bolj postaja center in vodilna na področju speleoloških ved.

K R A S
DESTINATION MANAGEMENT
POSTOJNA

Vstopi popotnik v neizmerno podzemlje ... - Fotografija: RD Borgis, Ljubljana

Letos smo Jamski dvorec prenovili

Jamski dvorec smo v letu 2006 prenovili in - nekdanji zagotovo ponos arhitekta Pietra Palumbe - sedaj v treh etažah gosti restavracijo ter več za kongresno ponudbo opremljenih dvoran, ki se jih s postavitvijo in opremo lahko prilagodi naročnikovim potrebam. V prireditvenem središču se lahko naenkrat druži do 1000 ljudi, prijazno osebje dvorca pa s storitvami najvišje kakovosti poskrbi za njihovo prijetno počutje.

V pritličju dvorca sta dvorani, ki sta ohranili originalni imeni in tudi del opreme - Dvorana stebrov in slovita Venecijanka. Večja Dvorana stebrov, ki v klasični postavitvi sprejme do 100 ljudi, je namenjena predvsem sprejemom, družabnim srečanjem in pogostitvam na najvišji ravni. Dvorana Venecijanka, ki lahko sprejme do 24 gostov, pa je idealna za ekskluzivna poslovna srečanja, novinarske konference in vrhunska kulinarčna doživetja.

Z dvigalom ali po stopnišču Pietra Palumbe se obiskovalec iz pritličja povzpne do velike dvorane v prvi etaži, poimenovane po Luki Čeču, prvem raziskovalcu postojnskega podzemlja. Največja dvorana v klasični postavitvi sprejme do 300 gostov in je namenjena seminarjem, kongresom, poročnim sprejemom, pogostitvam, poslovnim srečanjem in vrhunskim glasbenim dogodkom. Poleg velike dvorane so v prvi etaži še dve večnamenski dvorani, poimenovani Henry Moore in Thomas Cook, ki sprejmeta vsaka po 120 gostov, ter notranja terasa Skalca, iz katere skozi velike zasteklene površine opazujemo lepoto kraškega kamna v naravi.

Najnovejša pridobitev dvorca so nove kongresne dvorane v najvišji etaži. Dve večji, poimenovani Nanos in Pivka, sta opremljeni s sodobno audio-vizualno opremo in sprejmeta po 120 gostov, manjša, Snežnik, pa sprejme 25 gostov. Vse dvorane so klimatizirane. Ponudbo dopolnjuje prostorno zgornje preddeverje, primerno za sprejeme ali razstave.

Pestra ponudba kakovostnih spremljevalnih storitev in prireditev

Jamski dvorec v sklopu turističnega središča in parka Postojnska jama organizira in gosti tudi večje etnološke, družabne in glasbene prireditve na prostem, kot sta Furmanski praznik in Blues festival, ki ju obišče več tisoč gostov. Tradicija organizacije poslovnih srečanj, sprejemov, seminarjev in drugih dogodkov ter ponudba novih programov, kot so multimedijski dogodki in programi Team building, pa zago-

Prenovljena notranjščina dvorca

Slika na desni:

Ob odprtju prenovljenega Jamskega dvorca se je v knjigo gostov vpisal tudi predsednik vlade Republike Slovenije Janez Janša.

Ob njem je župan občine Postojna Jernej Verbič, na levi pa direktor Postojnske jame, turizem, d.d. Matjaž Berčon

tavljajo visok nivo storitev, spremljanih s kulinaričnimi užitki. Kuhinja Jamskega dvorca se ponaša z dolgoletno tradicijo, hkrati pa se spogleduje s sodobnimi gastronomskimi trendi. Njegova ekipa kuharjev in natakarjev že nekaj let zapored prinaša s strokovnih tekmovanj zlata odličja, kar še potrjuje trud, ki ga vlagajo v kakovostno pripravo jedi in postrežbo gostov. Še posebej radi gostom priporočijo priljubljene notranjsko-kraške jedi, ki so po kraških običajih bogate z dišavnicami in zelmi, v širokem izboru ponudbe pa so tudi slovenske kmečke jedi, kot so: žlikrofi, kolone, divjačinske jedi in enolončnice ter morske in sladkovodne ribe. Zaključenim skupinam so na voljo prav posebna kulinarična doživetja, na primer srednjeveška ali pa furmanska pojedina.

Posebno doživetje ponuja tudi prelep razgled z balkonov in teras Jamskega dvorca, saj ta sega daleč po pivški kotlini vse tja do Nanosa, Javornikov in Snežnika. Z vrhnjega nadstropja se vidi tudi najvišji zvonik pivške kotline, s katerim se ponaša cerkev v Orehku.

Privlači tudi okolica Jamskega dvorca

Še več izjemnih doživetij ponuja obiskovalcu okolica Jamskega dvorca. Postojnska jama, vivarij Proteus, Predjamski grad in jama pod njim ter razsežna paleta drugih zanimivosti vabi in pričakuje obiskovalce. Postojnska vrata - najnižji prehod iz Panonske nižine in Srednje Evrope sploh v Sredozemlje je bil skozi zgodovino pogosto velik izziv za popotnike, z današnjimi sodobnimi prometnimi povezavami pa je iz Postojne do slovenske prestolnice in do obale le slaba ura avtomobilske vožnje.

V preteklosti je Jamski dvorec gostil številne eminentne obiskovalce; skozi zgodovino so se zvrstili predstavniki različnih vlad, civilnih in vojaških oblasti. Zagotovo so bili nekaj posebnega spektakularni obiski maršala Tita in njegovih gostov. Venecijanka, najprestižnejši prostor Jamskega dvorca, jih gosti še naprej. Ob spoznavanju nove države na evropskem zemljevidu je v znameniti dvorani v knjigo visokih gostov, ki so si pred tem ogledali Postojnsko jamo, v zadnjih petnajstih letih svoje vtise strnilo kar 23 predsednikov držav, pa tudi japonska princesa, danska kraljica, luksemburški nadvojvoda, monaški knez in mnogi drugi pomembni gostje.

Jamski dvorec, ki smo ga poimenovali tudi *dvorec neskončnih možnosti*, postaja edinstveno kulinarično, prireditveno in kulturno središče nastajajoče destinacije Kras, kjer je naravnih in kulturnih znamenitosti, možnosti rekreacije in različnih prireditev v vsakem letnem času dovolj.

Morda že pozabljena...

STARA SPOMINSKA KNJIGA

Marijan Slabe

V še ne povsem natančno določeno zvrst premične kulturne dediščine, ki se je pojavila v preteklosti, vendar z nerazjasnjanim datumom, kdaj se je prvič pojavila, sodi predmet, ki mu preprosto rečemo spominska knjiga. Od svojega nastanka je postajala vse bolj priljubljena. Že njeno značilno ime pa pove, da imamo opravka s stvarjo, vezano na spomin. V bistvu gre za

zvezek, v katerem je zbran skupek želja in hotenj, napotkov, včasih zgolj podpisov piscev posvetil z bolj ali manj na besedilo navezujočimi se ilustracijami, ki naj bi lastniku spominske knjige, kateremu je posvetilo posvečeno, služili kot spomin, opomin ali napotilo za bodočnost na njegovi življenjski poti. V tem primeru gre za osebno spominsko knjigo.

Najbolj razširjeno je gotovo označevanje navzočnosti posameznika ali skupine na kakem kraju ali prireditvi (praznovanje obletnic, otvoritve razstav, odprtje raznih gradbenih objektov itd.) s podpisi, z navedbami vtisov, z ocenami, s predlogi itd. (tudi knjiga podpisov, vtisov). Najpogostejše so knjige v gostinskih lokalih, muzejih in na razstavah pa tudi v planinskih kočah - med najstarejšimi oblikami zapisovanja o navzočnosti posameznikov v cerkvah so npr. stenski grafiti romarjev. Iz začetkov turizma na Slovenskem so ohranjene spominske knjige iz Postojnske jame, Rogaške Slatine, ki so pomemben vir o številčni in družbeni sestavi takratnih turistov. Analiza spominskih knjig kaže tudi zanimivo ustvarjalnost posameznikov, ki so imenu in priimku dodali različne zapise (pesmi, misli, pregovori) in likovne interpretacije (vinjete, karikature, ornamentika).

Spominska knjiga tako predstavlja zelo širok pojem. V tem besedilu se omejujem na osebne spominske knjige, ki imajo pravzaprav intimen, pa tudi čustven značaj in so javnosti le redko na vpogled. Slovar slovenskega knjižnega jezika (IV, str. 858) ima pojem 'spominska knjiga' razložen kot »knjiga za vpisovanje želja, namenjena lastniku v spomin«.

Vsebina spominske knjige predstavljajo zapisi v prozi ali pesniški obliki z navednim namenom njihovega pisca. Včasih se je avtor samo podpisal in - kot je običajno, a ne nepomembno - zapisi so bili tudi natančno datirani, ponavadi z imenom kraja, iz katerega je izhajal pisec posvetila.

Izpovedna vsebina tekstov je različna, od čisto moralnih, religioznih napotkov do izrazito prijateljske ali ljubezenske navezanosti (starši, bratje, sestre, sošolci, učitelji, vzgojitelji itd.) in želja za srečno prihodnost in podobno. Vse je največkrat grajeno na življenjskih izkušnjah. Ne manjka niti raznih pregovorov in izrekov. Pogosto je prisotna tudi narodno spodbujevalna nota. Vsebina se poskuša včasih prilagoditi značaju osebe, ki je dala knjigo v spominski zapis.

Posebno zanimivo je, da je iz napisanega mogoče razločiti tudi raven oziroma okolje, ki je obdajalo lastnika spominske knjige. Seveda se to razlikuje od primera do primera. Žal na straneh takih knjižic pogosto naletimo tudi na nalepljene ilustracije, to so izrezi iz voščilnic ali kakšnih

drugih ilustriranih tekstov, podobic... Vendar tudi v takem primeru lahko najdemo določeno poanto in odgovor na nagajenja, ki so oblikovala takšen pristop.

Vsebina spominske knjige navadno ni nastajala v kratkem in ozkem časovnem obdobju ali roku. Čas nastajanja je običajno daljši. Poznam primere z vpisi v časovni razliki več kot dvajset let.

Sicer pa so spominske knjige v modi še danes tako med dekleti kot fanti, čeprav med slednjimi redkeje. Nekoč so bile pogost spremljevalec predvsem mladih deklet. Sam v bogati beri nisem našel spominske knjige, ki bi bila fantovska lastnina, čeprav tega ne smemo imeti za popolno resnico. Spominske knjige so bile zlasti v modi v raznih dekliških zavodih in zato najdemo v njih nemalo voščil in izraženih želja

z napotki vzgojiteljev (sestre, kateheti, učiteljice). Takšna knjiga je zaključila temeljni smisel oziroma cilj z neko veliko življenjsko prehodno stopnjo. To je bila pri dekletu običajno poroka ali kakšen drug pomemben dogodek, ki je vplival na spremembo življenja, ali če zapišem drugače, je začrtal preobrazbo dekleta v ženo.

Besedila so napisana preprosto, v ne povsem knjižnem jeziku, zelo pogosto pa tudi v rimani obliki, s pregovori itd. Pesmi so ponavadi liričnega značaja in imajo v sebi tudi pedagoške napotke.

Sicer pa so bile te zbirke voščil in spominov predvsem nekoč značilne za meščanski in sploh više stoječe družbene sloje. Toda kljub temu so jih poznala tudi kmečka dekleta. Videl sem takšno knjigo iz leta 1902 v obliki običajnega zvezka, dodatno okrašenega z roko likovno nadarjene lastnice. Ko sem bil v mladih letih zaposlen v tovarni, sem nekega dne opazil delavko, ki je s posebno nežnostjo prinesla spominsko knjigo pokazat svoji predpostavljani z željo, da bi ji vanjo kaj napisala. Žal mi je bilo, ker se je ta obnašala do nje kar se da omalovažujoče in seveda v duhu naprednih stališč dekletu želje ni izpolnila. Še zdaj vidim njen razočarani obraz.

Lastniku oziroma lastnici je spominska knjiga pomenila veliko. Zato so jo hranili na varnem mestu, kjer je bila vedno na razpolago za prebiranje in pregledovanje ter varna pred tujimi, nepooblaščenimi osebami, poškodbami ali celo uničenjem. Sčasoma je postala nekak dnevnik, če ga je lastnica vodila, njen spremljevalec in celo posvečen predmet, ki je v lastnikovem življenju igral prav posebno vlogo. V pregled ali branje ga je dala le tistim ljudem, ki so bili lastnici blizu ali so bili po njeni oceni vredni tega branja in gledanja; z njimi se je ponašala, ker je bila ponosna, da jih pozna in se druži z njimi. Kdaj se je spominska knjiga uveljavila in začela uporabljati, nisem mogel ugotoviti. Vsekakor je v tej ali oni obliki star spremljevalec človeškega rodu. Ker tovrstnim zbirateljem prav gotovo niso na vpogled primerki iz starejših časov, mislim tiste primerke, ki bi lahko odkrile izvorno leto, povem le, da sem najstarejšo pri nas ohranjeno sominsko knjigo našel iz preloma 19. v 20. stoletje oziroma iz druge polovice 19. stoletja. Ob tem je treba povedati, da se je v teh knjižicah uporabljal tako nemški kot slovenski jezik, celo latinščina, vsaj tja do konca prve svetovne vojne. Zagotovo pa omenjeni datum še zdaleč ni začetni mejnik spominske knjige.

Da bi vedno srečna
ostala

Ti želi Tvoj brat

Lp. Ljubljana, dne 25. 12. 1905.

Karol.

Pole Ti dobro pomladanja
Veseli čas, jedini Tvoj,
Veseli se ga brez besed
Tvoj! — pa Boga se boji!

Mila Zupanc

Ljubljana, 1. maja 1914

gro
na mir
rahar se
na svet

Karol se ti razmalenejo obzornja
čez me veselištro, preko vseh plai
in se otpru mesliteni ti morja,
fantazmi tih in tujih med ljubi.

Inko teraj so se boi boznel
in izpregledal mičnost svo, no laž
zavrti ti rui, se sperti imai
in se leti, znaš moč vsem pest bel.
p. Albrecht.

13. 6. 17.

Mila Zupanc.

Liška

Čeprav ta individualni osebni dokument vsaj navadno ne premore neke kvalitetnejše vsebine, bodisi kar zadeva likovno bodisi literarno stran, pa so tiste knjige, zlasti tja do dvajsetih in tridesetih let prejšnjega stoletja posebej zanimive zaradi svoje opreme. Nekateri primerki so zares pravi dosežki knjižne opreme in so sladokuscem-zbiralcem nadvse ljubi primerki v njihovi zbirki dediščine ter so nanje še posebej ponosni.

Platnice so izdelane iz najrazličnejšega materiala (platno, posebej prešan papir v raznih barvnih odtenkih, usnje, mnogokrat raznobarvni žamet...). Vezava je prava knjižna, platnice so lahko še dodatno okrašene z odtisnjenimi ornamentami ali pa so na njih razne okrasne aplikacije iz kovine.

Kvalitetnejši primerki imajo tudi poseben mehanizem za zapiranje knjige, kar je posnemanje preteklosti, ko so imele težke debele knjige posebna zapirala-zapahe. Tudi vezava hoče pri tem poudariti monumentalnost.

Pisno vsebino je avtor hotel nemalokrat ilustrirati s simboličnimi podobami. Svojemu namenu je želel dodati še poseben poudarek. Te ilustracije seveda nimajo neke posebne umetniške vrednosti, saj tudi niso delo umetnikov (so pa tudi silno redke izjeme, glede na število knjig), temveč običajnih ljudi. Vendar so prav zato marsikdaj zanimiv dokument izpovedi in izrazne moči navadnega posameznika in njegovega okusa. To je še zlasti zanimivo za spoznavanje nivoja človekovega dojemanja, njegovih odzivov in kvalitete njegove izrazne moči.

Ilustracije so narejene s svinčnikom, v akvarelni tehniki, tušu itd. Žal pa, kot sem že omenil, velikokrat najdemo nalepljene samo različne izreze z razglednic ali drugih ilustracij in tiskov. Posebej je treba izpostaviti tudi pisavo, ki je večkrat prav kaligrafska. Tu prednjačijo zlasti spominski zapisi iz samostanov, konviktov. Obstajajo pa tudi posamični primerki z ilustracijami vidnih slovenskih likovnih ali literarnih mojstrov in znanstvenikov. Seveda pa so ti bolj redki na vpogled. V neki znani gostilni z zelo starim poreklom sem videl spominsko knjigo, v katero so se lastnikovi hčeri vpisovali sami znani gostje, ki so imeli tam svoj 'stammtisch' (J. Plečnik, njegov brat Janez, A. Slodnjak, A. Žigon, I. Prijatelj in drugi). Res prava zbirka, vredna posebne pozornosti! Običajno so te likovne stvaritve preproste in romantičnega značaja (luna nad jezerom, živalice, gozdna idila, religiozni motivi, sidro, srce in križ, karikature itd.). Vinjete so nastavljene tako, da okvirjajo pripoved ali podobo. Pogosto so prikazane v narodnem motivu ali pa s cvetjem. Marsikdaj je namesto risbe prilepljena še fotografija, ki jo obdaja vinjeta.

Prav zaradi navedenega spominskih knjig ne moremo vedno imeti le za osebni dokument, ki bi po vsebini sodil v neko ozko izpovedno in osebno sfero. Prav navedeni primer kaže, da je v njih mogoče odkrivati tudi določena trenutna notranja občutja naših velikih mož iz kulturnih in znanstvenih krogov ter cerkvenega in političnega življenja. To pa daje spominski knjigi še posebno vrednost.

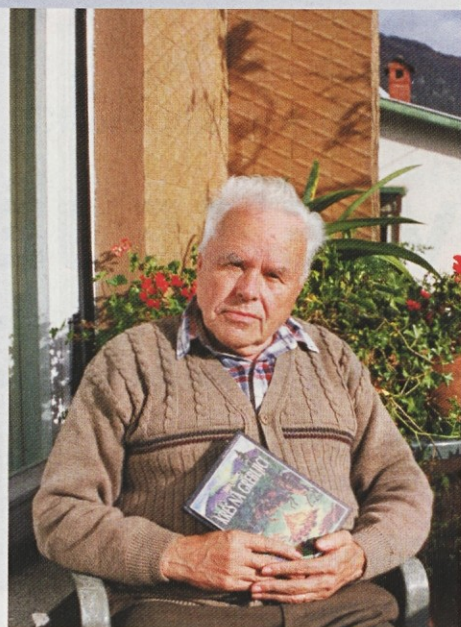
Fotografije J. Hajna

Prof. dr. Marijan Slabe - znanstveni svetnik Filozofske fakultete v Ljubljani in konservatorski svetnik Ministrstva za kulturo, Ljubljana

Letošnji prejemnik Štrekljeve nagrade:

PROFESOR JANEZ DOLENC

Osemindvajsetega junija 2006 se je sestel odbor za Štrekljevo nagrado in sklenil, da jo bo za leto 2006 prejel osemdesetletni slavist, deloma etnolog in predvsem slovstveni folklorist prof. Janez Dolenc, častni član Slavističnega društva Slovenije. Za prejemnika Štrekljeve nagrade ga je predlagal Inštitut za slovensko narodopisje Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Nagrada mu bo podeljena v nedeljo, 17. septembra ob 16. uri v cerkvi v Gorjanskem.

Za letošnjo Štrekljevo nagrado je njen odbor v roku prejel dva predloga. Poleg predloga Inštituta ZSC SAZU za slovensko narodopisje, naj nagrado prejme profesor Janez Dolenc, je bila zanj predlagana še Jasna Vidakovič, za katero je kandidaturo predložil Inštitut glasbenoinformacijskih znanosti pri CIMRS UM. Ker pa je Jasna Vidakovič članica odbora za Štrekljevo nagrado, je odbor soglasno sklenil, naj se nagrado za leto 2006 podeli prof. Janezu Dolencu.

V obrazložitvi za podelitev Štrekljeve nagrade prof. Janezu Dolencu, ki sta jo podpisali izredna profesorica dr. Marija Stanonih, znanstvena svetnica Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, in njegova predstojnica dr. Monika Kropelj, je tudi napisano:

Prof. Janez Dolenc je rojen 5. septembra 1926 v Četeni Ravni v Poljanski dolini. Že kot dijak je leta 1940 napisal osem povedk, ki jih je slišal od svojih najbližjih. Druga svetovna vojna je pretrgala njegovo šolanje. V začetku leta 1945 je bil odveden v koncentracijsko taborišče Dachau. Po vrnitvi domov konec vojne zaradi slabega zdravja ni mogel takoj nadaljevati šolanja. Ta čas je doma sistematično zbiral etnološko in folklorno gradivo domačega kraja in okolice in ga zelo natančno dokumentiral. Gradivo je dočakalo svoj izid v knjigi z naslovom Kres na Grebljici leta 2000, precejšen del tega gradiva pa sta v svojih knjigah mnogo prej uporabila Vinko Möderndorfer in Niko Kuret.

Leta 1952 je prejel študentsko Prešernovo nagrado za na-logo z naslovom Pripovedi poljanskega narečja. Še isto leto se je pridružil ekipi Borisa Orla pri akcijah Slovenskega etnografskega muzeja.

Leta 1956 je Janez Dolenc diplomiral na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani.

Ker kljub obetom zaradi spleta okoliščin ni bil sprejet na delovno mesto raziskovalca na Inštitutu za slovensko narodopisje SAZU, se je leta 1957 zaposlil kot profesor slovenščine na učiteljskišči v Tolminu. Kljub tej grenki izkušnji je ostal zvest svoji folkloristični usmerjenosti in leta 1961 za strokovni izpit napisal obsežno razpravo Pouk ljudskega slovstva na učiteljskišči.

Pedagoška zaposlitev mu ni dopuščala v prvi vrsti raziskovalnega dela, je pa prof. Janez Dolenc v tridesetih letih (1957-1987) vzgojil številne generacije učiteljev in učiteljic, dijakov in dijakinj s spoštljivo naklonjenostjo slovenski etnološki in posebej slovstveni folklorni dediščini; najprej na učiteljskišči in pozneje na gimnaziji v Tolminu. Hkrati je v letih od 1979 do 1989 kot višji predavatelj predaval metodiko slovenskega jezika in mladinsko književnost v enoti ljubljanske Pedagoške akademije v Novi Gorici. Z njihovo pomočjo je v tem času nabral bogato zbirko najrazličnejšega etnološkega in folklorističnega gradiva, največ slovstvene folkloze. Iz tega gradiva so leta 1989 pri Mladinski knjigi v Ljubljani izšle Tolminske pravljice in leta 1992 v knjigi Zlati Bogatin izbrane pripovedke s Tolminskega.

Kljub temu, da se je prof. Janez Dolenc s svojimi članki v javnosti stalno oglašal že prej in se izkazal tudi kot urednik Tolminskih zbornikov, poskuša svoje prvotno zamišljeno strokovno poslanstvo izpolniti po upokojitvi, saj je po njej našel v slovstveni folkloristiki in etnologiji ustvarjalno torišče svojega življenja. Odslej ga kot avtorja srečujemo v znanstvenih, strokovnih in poljudnih publikacijah. Čeprav je rojen v Poljanski dolini, ga Primorci in zlasti Tolminci štejejo za svojega. Kot slavist se posveča zlasti primorskim književnikom. Napisal je dvojce poljudnih književnih monografij. O Simonu

Gregorčiču je izšla leta 1989 in o Francetu Bevku leta 1990. Uredništvo Zbranih del slovenskih pesnikov mu je zaupalo uredništvo zbranih del Ivana Preglja... Dolenčeva bibliografija obsega od leta 1948 do leta 2005 okrog 320 strokovnih člankov in razprav, izmed katerih jih je z etnološko in folkloristično tematiko 111. Objavljal je šest samostojnih knjižnih del.

V zadnjih letih prof. Janez Dolenc v Loških razgledih postopno sistematično objavlja študijske razprave o življenju in delu svojega rojaka Gregorja Kreka, prvega profesorja slovenske filologije na Univerzi v Gradcu, ki se je poglobljeno ukvarjal z vprašanji slovenske folkloze (med drugim je izdelal prva navodila za znanstveno izdajo slovenskih narodnih pesmi) in slovenske mitologije. Dolenc je dal Slavističnemu društvu Slovenije in Inštitutu za slovensko narodopisje pri ZRC SAZU pobudo za simpozij o Gregorju Kreku, na katerem je tudi sam odločilno sodeloval. In večina teže za postavitev spomenika temu zaslužnemu Slovencu v njegovem domačem kraju je bila na Dolenčevih ramenih.

Podpisniki predloga in utemeljitve za podelitev letošnje Štrekljeve nagrade profesorju Janezu Dolencu sta na njegovem koncu povzeli, da kandidat za nagrado zgledno ureničuje cilje, za katere se je v svojem strokovno bogatem življenju prizadeval znameniti Karel Štrekelj. In pripisali sta, da bo Janez Dolenc 5. septembra letos dopolnil osemdeset let. Po Svetem pismu je sedemdeset let doba našega življenja, osemdeset, če smo krepki. Prepričani smo, da ljubeznivi profesor zasluži prvo počastitev iz folkloristične srenje vsaj ob tem pomembnem življenjskem jubileju!

Uredništvo

Gledališka skupina KD "Brce" iz Gabrovice pri Komnu

VSE SE JE PRAVZAPRAV* PRIČELO Z DANO BESEDO, NAKLJUČNO, ANEKDOTIČNO

Sergej Verč

Vse se je pravzaprav je pričelo z dano besedo, naključno, anekdotično...

Vaška skupnost Gabrovice pri Komnu in gledališka skupina KD »Brce« iz Gabrovice pri Komnu vsako leto prirejata za praznik vaških patronov sv. Petra in Pavla procesijo in - pred ustanovitvijo društva - krajšo zabavno prireditev. V preteklosti so v Gabrovici gostovali razni umetniki, med njimi tudi tržaško Stalno slovensko gledališče, igralki Minu Kjuder in Bogdana Bratuž, igralec Anton Petje pa še kdo.

Junija 1996 naj bi nastopal kabaretni duo Boris Kobal - Sergej Verč. Pa se je zgodilo, da je bil kolega Boris tisti dan zaseden. Ko sem to sporočil članom vaše skupnosti, so moje sporočilo preprosto preslišali ali narobe razumeli in na plakat napisali, da bom nastopal samo - Sergej Verč. Povedal sem jim, da sam nikakor ne nastopam, pač pa vedno v paru, in da torej s kabaretnim večerom ne bo nič. Pa so spet preslišali moje besede in hoteli uveljaviti svojo kraško trmo... Seveda s kabaretnim večerom ni bilo nič. Toda zvečer, po procesiji, pod stoletnimi lipami in s kakšnim kozarcem preveč v roki, ko so mi prijatelji Gabrovčani malo za šalo malo zares ponovno očitali, da sem jih pustil na cedilu, sem jim, ne da bi dvakrat pomislil, predlagal, naj prihodnje leto oni sami kaj zaigrajo. Kaj bomo vedno prosili druge! No, in ker beseda je včasih konj, smo naslednje leto, se pravi junija 1997, imeli prvo predstavo novoustanovljene gledališke skupine »Brce«. To je bila »Veselica« znanega primorskega režiserja Rada Pregarca v moji priredbi. Taisto »Veselico« smo letos ob deseti obletnici naše skupine ponovno postavili na oder, seveda z drugačnimi prijemi in nekoliko bolj ambiciozno kot prvič.

Ime skupine smo povzeli po istoimenskem prostoru pred vaško cerkvijo, kjer stojijo stoletne lipe in hrasti in kjer si Gabrovčani ob hudi sončni pripeki iščejo hladno uteho. Na tem prostoru, kjer še stoji staro plesišče z malim betonskim odrčkom, ki ga vsako leto zaradi novih potreb bistveno

razširimo, se dogajajo naše premiere. Že deset let, tako rekoč pod zvezdami, saj zaradi majhnosti vasi ne premoremo lastne dvorane.

Jedro KD »Brce« predstavlja skupina ljudi, ki niso samo igralka in igralci, pač pa naredijo tudi vse, kar je potrebno postoriti pri pripravi gledališke premiere. To se pravi, da so marsikdaj tudi šivilje in krojači, izdelovalci scene, njeni poslikalci, mizarji pa seveda tudi čistilke in čistilci, saj je pred premiero treba opraviti tako imenovano »rabuto«, to se pravi počistiti vas in prizorišče, pokositi travo ipd. Ob letošnji premieri ob desetletnici društva smo tudi podelili posebna priznanja najzvestejšim članom, to se pravi tistim, ki delajo v skupini neprekinjeno ali že od njene ustanovitve. No, teh je kar petnajst! Njihova imena so zabeležena na naši novi spletni strani www.brce.si, ki smo jo odprli prav ob letošnji desetletnici in kjer so vse informacije o našem delovanju. Člani gledališke skupine so vsi domačini, zaradi večje zasedbe pa smo letos uvozili kar tri igralce iz sosednjih vasi, kar je seveda dalo skupini nov ustvarjalni elan, sami gostje pa so se - tako kot sami pravijo - odlično počutili v naši sredi. Resnici na ljubo je treba povedati, da pri pripravi predstave sodelujejo tudi nekateri vaščani, ki sicer niso člani društva, se pa zavedajo velike odgovornosti pri pripravi praznika oziroma premiere, saj je predvsem po zaslugi gledališke skupine vas Gabrovice pri Komnu stopila iz anonimnosti in postala daleč naokrog znana in priljubljena.

Člani gledališke skupine »Brce« so seveda amaterji v najbolj žlahtnem pomenu te besede. Danes s ponosom lahko zapišem, da je to zelo uigran ansambel, ki se zna lotiti raznorodnih nalog in da se z isto študioznostjo in ustvarjalno vnemo loteva tako predstav v narečju kot v knjižni slovenščini, čeprav je seveda ta trši oreh pri ustvarjanju vloge. S to skupino že osem let (po enkrat sta prevzela režijo igralca **Bogdana Bratuž** in **Anton Petje**) delava igralka **Minu Kjudrova** in jaz sam. Predvsem naj poudarim, da je najino delo v celoti skupno, čeprav v zasedbah izpadeva eden kot režiser, druga pa kot njegova pomočnica. Minu Kjuder, ki s svojimi bogatimi igralskimi izkušnjami lahko ponudi vedoželjnemu amaterjem največ, kar ljubiteljski igralec lahko pričakuje, se je letos celo odločila, da ustanovi otroško-mladinsko skupino »Ne tič ne miš«, ki je

prav ob letošnji desetletnici imela svoj krstni nastop, lepljenko pesmi slovenskih pesnikov, ki govore o živalih z naslovom »O miški, ježku... in drugih zvereh«.

Eden izmed najtrših orehov je repertoarna izbira. Ta mora upoštevati več kriterijev: od igralsko vzgojnega do uprizoritvenega namena. Potrebno je izbirati med takimi besedili, ki so žanrsko naravnana bolj v komedijo, pa tudi zasedbeno morajo odgovarjati sposobnostim skupine same. To se pravi: pravilno razmerje med moškimi in ženskimi vlogami, taka zasedba, da so pri njej z večjimi ali manjšimi vlogami prisotni vsi ali skoraj vsi člani skupine, nezahtevnost ali vsaj primerenost scenografije, ki mora biti taka, da se jo lahko postavi na vsak oder. Ker besedil, ki bi v celoti izpolnjevala vse te kriterije, preprosto ni, jih je treba prilagajati, dopisovati ali - kot v primeru naše prve in zadnje premiere »Veselice« - tragedijo spremeniti v komedijo. Večkrat to ni najbolj preprosto, ker se ti dramaturgija ob prekorenitem poseganju v besedilo počasi, a vztrajno ruši, resnici na ljubo pa moram reči, da so se nam taki posegi do zdaj vedno bolj ali manj posrečili.

Seveda bi ne mogli prikorakati do te pomembne obletnice, če nas ne bi podpiralo naše zvesto občinstvo, ki smo ga v teh letih kar lepo razvadili. Predvsem naj poudarim, da to ni občinstvo mamic in očetov, dedkov in babic igralcev, ampak je občinstvo, ki prihaja v Gabrovico prav zaradi predstave in veliko manj zaradi vsega, kar ji sledi, se pravi zabave ob plesu instrumentalnega ansambla, pijače in hrane. Zaradi pomanjkanja lastnega pokritega prostora imamo v Gabrovici samo premiero in takoj naslednji dan reprizo. Vse ostale predstave odigramo v jesensko-zimskih mesecih v primernih dvoranah - največ na Krasu in v zamejstvu, naše predstave pa so si ogledali tudi gledalci z obalnega območja in Goriškega, kjer nas tudi vedno lepo sprejmejo. Vsaka premiera je pravzaprav edinstven uspeh skupine, saj stoji za njo toliko in toliko vaj, priprav, veselja pa tudi žalosti, ko ne igralec ne režiser ne najdeta skupnega jezika in se potem pravzaprav vsi trudimo, kako bi prišli do najboljšega rezultata. Slehera premiera pa je tudi kot izkušnja neponovljiva, kot je vse v teatru neobnovljivo. Vsakič na novo je treba raztegniti jadra in odpluti na široko morje, kjer ni varnih pristanov, ampak je temna noč s svetlimi zvezdami, ki ti vsaj približno kažejo pot. To pomeni, da je

vsaka premiera nova ustvarjalna avantura in skok v neznano. Pri tem si sicer res lahko pomagaš s preteklimi izkušnjami, vendar ni je poti v teatru, o kateri bi lahko rekel, da je shojena in torej varna.

Doslej smo največji uspeh doživeli z našo drugo premiero, to je zabavnim večerom »Štmčki v mineštri« (Poljubčki v mineštri), o kateri je Alen Jelen, selektor 38. srečanja gledaliških skupin Slovenije, napisal, da so »ti poljubčki svetla programska izjema, ki kličejo po ljubezni, iskrovosti in razumevanju.« To je bil res posrečen izbor slovenskih dovtipov, hudomušnih zapisov o vedenjskih navadah in razvadah Slovencev, skratka predstava, ki je izražala poseben življenjski optimizem in bila kot taka tudi uvrščena na zaključno prireditev vseslovenskega festivala ljubiteljskih gledališč. S to predstavo smo gostovali tudi pri Slovencih v Parizu in z njo doživeli res izjemen uspeh. No, pri pariških Slovencih smo bili tudi predlanskim z zelo uspešno komedijo »Zapleši nam še enkrat, Lili!«.

Gledališka skupina KD »Brce« je pravzaprav edina ljubiteljska skupina, ki deluje na širšem območju Krasa, zaradi česar je vsaka njena nova premiera doživetje zase. Ob prvi premieri junija 1997 (Rade Pregarc - Sergej Verč: Veselica) sem v gledališki list med drugim zapisal tudi tole: 'Veselica' nas je zbližala, nam iz tedna v teden utrjevala zavest, da je z zagnanostjo in prizadevnostjo celo iz nič mogoče ustvariti dostojen kulturni dogodek. Orati gledališko ledino, na kateri ni nobene podrasti, ničesar podedovanega iz prejšnjih časov, ne starih kulis, ne prostora za vaje, kaj šele tako skromnih gledaliških izkušenj, sploh ni tako preprosto... Brez te renesančne zavesti, da 'eden drugmu ogenj dajmo', bi v tej naši lepi Gabrovici ostalo vse po starem. Letos pa se je le nekaj premaknilo... V brk vsem, ki govore o zaostalosti naših kraških vasi in sivih conah naše kulture.«

To je pa tudi misel, ki nas vodi skozi vseh deset let našega dela.

*Članek je revija Kras odstopila Občini Komen za objavo v njihovem glasilu Komentar

Stoletnica društvenega dogajanja pri Banih, Opčine

POGLED V DOGAJANJE TISTEGA ČASA

Pavel Vidau

Sredi 19. stoletja je imela porajajoča se pomlad narodov, kot drugod po Evropi, tudi v Trstu in okolici svoje posledice. To nam priča prva številka Slavljanskega rodoljuba z objavo programa Slavljanskega društva, ki je izšel leta 1849. Temu društvu je nekaj časa predsedoval Jovan Vesel Koseski. Kakšno desetletje pozneje je bila ustanovljena prva čitalnica na Slovenskem (1861) z imenom Slovanska čitalnica. Že v prvem letu je štela okrog 230 članov. Njen tajnik je bil Fran Levstik. Pozneje so jih na Tržaškem

ustanovili še sedem. To kaže, da tedaj še ni bilo med tržaškimi Slovenci izrazitejše kulturne osebnosti. V okviru čitalnic so delovale dramske skupine, pevski zbori in glasbene skupine. Na valu tega prebujanja slovenske kulture se je v nekaj desetletjih ustvarila prava mreža društev v tržaških primestnih predelih kot tudi v okolici. To je bila tudi neke vrste obramba pred dejavnostjo nemških in italijanskih društev; še posebno pred italijanskimi občinskimi rekreatoriji, ki so imeli dokajšnjo asimilacijsko težnjo.

V tem neprijaznem okolju je pred sto leti tudi v majhni skupnosti pri Banih rastla zavest po utrjevanju lastne identitete in s tem potrebe po združevanju moči in idej za uresničitev teh načrtov. Ustanovitev društva se je kazala kot nekaj neodložljivega za združevanje članov k skupnim ciljem. V tej luči lahko vidimo potrebo po ustanovitvi prvega društva v vasi, ki sicer ni bilo kulturno, ker je moralo najprej ustvariti primerne pogoje za to dejavnost. Mladi, željni ustvarjanja in delovanja, po zgledu drugih sosednjih vasi, so komaj čakali na priložnost, da pokažejo svoje sposobnosti.

Na osrednji prireditvi - Obležje z bronasto ploščo in imeni društev, ki so si sledila v sto letih. Priložnostni govor je imel Pavel Vidau. Prireditve so obogatile narodne noše in fantovski kvartet s krstnim nastopom. - Fotografija Z. Vidau.

Konsumno društvo

V času prebujanja narodov in hitrega gospodarskega razcveta mesta so se pričele spreminjati razmere tudi po okoliških vaseh in dalje po tistih predelih tržaškega zaledja, ki so bili vezani na mesto in njegovo pristanišče. Konec devetnajstega stoletja so se v vasi ukvarjali pretežno s kmetijstvom. Razen stare gostilne in trgovine z jestvinami pri Banih ni bilo drugih - ne gospodarskih in niti ne kulturnih ustanov. Zato so se Banovci pričeli ozirati po drugih sosednjih vaseh, ki so si v tem času že ustvarile primerne pogoje za gospodarsko in kulturno rast svojih ljudi.

Zima je pravi čas za kmeta, da se posveti tudi drugim zadevam, ki niso nujno kmečka. Tako so se nekega dne sestali vaški možje z namenom, da ustanovijo »Konsumno društvo«, ki bi pomagalo včlanjenim vaščanom. Najprej pri preskrbi z osnovnimi življenjskimi potrebščinami, v nasledni fazi pa za kulturno in socialno rast vasi. Jasnejšo sliko o tem dogajanju dobimo v dokumentu, naslovljenem Cesarsko Kraljevi trgovinski in pomorski sodniji v Trstu, ki ga je pripravil odvetnik dr. Otokar Ryibar in overil C. Kr. notar Joahim Zencovich. »V smislu zakona 9. aprila 1873 šte. 70 drž. g. predlagamo, naj se vpiše v zadržni register novo ustanovljeno Konsumno društvo v Banah, registrovana zadruga z neomejenim poroštvom«.

V nadaljevanju navajam tiste točke ustanovnega statuta, ki so bolj pomembne za razumevanje časa in usmeritev delovanja društva. Prvi člen statuta se glasi: »Zadržna pogodba sklenila in podpisala se je dne 21. decembra 1905. l.« Drugi člen se nanaša na ime društva - »Firma zadruge se glasi: Konsumno društvo v Banah, registrovana zadruga z neomejenim poroštvom, ter ima svoj sedež v Banah«. V tretjem členu pa piše: »Namen zadruge je: a) posojevati svojim udom vlogam primerne vsote proti obrestim; b) držati gostilne, prodajalnice,

Mandolinski sestav Mladinskega društva Gaj leta 1924.
Fotodokumentacija: P. Vidau.

Pevski zbor Prosvetnega društva Gaj leta 1924.
Fotodokumentacija: P. Vidau.

kupovati ali najemati potrebne prostore za izvrševanje gostilničarske obrti in pospeševati kmetijstvo; c) dobivati si denarna sredstva svojim združnim kreditom«. V četrtem členu statuta so imena prvih odbornikov: »Udje prvega ravnateljstva so: predsednik Ivan Marija Ban v Banah h. št. 46, podpredsednik: Matija Ban v Banah h. št. 56, tajnik: Anton Vidav v Banah h. št. 28, blagajnik: Ivan Marija Ban v Banah h. št. 20, odborniki: Ferdinand Ban v Banah h. št. 48, Ivan Vidau v Banah h. št. 18, Ivan Ban v Banah h. št. 6, Ivan Marija Vidav v Banah h. št. 26«. V petem členu piše: »Vsa naznanila v društvenih zadevah se objavljajo v listu Edinost«.

To listino je v prisotnosti še dveh prič, ki sta potrdili istovetnost navedenih oseb (to sta bila Ferdinand Černe in Zorko Jerman iz Trsta) overil notar dr. Joahim Zencovich. V drugi točki statuta, kjer se omenja sedež društva, ni točnega naslova. Iz tega bi se dalo sklepati, da še niso razpolagali s svojim sedežem, kar lahko tudi razumemo, da so se že pogajali za odkup stare vaške krčme, ki je šla v stečaj (na kant). Ali pa, da niso še imeli vseh potrebnih dokumentov, ki bi jim omogočali v statutu zapisati točen naslov sedeža društva...

V naslednjih letih, po obnovitvi prostorov stare krčme, se je pričela odvijati živahna društvena dejavnost, ki se je kazala na gospodarskem, kulturnem in športnem področju. Najprej se je pričela preskrba članov s potrošnimi dobrinami, a že leta 1910 je začelo delovati Godbeno društvo. Sledile so ustanovitve društva Gaj, pod okriljem katerega je deloval pevski zbor, ki ga je vodil Jakob Milkovič, čitalnice ter dramskega društva. Po prvi svetovni vojni so 4. novembra 1924 ustanovili še Mladinsko društvo Gaj. Iz tega obdobja se je ohranil podatek o tamburaškem ali bolje rečeno mandolinskem sestavu, ki ga je vodil Ivan Lisjak, in o nogometnem moštvu. Nekateri viri navedajo Prosvetno društvo Gaj. Ker uradnih dokumentov o tem društvu nisem našel, v državnem arhivu je samo statut Pevskega društva Gaj, menim, da so bile ostale dejavnosti del tega društva.

Sledila je mračna doba zatiranja slovenske besede, uničena so bila društva, ustanove, vse kar je bilo slovenskega. Narodni domovi in drugi sedeži organizacij so bili požgani, razdejani ali zasedeni. Takšno zatiranje in zastraševanje je privedlo do tega, da so ob nenadnem prihodu fašistične tolpe v vas vse zapisnike in druge društvene knjige uničili. Tako, da sedaj ni možno sestaviti bolj jasne predstave o delovanju Konsumnega društva, pa tudi ne o razgibanem delovanju društva Gaj in njegovih sekcij.

Preporod društva »Gaj«

Po koncu druge svetovne vojne, ko se je prenehalo nasilje ter grobo zatiranje osnovnih človekovih pravic in ko je slovenski človek lahko ponovno spregovoril v materinem jeziku, so obnovili društveno dejavnost. Tako so že leta 1945 na novo ustanovili prosvetno društvo Gaj v Banah s pevskim zborom, knjižnico ter dramsko skupino. Odbor, ki je skrbel za razne dejavnosti društva, so sestavljali predsednik Josip Malalan, podpredsednica Karla Ban, tajnik Alojz Gorup blagajnik Pavel Malalan, načelnica dramskega odseka Antonija Vidav, načelnica knjižnice Rina Badalič, gospodar društva Ferdinand Ban in odgovoren za fizkulturo Stanko Renar. Vaščani so se z navdušenjem vključili v različne kulturno-športne dejavnosti in s tem pomagali sebi in drugim premestiti bolečo preteklost zatiranja ter usmeriti pogled v svetlejšo prihodnost, ki se je kazala z novo ureditvijo v teh krajih. Nastal je pevski zbor, ki ga je v začetku vodil pevovodja Maks Baretto, po njegovi smrti pa je vodenje zbora prevzel Milan Pertot. Zelo delovna je bila tudi dramska skupina z raznimi nastopi doma in bližnji okolici.

A že čez nekaj let, z resolucijo Informbiroja leta 1948, se je vsa navdušenost kulturno-prosvetnega delovanja sprevrgla v medsebojno sovraštvo, kar je društvo pripeljalo do zatona. Še nekaj let se je obdržal le pevski zbor, ki ga je vodil Karel Boštjančič. Potrebna so bila leta, predno je društveno življenje ponovno zaživel, a z manj žara in navdušenja (17.4.1955), ob petdeseti obletnici ustanovitve prvega društva v vasi. Ob tej priložnosti je vodil pevski zbor domačin Albert Vidali. Iz časopisnih člankov tistega časa ni mogoče razbrati, da je bila to jubilejna obletnica prvega društva v vasi, tako da je obletnica potekala brez vsake navedbe in spomina. Kar je še združevalo vaščane, je bila vaška šagra, ki jo je prirejela ožja skupina mladih ob podpori tudi starejših vaščanov pri postavitvi lesenega poda z ograjo za plesišče (po domače so temu plesišču rekli brjar). Na lojtrniku je manjša skupina muzikantov igrala poskočne polke. In to je bila vsakoletna poletna zabava v vasi, ki je kljub ideološkim razprtijam ostajala kot neka povezovalna nit vse do ponovne postavitve trdnjših temeljev za poživitev društvenega življenja v vasi.

Zadruga Ban

Po desetletjih mrtvila se je z nastankom Mladinskega krožka Bani leta 1982 pričelo ponovno prebujati zanimanje za kulturne prireditve, ki jih je vas že dolgo pogrešala. V poletnih mesecih je bilo lažje izpeljati »v gurenjem« ali »dulenjem brjače« - gornjem ali dolnjem dvorišču kakšen nastop pevskega zbora ali dramske skupine, s pričetkom slabega vremena pa tega ni bilo več mogoče. Treba je bilo poiskati ustrezno rešitev. Pred osemdesetimi leti je bila rešitev z ustanovitvijo Konsumnega društva, sedaj pa je vaščanom uspelo z ustanovitvijo »Zadruga Ban«, ki si je zadala nalogo, da odkupi primerno staro domačijo in jo preuredi za potrebe kulturnega delovanja v vasi. Tudi tokrat se niso izneverili tradiciji prednikov; odločitev o ustanovitvi zadruga Ban so sprejeli v zimskem času, 15. januarja 1985. S skupnimi močmi so v nekaj letih preuredili Oučarjevo domačijo in jo spremenili v kulturni hram. In spet je bila mladina tista, ki se je iz začasne organiziranosti Mladinskega krožka Bani prelevila v društvo z uradnim naslovom SKD Grad - Bani. Ustanovni občni zbor je bil 28. avgusta 1990 v društvenih prostorih. A kaj kmalu je postalo jasno, da v takšni majhni vasi nista potrebni dve ustanovi; tudi zato ne, ker je zadruga Ban v bistvu opravila svojo nalogo. Člani zadruga so na izrednem občnem zboru 7. julija 2003 razpustili zadrugo Ban in prenesli njeno imetje v SKD Grad - Bani.

S pogledom, uprtim v prihodnost

Sedanji odbor SKD Grad, ki ga sestavljajo pretežno mladi ljudje, si je za letošnjo proslavitev stoletnice društvenega delovanja v vasi omislila teden kulturnih prireditev, ki naj bi zajemale širok spekter kulturnega ustvarjanja z vključitvijo celotne vaške skupnosti v praznovanje. Tako je bil prvi dan, 1. maja, namenjen pohodu po »Mihovi poti« - po nekdanjem posestvu Bidischini-Burstaller vse do hiše zvestega oskrbnika Mahe Husuja. Po sugestivnih odsevih zgodovine je bila naslednji dan na vrsti ljudska tradicija s prvomajsko budnico z igranjem in sprevedom članov godbe Viktor Parma iz Trebč pri Banih. V torek zvečer sta Peter Terčon in Ingrid Verk, komični duet »Zmago in Viktorija«, zabavala vas s svojimi skeči. Naslednji dan je bil namenjen otrokom, ki so se udeležili natečaja »Moja vas« s podelitvijo priznanj za ustvarjene risbice in krajše spise o vasi Bani. Teden kulturnih prireditev je obsegal tudi praznovanje vaškega zavetnika sv. Florijana s slovesno sv. mašo in nastopom domačega CPZ sv. Florijan. Petek je bil namenjen domačim ustvarjalcem. Odprta je bila namreč razstava, ki je prikazala raznoliko paleto umetniških dejavnosti, katerim se vaščani posvečajo v prostem času. V soboto je bil koncert tamburaškega ansambla društva France Prešeren iz Boljunca. Osrednji del tega slavlja pa je bil v

nedeljo, 7. maja, z odkritjem obeležja pred društvenim sedežem, ki bo poslej trajni pomnik dolgoletnega prostovoljnega dela vaščanov za ohranitev vaške dediščine in bogatitev kulturnega življenja.

Kraška skala, na kateri so izpisana imena društev, ki so si sledila v preteklih sto letih pri Banih, ponazarja trdnost značaja kraškega človeka v prizadevanju za ohranjanje lastne kulture in korenin. Te vrline je v svojem nagovoru omenil tudi župnik g. Franc Pohajač med blagoslovom obeležja. V priložnostnem govoru je Pavel Vidau orisal celotno obdobje društvenega delovanja v vasi s posebnim poudarkom na slogi in skupnem delu za blagostanje vse vaške skupnosti. Pomembno je spoštovanje lastne kulturne dediščine za stopanje na nova pota, k novim izzivom, ki čakajo tukajšnjega človeka. Ob tej priložnosti je imel svoj krstni nastop novoustanovljeni fantovski kvartet. Praznovanje se je nadaljevalo s sproščenim druženjem vaščanov, ki je zaokrožilo in sklenilo celotedensko prireditveno dogajanje ob pomembni obletnici društvenega življenja v vasi.

Prihodnje obdobje se obeta bolj umirjeno od prejšnjega stoletja, če se omejimo na Evropo, ki je bilo prežeto s tragičnimi dogodki dveh svetovnih vojn in z vsem, kar jima je sledilo. Skrb za ohranjanje kulturne identitete in jezika pa ostaja slej ko prej osrednja točka, ki mora, neglede na boljše razmere, biti prednostna skrb ne le vodilnih v raznih krogih družbenega življenja, ampak nas vseh - pripadnikov malega slovenskega naroda, ki ga izpodjeda erozija globalizacije z ene strani, z druge pa asimilacija. Še posebej na robovih slovenskega narodovega telesa. Samo, če se bomo znali razviti v elito in s tem preraščati večino v kakovosti življenja, bomo lahko kljubovali času, ki je pred nami. Sedanje razmere nam namreč niso najbolj naklonjene, čeravno se na prvi pogled kažejo ugodne. »Tiha asimilacija je v marsičem hitrejši proces kakor nasilno prilagajanje in zatiranje«, je zapisal dr. Anton Trstenjak v svoji knjigi »Misli o slovenskem človeku«.

Viri in literatura:

Državni arhiv v Trstu
Odsek za zgodovino NŠK, Trst
Krajevni Leksikon Slovencev v Italiji
Spomini posameznikov, Bani

Pojasnili:

C.Kr. = cesarsko kraljevi
Drž.g. = državno glavarstvo

Opomba:

Imena in priimki oseb so napisani, kakor so napisani v listinah.

Pavle Vidau, kronist vasi Bani - Bani pri Občinah

Magister Iohannes de Kastua in cerkev svete Helene na Gradišču pri Divači

POKLON TREH KRALJEV KRASU

Edvilijo Gardina

Ob petem srečanju Gradišč iz Slovenije 18. junija 2005 je bil izdan krajevni vodnik »Gradišče pri Divači, vas z roba Regijskega parka Škocjanske jame«. Napisal ga je domačin Branko Cerkvénik. Krajevni vodnik je spodbudil marsikaterga raziskovalca preteklosti, da ponovno usmeri pozornost temu prelestnemu delu Slovenije, ki je s svojimi prometnicami skozi zgodovino, v raznolikih oblikah življenja, povezoval celinsko zaledje Tržaškega zaliva s Kvarnerskim zalivom na

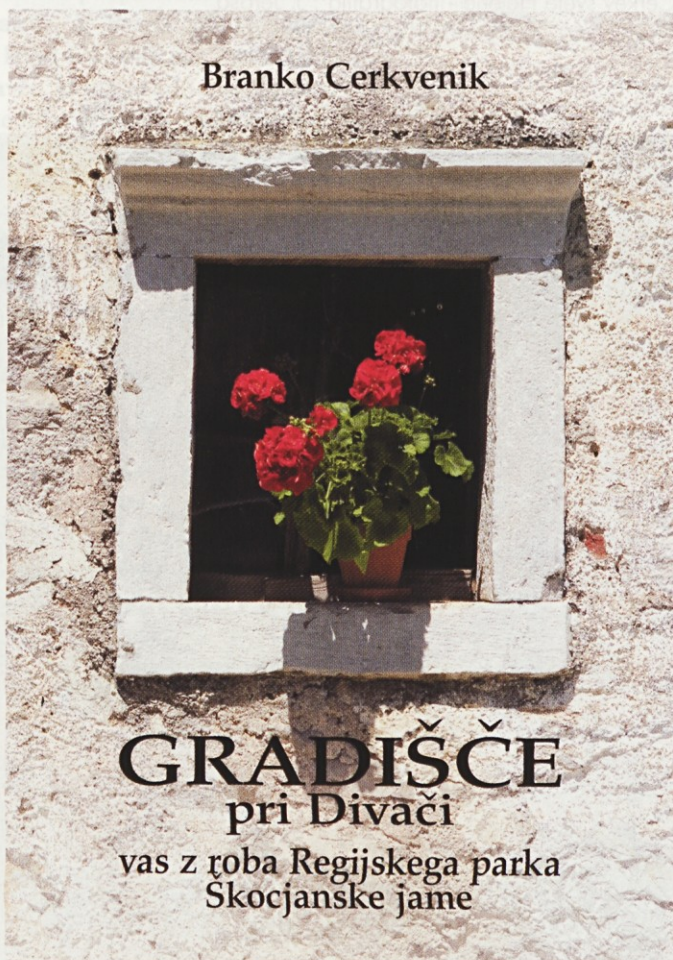
jugu. Gostoljubni prebivalci so stoletja gojili tradicijo čvrsto grajenih enonadstropnih domačij. V zadnjih treh desetletjih se je prvotni plemeniti pečat kraške arhitekturne sivine preobrazil v svetlo ometane prenovljene domove z rdečimi strehami in v asfaltne trakove, ki vodijo do samega hišnega predverja. Avtor je slikovno bogato opremil vsebino vodnika, »da ne bi izročilo utonilo v pozabo, temveč bogatilo naše zanamce«.

V majski številki revije Kras (št. 74-75) je bil objavljen prispevek, (Premrl, Božidar, 2006: Cerkev sv. Helene na Gradišču pri Divači), ki osvetljuje razgibano gradbeno zgodovino cerkve sv. Helene na Škalah nad vasjo Gradišče. Pred več kot petdesetimi leti so pod sloji beleža v njeni notranjosti odkrili poznosrednjeveški dokument časa, ki je bil sprejet z velikim navdušenjem. Po štirih desetletjih so cerkvi obnovili kamnito kritino in je s spomeniškovarstvenimi posegi doživela dostojno predstavitev zunanjosti.

Božidar Premrl je v svojem prispevku orisal in z dokumenti opremil besedila, ki osvetlujejo dolgotrajno pot prenove in obnove podeželske cerkvice sv. Helene. Ob vizitaciji Hrastovelj je koprski škof Paolo Naldini leta 1700 napisal, da je tamkajšnja cerkva sv. Trojice s svojo arhitekturo in poslikavo celotne notranjščine »vredna mestnega oziroma grajskega ambienta«. Ob petstoti obletnici nastanka fresk (1990) je na mednarodnem znanstvenem simpoziju v Kopru sledila valorizacija hrastoveljske cerkve in njene opreme, ki je potrdila misel zaslužnega koprškega prelata. Neugodno naključje časa in prilik je botrovalo, da je Zakon o Regijskem parku Škocjanske jame postavil mejo« tik pod vasjo Gradišče pri Divači« (ZRSPSJ, 1996, 2. člen) in cerkev sv. Helene, ki jo je poslikal mojster Ivan iz Kastva okrog leta 1490, je skoraj izginila z zemljevida nacionalne umetnostne dediščine.

Med dragocenimi spomeniki kraške sakralne arhitekture zavzema sv. Helena na Gradišču pri Divači posebno mesto. Gre za eno izmed tistih stavb, kjer se potrjuje delež, ki ga »naši« domači mojstri vtkejo v zakladnico tako imenovane evropske regionalne umetnosti. Cerkva je celovita umetnina.

Delo gradbenikov iz različnih stilnih obdobje je spoštljivo nadgrajevalo zunanji videz stavbe in notranjost, kjer se arhitektonski elementi in plemenit okras stapljajo v dovršeno umetnostno celoto. V različnih časovnih presledkih dekorativna bordura ali pa vsebina srednjeveških fresk nadaljuje časovni razgovor s stiliziranimi palmetami na stebrih, ki nosijo nevsiljivo baročno lopo, prislono na pročelje cerkvice. Leta 1653 so nad njo zgradili tudi čokato preslico z dvema zvonovoma.

Naslovnica krajevnega opisa Gradišča pri Divači
Fotografija: J. Jeraša

Ko si v notranjosti ogledujemo poslikane površine, poskušamo »opravičiti« tistega posttridentinskega župnika, ki je ukazal prebeliti stene, ker ga je pri obredu motilo, da je bil vernik nezbran med pridigo. Tako kot njegovi predniki je preprost človek najraje pasel oči na pisanih prizorih srednjeveške

Cerkov svete Helene - Fotografija : J. Jeraša

Pohod in poklon svetih treh kraljev - Fotografija: J. Jeraša

»biblije ubogih«; podoživljal je vsebino in si jo po svoje razlagal. Prav tako poskušamo razumeti gradbeni poseg s prebijanjem velikih oken v cerkveni ladji, kjer so bila na nekaterih mestih uničena cela poglavja »poslikanega« evangelija. Povečan prostor je potreboval več svetlobe. Baročna pozlata na novih oltarjih pa je šele s tem posegom zasijala v prostorsko obogatenu ambientu. Po najnovejših spoznanjih je bil prenovitelj te srednjeveške cerkve domačin, ki je s svojo delavnico »pokrival« prostor do tržaškega zaledja. Cerkevno ladjo je delno povišal, medtem ko je s posegom v prezbiteriju žrtvoval, najverjetneje po naročilu samega župnika, celotno poslikavo, ki je krasila tudi zvezdasti svod. Ohranil se je le del podob, ki so poldrugo stoletje prej služile preprostim ljudem kot živi katekizem.

Kamnoseška detajla.
Fotografija: B. Cerkenik

Cerkov sv. Helene med najpomembnejšimi spomeniki srednjeveške umetnosti na naših tleh

Dokončno odkritje poslikanih površin v letih 1966 in 1967 v cerkvi sovpada z restavratskimi posegi na freskah v Podpeči pri Predloki, kjer so zaradi gradnje železniške proge morali »sneti« s stene dve freski. Skupaj s svetovno znanimi prizori iz hrastoveljske cerkvice sv. Trojice se uvršča sv. Helena z Gradišča s svojim slikarskim zakladom med najpomembnejše spomenike srednjeveške umetnosti na naših tleh. Med redkimi potujočimi slikarskimi delavnicami, zaznamovanimi z imeni znanih mojstrov, ki polnijo strani obsežnih evropskih enciklopedij, sčasoma dobiva tudi naš, donedavna anonimen prostor, osebno izkaznico. V Hrastovljah se je leta 1490 podpisal slikar Iohannes (Ivan, Janez) de Kastua. V Bermu pri Pazinu, v samem srcu Istre, je leta 1474 vodil eno izmed takih delavnic še en Kastavec, ki mu je bilo ime Vincent.

Oba sta dediča izjemno kakovostnega izročila, ki ga je v istrski prostor in v obsežno zaledje pazinske grofije vnesel tirolski mojster; ta je okrog leta 1470 s svojo delavnico uredil in poslikal prezbiterij tako imenovane zborne cerkve sv. Nikolaja v Pazinu. Vrhunski mojster je poznal veliki svet in je v monumentalne kompozicije vnašal zahtevno vsebino poznosrednjeveških enciklopedičnih ikonografskih kanonov. Uporabljal je grafične predloge, ki so preplavile Evropo kmalu po iznajdbi tiska sredi 15. stoletja. Za razliko od beneških slikarskih delavnic, ki nikakor ali zelo redko zadovoljujejo okus visokega plemstva in cerkvenih dostojanstvenikov v zaledju obmorskih mest, dobivajo naročila prve organizirane majhne domače delavnice. Mojstri so bili v eni osebi gradbeniki, kamnoseki, kiparji in slikarji, ki so že v sedemdesetih letih ustvarili prava podjetja. In prav pod vplivom tako imenovanega »mojstra pazin-

Kamniti steber z ornamentom
Fotografija: B. Cerkenik

Južna stena v cerkvi s. Helene s pasijonskimi prizori
Fotografija: J. Jeraša

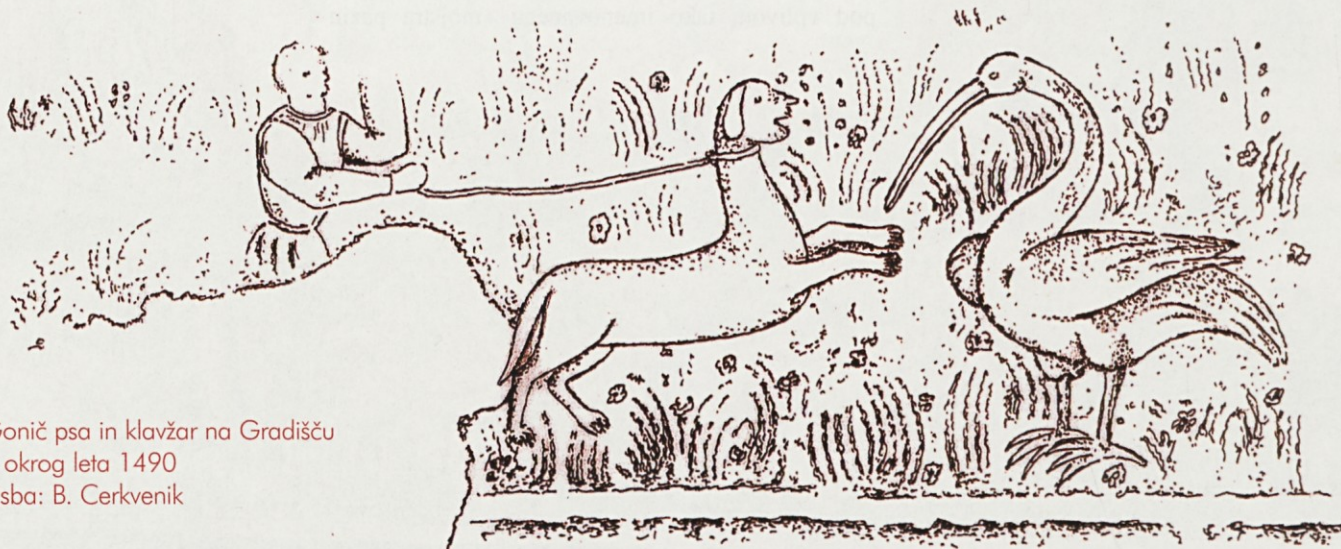
skega prezbiterija« širijo v ruralni prostor fevdalnih gospodov nova spoznanja v interpretaciji svetih besedil, kjer se v sodobnem teološkem duhu posvetno prekriva s sakralnim.

Mojster Iohannes (Ivan, Janez) iz Kastva

Ciklusi fresk v Hrastovljah in na Gradišču so v tem smislu prava poslastica za zgodovinarje, sociologe, umetnostne zgodovinarje in še za koga. Sklenitev »posla« med naročniki in delavnicami obsega vse bolj zahtevno versko vsebino, saj je na pohodu renesančni duh, ki resno posega v aksiome najglobljih verskih spoznanj.

Naš mojster Iohannes (Ivan, Janez) je ob naročilu dobil strog program, po katerem je z veliko večino, kot v

dobri nadaljevanki za široko publiko ali v sodobnem stripu, moral uresničevati smiselno zaporedje evangeljskih besedil ter vsebino približati tudi najbolj preprostem verniku. Prostrane beline v na novo zgrajenih ali obnovljenih cerkvah je skrbno premeril in že v pripravah izbiral predloge z grafičnih listov ali iz sveže natisnjenih ilustriranih knjig. Ko je bil scenarij izdelan, se je lotil prenosa risb na izbrani del sveže ometane in zglačene stene. Poslikava v fresko tehniki je namreč povezana s hitro sušečim se apnom, ki »vpija« (kemično veže) pigmente iz raznobarnih vrst zemlje oziroma kovinskih oksidov. Delati je moral hitro in suvereno, kajti vsaka napaka je zahtevala ponovitev ometavanja (star omet je moral zaradi izsušenosti odstraniti). Seveda ni bil sam! Včasih je ostala v vogalih sveža lakuna (iz lat. *lacuna* - razpoka, jamica, vdolbina, odprtina, tudi pomanjkljivost, motnja - op. ur.), ki jo je zapolnil kar sodelavec na sosednjem odru. Od tu tudi učene razprave, včasih odvečne, kdo je kaj naslikal. Pomembnejše so tiste raziskave, ki omogočajo razvozlati, od kod je mojster jemal navdih za vzorce, risbe raznovrstnih figur in njihovih obrazov ter za vsebino tistih kompozicij, ki jih je uspel uresničiti z veliko mero »revolucionarnosti«, kar je značilno za Ivanov Smrtni ples v Hrastovljah. Mnogo bolj zadržano si je podobno svobodo privoščil v dolgi sceni »Pohoda in poklona treh kraljev« na severni steni cerkve sv. Helene, ki je bila za Ivana kot naročena, da je dodal marsikaj, kar mu kubejski župnik ni dovolil v Hrastovljah. Ta del cerkve je bil zaradi severnih vetrov vedno brez okenskih odprtin in je omogočil našim mojstrom uresničiti monumentalne scenarije, ki so pravi spektakel! Toliko uglačane dvorske gospode, dragocenih oblačil, rasnih konj, ki se gibljejo z vso eleganco in skladnostjo izurjenih lipicancev, lepe opreme in zgodbic v zgodbi premore le redka srednjeveška cerkev na Slovenskem. Dolgi konjeniški sprevod treh kraljev v cerkvi sv. Helene je razdeljen v vodravne pasove, kjer se pod glavnimi akterji v povorki nizajo liki spremljevalcev, oblečenih v sodobna oblačila, in z rekviziti, ki odsevajo njihov vsakdanjik. S hudomušnimi kretnjami in pozami se predstavlja mali človek v veličastni preprostosti, ko praznično spremlja veliki dogodek.

Gonič psa in klavžar na Gradišču
iz okrog leta 1490
Risba: B. Cerkvenik

Nad samo borduro, ki okvirja predstavo, so naslikani lovski prizori in dvojice likov, povzeti iz srednjeveških prilik ali celo iz Ezopovih basni; zadnji prizor skrajno desno je povezan z zgodbo o lisici in štokljji, ki smo ji priča tudi v Beramu. Izsek tega pasu nam priključijo lahko v spomin izjemen dogodek letošnje pomladi, ko so se na Postojnskem spet pojavile skoraj izumrle ptice selivke - klavžarji (Geronticus eremita). Tako v Žminju kot v Gradišču pri Divači, so slikarji Kastavci pri goniču psa sredi spodnjega pasu naslikali ptico, ki je pred več kot petimi stoletji nedvomno bogatila pojedine razvajene grajske gospode. Iskal sem jo tudi v Hrastovljah, kjer je »izbor« ptic najbogatejši ob Stvarniku na peti in šesti stvariteljski dan, a naj o tem razsojajo ornitologi. Posebnost predstavlja tudi »zbirka« psov v Gradišču (nekateri je slikar povzel z igralnih kart, natisnjenih leta 1463). In obeta se še veliko presenečenj v tej smeri!

Zanimivost tudi kratka besedila - grafiti

Na stenah sv. Helene zasledimo še eno zanimivost... Na površinah fresk so redki pisмени obiskovalci z ostrimi predmeti vrezovali najrazličnejša kratka besedila-grafite. Bera latinskih in glagolskih napisov v tej cerkvi je bogata. Ti mali časovni fragmenti nas opozarjajo, kot po kronološkem zaporedju, na socialno in ekonomsko stanje ljudi ali pa tudi na gole komentarje prizorov, ki imajo največkrat porogljiv značaj. Umetnostno izročilo, ki ga skriva stavbni plašč cerkve sv. Helene, je raznoliko in vredno posebnega vrednotenja. Nekaj nanizanih drobcev lahko samo nakaže obseg morebitnega bodočega monografskega dela, v katerem naj bi bil geografsko odročen spomenik vreden tudi »meščanske nege«.

V predstavljanju naše nacionalno pomembne umetnostne dediščine naj zažarijo podobni spomeniki v zavesti sestavljalcev regijskih zakonov, v katerih razmejitve ne smejo izključevati vrhunskih stvaritev v prihodnjem okviru evropskih ali svetovno zaščitene posebnih geografsko-kulturnih območij.

Edvilijo Gardina, univ.dipl.umetnostni zgodovinar - Pokrajinski muzej Koper

Klavžar na Postojnskem aprila 2006
Fotografija: I. Škornik

Slikarski mojster Janez iz Kastva je upodobil pri nas že izginule ptice

PO 400 LETIH KLAVŽARJI SPET PRELETAVALI SLOVENIJO

Branko Cerkenik

Ko smo se v začetku julija letos z Brankom Cerkenikom, avtorjem barvne monografije "Gradišče pri Divači - vas z roba Regijskega parka Škocjanske jame", dogovarjali za objavo članka "Pozdrav treh kraljev" v tej številki revije Kras (glej str. 29!) in o njeni predstavitvi v sredo, 6. septembra popoldne ob 17. uri v Gradišču, nam je pokazal tudi priložnostno zloženko za svojo osebno dokumentacijo. Naslovil jo je "Po 400 letih klavžarji spet preletavali Slovenijo". Na ptico selivko klavžarja, ki so ga letos po štiristo letih spet opazili in fotografirali na Postojnskem, je postal pozoren, ker ga je upodobil v letu 1490 na svojih freskah v cerkvi sv. Helene v Gradišču s svojimi

pomočniki slikarski mojster Ivan iz Kastva, tudi avtor poznanih fresk v hrastoveljski cerkvi.

Branka Cerkenika smo prepričali, da nam je naredil kopijo svoje zloženke in nam dovolil njeno predstavitev v reviji Kras. V upanju, da se bodo na ta sestavek odzvali slovenski ornitologi in klavžarja predstavili za naše bralce!

V zloženki Cerkenik predstavlja iz freske mojstra Ivana iz Kastva v cerkvi sv. Helene v Gradišču izsek, ki prikazuje srednjeveški lov s psi na klavžarje. In pripisal je besedilo*, ki ga objavljamo v nadaljevanju.

Na freski "Pohod treh kraljev" je v sredini, na spodnjem pasu poslikav, v visoki travi naslikana tudi ptica, za naše kraje in te čase nekaj posebnega, ki je vzbudila v aprilu 2006 med ornitologi veliko pozornost - pravo vznemirjenost. Ta ptica, ki jo lovi lovec s psom na vrhovi, je upodobljena tudi na freskah v Beramu pri Pazinu v cerkvi sv. Marije na Škrlnah in dokaj podobno tudi v cerkvi sv. Trojice v Hrastovljah.

Ptič klavžar (*Geronticus eremita*) je bil v srednji Evropi in naših krajih do izumrtja povsem običajna ptica selivka. Gneznila in zadrževala se je v skalnatih predelih Kraškega roba. Prehranjevala naj bi se na bolj močvirnatih travnikih in mokriščih ob izlivu reke Rižane. Za njeno izginotje, že v začetku 17. stoletja, je v največji meri krivec človek - plemstvo in aristokracija. Lovili in takorekoč iztrebili so klavžarje zaradi njihovega menda zelo okusnega mesa in okrasnih peres.

Da so dobili klavžarji mesto v poslikavah oziroma freskah tistega časa, pomeni, da so bili za tiste čase dokaj pomembni.

No, radostna vznemirjenost ornitologov in nas vseh, ki ljubimo naravo in življenje v njej, je, da se je po več kot

štiristo letih izginotja ta ptica črno-rjave barve, malo večja od domače kokoši, z dolgim in rahlo upognjenim kljunom, spet pojavila - ustavila v aprilu 2006 na naših travnikih pri Postojni.

Klavžar je danes ena izmed najbolj ogroženih ptic na svetu. Manjša kolonija v naravnem okolju jih živi le še v Tuniziji, manj kot sto parov pa jih je v Maroku in v Siriji. Tisti trije ali štirje klavžarji, ki so se med selitvijo ustavili na Postojnskem, so iz Avstrije, kjer vodijo poskusni projekt za vnovično naselitev teh ptic v naravno okolje srednje Evrope.

Cerkenikova zloženka je opremljena s šestimi barvnimi fotografijami klavžarjev, ki jih je na travniku pri Postojni fotografiral Iztok Škornik. Priložil pa ji je tudi tri izrezke časniških člankov o opaženem klavžarju, objavljene 30. aprila v Nedelu in 5. maja v Delu ter v Primorskih novicah.

Fotografiji: I. Škornik

* Besedilo je Branko Cerkenik povzel iz priložnostne zgoščenke, s katero domačini Gradišča pri Divači seznanjajo obiskovalce te vasi in cerkve sv. Helene!

Prava izbira.

INTERINA[®] PLIN

- ekološko prijazen • varen
- zanesljiv • ekonomičen

☎ 080 2290

INTERINA[®] d.o.o. LJUBLJANA

INTERINA d.o.o. Ljubljana – Plin Kozina predstavlja:

UTEKOČINJENI NAFTNI PLIN – energija prihodnosti

Podjetje INTERINA, d. o. o., s sedežem v Ljubljani se ukvarja s trgovino z utekočinjenim naftnim plinom, mazivi in naftnimi derivati.

Sektor PLIN ima sedež v Kozini, kjer je skladišče naftnega plina in distribucijski center za plin. V okviru sektorja delujeta še plinarna v Trzinu in prodajalna plina v Izoli. Plinska dejavnost v Kozini ima že dolgo tradicijo. Osnovna dejavnost je distribucija UNP (propan-butana) v jeklenkah, avtocisternah, plinovodnem omrežju in prodaja na veliko (industrijski odjem). V zadnjih letih ima v razvojnih načrtih INTERINE pomembno vlogo program malih plinohramov (cistern), ki omogoča pokrivanje večine energetskih potreb v gospodinjstvih in drugih dejavnostih (industrija, kmetijstvo, obrt, turizem ...). To hkrati pomeni ustrezno alternativo pred prihodom zemeljskega plina, saj ob zamenjavi energenta ni večjih posegov in višjih stroškov za uporabnika.

INTERINA ponuja bodočim uporabnikom propan-butana v malih plinohramih:

- ugoden najem malega plinohrama,
- vgradnjo plinomera (mesečni obračun porabe plina),
- zanesljivo in dolgoročno oskrbo,
- redno vzdrževanje in opravljanje predpisanih pregledov plinohrama in opreme,
- konkurenčno tržno ceno plina,
- brezplačno tehnično svetovanje, pomoč pri pridobivanju dovoljenj in soglasij,
- montažo in priključitev plinohrama,
- odkup plinohrama (če ste lastnik plinohrama) ter prevzem vseh obveznosti, vezanih na vzdrževanje in opravljanje zakonsko predpisanih pregledov.

Utekočinjeni naftni plin ni strupen – zaradi lažjega zaznavanja je za običajno uporabo odišavljen. Ob upoštevanju vseh predpisanih varnostnih ukrepov je uporaba UNP povsem zanesljiva in varna. Sodobni zakonski predpisi določajo pogoje za postavitev plinohramov, izvedbo napeljav in pogoje distribucije, hkrati pa zavezujejo proizvajalce plinske opreme, da z visoko kakovostjo in izkoristkom plinskih trošil zagotavljajo njihovo

varno in zanesljivo obratovanje. UNP je v energetskem pogledu učinkovitejši od večine drugih energentov (kurilno olje, zemeljski plin, premog, drva). Z obnovitvijo ogrevanja v obstoječih objektih prihranimo stroške ogrevanja in varujemo okolje. Pri izogrevanju plina nastaja najmanj škodljivih produktov – poleg toplote le ogljikov dioksid in vodna para. Ob tem ne bo odveč opozorilo, da lahko izvedbo napeljave, preverjanje opreme ali sistema opravljajo le pooblaščenici ter strokovno usposobljeni izvajalci.

Zakonodaja, ki obvezuje tako distributerja kot tudi uporabnika UNP, določa izvedbo rednega notranjega pregleda plinohrama vsakih pet let, tlačnega preizkusa pa vsakih deset let, kar je tudi pogoj za njegovo uporabo. Do nedavnega je bil ta postopek tehnološki, predvsem pa varnostni in ekološki problem (praznjenje plinohrama in odpadne vode oziroma usedline).

INTERINA – SEKTOR PLIN KOZINA je to ustrezno rešila z nakupom vozila s posebno nadgradnjo oziroma opremo. Namenjeno je opravljanju pregledov in tlačnih preizkusov stabilnih tlačnih posod – manjših nadzemnih ali podzemnih plinohramov s kapaciteto do pet tisoč litrov.

INTERINA, D.O.O., LJUBLJANA, KOTNIKOVA 5, 1000 LJUBLJANA

Informacije:

SEKTOR PLIN KOZINA, Dolinska 14, 6240 KOZINA

tel.: 05 618 10 00, fax.: 05 680 20 31, dežurna služba: 041 772 956

e-mail: plin.kozina@interina.si, www.interina.si

Nova knjiga dr. Draga Štoka

ZAČETI ZNOVA

Rafko Dolhar

Pred nedavnim je pri tržaški založbi Mladika izšla zbirka črtic dr. Draga Štoka* »Začeti znova«. Na stotridesetih straneh prijetnega tiska najdemo 38 daljših in krajših, v glavnem avtobiografskih sestavkov o doživetjih, ki so se Štoki dogodili in nabrali v zadnjih desetih letih. Po vsebini in slogu so sestavki sorodni tistim, ki jih je avtor že objavil v prejšnjih knjigah, predvsem v knjigi »Po prehopeni poti« (1999) in deloma v knjigi »V političnem vrtincu« (2004).

Že sam naslov knjige »Začeti znova« je pravzaprav neko programsko vodilo, ki se odraža v vsebini objavljenih črtic. Začeti znova je namreč filozofski in eksistencialni problem, s katerim se v življenju lahko sreča in spopade vsakdo med nami. Štoka se s tem problemom spopada na nevsiljiv literaren način, ki pa da lahko vsakemu bralcu misliti.

V zadnji Štokovi knjigi objavljene črtice lahko, skupni načelni tematiki navkljub, po vsebini razdelimo v tri sklope, čeprav so v knjigi pomešane. Nekaj črtic je spominskih, v katerih lahko razločimo kraj in čas dogajanja ter tudi opisane osebe, nekaj je vtisov z raznih potovanj, med katerimi je avtor na enem izmed njih našel svojo novo življenjsko družico, ki mu je napolnila družinsko praznoto in strah pred osamljenostjo. Nekaj sestavkov je naravnanih na določeno tezo, v glavnem narodno-politično, da so oblikovno podobnejše glosi in se tičejo Štokovega dolgoletnega političnega dela. Skoraj v vseh sestavkih pa je zaznati osnovno misel: kako začeti znova.

Že prva črtica »V hvaležen spomin«, v kateri se avtor spominja priznanja, ki ga je prejel za svoje dvajsetletno politično delo, v njem zbudi občutek, da je nekje odpisan, če ne celo odrinjen od dela, ki se mu je posvečal dve desetletji. Če je ta dogodek sovpadal še z zaključkom dvajsetletnega poklicnega dela v deželni svet, je ta občutek še popolnejši. Kajti politično delo, če ga opravljaš z idealizmom, te lahko tako zasvoji, da ti brez njega nekaj manjka. Podobni občutki so prisotni pri mnogih upokojencih, ki od enega dne do drugega opustijo dolgoletno delovanje in po nekaj letih ne vedo več, kaj naenkrat početi s prostim časom, o katerem so v službi le sanjali. Lahko se ti pri tem še zgodi nesreča ali izguba ljubljene osebe, ki dodatno poglobi eksistencialno praznino. In zelo pogosto je potem iskanje tolažbe v zdravlilu ali v kakem prikladnejšem tolažilnem ter pri nas zelo razširjenem in kulturno sprejemljivem sredstvu. Včasih so ta tolažilna sredstva varljiva in pogubna in človeka lahko privedejo do dna svojega človeškega dostojanstva. V tem primeru začeti znovani skoraj nikomur ne uspe; posebno ne, če se tolaži z mislijo, da si bo pomagal sam, brez strokovne pomoči. Toda Štoka se je poslužil strokovne pomoči.

Drago Štoka

Mene sta najbolj pretresli dve izpovedni črtici, ki utemeljujeta naslov zbirke in bi gotovo spadali v priročnik za terapijo izhoda iz eksistencialnih kriz.

Začeti torej v trojnem smislu: eksistencialnem, družinskem in družbenem. Občudujem Štokov pogum za odkrito izpoved občutkov in iskanje izhoda iz njegove najhujše življenjske izkušnje, kar je že dovolj težko. Zagotovo doseže avtor v črticah o eksistencialni krizi tudi slogovno svoj višek. Kajti literarno prikazati na prepričljiv način svoje duševne stiske in občutke, je gotovo delo visoke literarne kvalitete.

V knjigi »Začeti znova« najdemo tudi prijeten oris nekaterih poznanih oseb: bivšega openskega župnika Zvoneta Štrublja, katinarskega dolgoletnega organista Justa Lavrenčiča, pisatelja Fulvia Tomizze, Gregorja Pertota, Simona Prešerna in drugih.

Skratka, to je knjižica črtic, ki na nevsiljiv način med drugim pripoveduje in priča o človeških tegobah, ki lahko doletijo vsakogar med nami in ki jih vsakdo rešuje na svoj način, nekateri pa, na žalost, sploh ne. Kajti vstati od hude preizkušnje in začeti znova, zahteva veliko moralne moči. Toda to ni pesemistično nastrojena zbirka črtic, marveč je, prav nasprotno, opogumljajoča in z zaupanjem v človeško dostojanstvo napisana zbirka črtic.

Tržačana dr. Draga Štoka, avtorja njegove najnovejše knjige »Začeti znova«, tudi predsednika Sveta slovenskih organizacij v Italiji, je v 74.-75. številki revije Kras na straneh 12-15 v daljšem pogovoru z njim predstavil prof. Bojan Pavletič iz Trsta.

Dr. Rafko Dolhar, univerzitetni profesor, zdravnik, pisatelj in planinec - Trst

Črtica iz knjige "Začeti znova"

Ponovno na vzponu

Drago Štoka

*P*ot čez Komarčo me je upehala. Šest desetletij se je v moji hoji še kar poznalo: korak mi ni bil tako prožen kot zadnjič, ko sem pred skoro desetimi leti bil na našem očaku Triglavu. Od petdesetega na šestdeseto leto je skok občuten, tudi v prožnosti koraka in sproščenosti duha in telesa. Turo sem začel z naglim korakom, a sem moral kaj kmalu odnehati in upočasniti hojo, da sem se laže vzpenjal nad Bohinjskim jezerom proti strmim skalam zahtevne Komarče.

Ko sem pred seboj zagledal kočo pri Triglavskih jezerih, sem se kar oddahnil. Sklenil sem, da bom v koči prenočil in se v njej ob toplem planinskem čaju in enolončnici tudi odpočil in si nabral novih moči za naslednje jutro, ko bom zakorakal proti vrhu naše gore.

V svoji notranjosti sem bil umirjen, zadovoljen, v trenutkih tudi srečen. Odložil sem nahrbtnik, si rezerviral spanje na skupnih ležiščih in se umaknil v samotni kot sicer bolj mrzle planinske kočice ob Triglavskih jezerih.

Bil sem zadovoljen sam s seboj, ker sem kljub začetnim težavam turo dobro premagal, bil pa sem zadovoljen tudi zato, ker sem pred vzponom na Komarčo opravil drugi, menda zame važnejši vzpon: ponovno sem bil izvoljen v vodstvo svoje stranke po skoro desetletni odsotnosti od njenega delovanja in od njenih organov. Bil sem izvoljen v njen širši odbor, nato pa predlagan in soglasno izvoljen tudi za njenega predsednika. Simbolična odgovornost sicer, ki pa je zame pomenila nekaj več, pomenila je mojo ponovno vrnitev tja, kjer sem bil svoja najplodovitejša leta: v delo za javni blagor, v delo za svoje ljudi, v delo za našo narodno skupnost. Bil sem srečen ob misli, da so mi moji ljudje zopet zaupali, po težki in hudi krizi, ki me je skoro psihično in fizično strla, in mi zopet vrnila to, kar sem si tako želel. Nisem bil torej več izoliran, ampak sem ponovno zaživel v vsej polnosti svoje biti, svojega hrepenenja in svojih želja biti koristen sebi in drugim, predvsem prijateljem, ki so vame še vedno verjeli.

Ob oknu, ki je gledalo proti Triglavu, sem spil že tretjo skodelico čaja, nič več z rumom, kot nekoč, zdaj zame že v davnih časih. Zunaj je bilo sončno, lepo, svetlo popoldne. Noge so se odpočile in sklenil sem, da se še kako uro sprehodim po stezah ob jezeru. V sebi sem nenadno začutil veliko moč, ne vem, kje se je vzela, a bila je močno v meni. Morda mi je čaj vlil take silne moči. Morda. In že sem bil v skalah, od koder je bil pogled na jezero skoroda očarljiv. Visoko v nizko grmičevje sem se povzpел in se znašel na široki trati, polni planinskih rož. Vseh vrst jih je bilo. Utrgal sem jih tri, nič več, in si z rododendronom napravil lep šopek ter obrnil svojo smer proti dolini.

"Šopek sem utrgal njej v spomin," sem dejal gozdnemu čuvaju, ki me je zalotil s cveticami v rokah. Opravičeval sem se mu, bil pripravljen plačati kakršnokoli globo. Nisem mogel drugače, kot da sem tam gor visoko v gorah z mislijo šel k njej, ki je z menoj vsa dolga leta mojega javnega udejstvovanja morala marsikaj potrpeti. Bogue, če bi bila zdaj tudi ona srečna z menoj ob ponovni vrnitvi v politično areno, sem se za trenutek vprašal in istočasno dodal: "Morda bi bila tudi ona zadovoljna, morda." Globoko nekje v svoji notranjosti pa sem čutil, da bi bila ob mojem ponovnem vzponu v javno življenje tudi ona zadovoljna. "Seveda bi bila!" sem si skoro polglasno dejal in se čutil olajšanega ob tej misli.

V koči je zadišalo po jedi. Že dolgo ni bilo v meni take silne želje po skledi tople jedi. Hlastno sem segel po okusni planinski enolončnici.

Tretja mednarodna likovna delavnica ESPRIMA v Štanjelu

ŠTANJEL KOT NOTRANJA OŽIVLJENOST, KOT IZŽAREVANJE VIDNEGA

Nelida Nemec

Pod častnim pokroviteljstvom Uroša Slamiča, župana Občine Komen, je od 17. do 23. junija potekala ESPRIMA, letos že 3. mednarodna likovna delavnica Štanjel. Nanjo je umetnostna zgodovinarica Nelida Nemec povabila trinajst likovnih ustvarjalcev iz petih sosednjih držav. Ustvarili so več kot štirideset likovnih del in izbor njihovih del je predstavljen v Galeriji Lojzeta Spacala v Štanjelu ter bo na ogled vse do konca avgusta. Da so vsa ta dela kot odsev časa in ljudi nastala, gre zahvala predvsem ustvarjalcem, ki so se tako ljubeznivo odzvali povabilu in Štanjel sprejeli kot kraj navdiha in novih ustvarjalnih iskanj, občini Komen, posebej županu Urošu Slamiču, Tini Jazbec in Dušanki Švagelj, ki z odprtostjo in velikim poslušom podpira ta ustvarjalna iskanja, gostincem, ki so s kraškimi specialitetami navduševali ustvarjalce, Milču Gulinu, ki je mojstrsko pripravil slikarske podlage, in Primožu Nemcu ter Galeriji Ganes Pratt za odlično organizacijo. Delavnici je sledil pred kratkim tudi dvojezični katalog. Več o avtorjih in ustvarjenih delih je mogoče prebrati na spletni strani www.esprima.org.

Že veliki slikar moderne umetnosti Paul Klee je zapisal, da umetnost »ni predmet, temveč proces, v katerega umetnik prispeva začetno energijo; seme, nad katerim potem skrbno bedi in ga zaliva do polnega razcveta«. Umetnost tudi ni, kot je zapisal veliki filozof na pragu postmodernizma Maurice Merleau-Ponty »konstrukcija, obrt, marljiv odnos do nekega prostora in do nekega zunanjega sveta,« in niti ni »samo umetnija, ki prikazuje našim očem projekcijo«. Niti ni samo »strastna in neustavljiva borba z načini reprezentacije in vidljivosti sodobnega sveta«. Je to in še mnogo več. Zato je lahko tudi »užitek, ki pa vedno zahteva nekaj strogo zares«, kot je zapisala filozofinja Bojana Kunst, nekaj, kar se nas

dotakne, nas vzpodbudi, napoti. Kar nas pritegne, da lahko stopimo vanjo, jo podoživljamo, sodelujemo.

In ta užitek se nas dotakne tudi na umetniških delavnicah, na likovnih srečanjih, kolonijah, pri ustvarjanju zunaj ateljejskih prostorov, kjer umetniki lahko daleč od oči drugih eksperimentirajo, iščejo, preverjajo, se prepuščajo notranjim iskanjem.

Umetniki so nesporno neodvisni v »svojem tuhanju o svetu«, kot je to zapisal že Merleau-Ponty, in nimajo »nobene druge tehnike razen tiste, ki se ji prepuščajo njihove oči in roke, s tem da gledajo, s tem da slikajo, v trdovratnem hotenju, da bi svet, v katerem se razlegajo škandali in slava zgodovine, narisali v slikah«, risbah in grafikah, upodobili v objektu ali ujeli s fotoaparatom ali z drugimi mediji.

Teden dni so na Štanjelu o svetu in o sebi tuhtali in ga transponirali v likovno izpoved umetniki iz petih sosednjih evropskih držav - iz Avstrije Gloria Zoitl, s Hrvaške Nevenka Arbanas, iz Italije Nicola Spezzano in Giuseppe Torselli, z Madžarske Ágnes Szépfalvi in iz Slovenije Ištvan Išt Huzjan, Zmago Jeraj, Jaka Jeraša, Alenka Kham Pičman, Janez Knez, Andrej Pavlič, Jože Šubic ter Žarko Vrezec. Štanjel videli, doživljali ter interpretirali na način, ki izraža misel, da je videnje, doživljanje in interpretiranje vselej večplastno in večpomensko; da je Štanjel v opazovalčevih očeh lahko elegantna silhueta prepoznavnega cerkvenega zvonika, monumentalna utrdba, baročni palacij, lahko je vodnjak ali kamniti portal pred kraško hišo. Lahko je preprosto samo barva, črta, svetloba, kompozicija; morda samo vtis, sled, ki se, če se, odzrcali v umetnikovi stvaritvi, pa naj nastane *in situ* ali pozneje v ateljeju.

Štanjel je bil tako tistih nekaj dni kraj druženja in ustvarjanja umetnikov iz različnih mest in krajev, od Budimpešte, Zagreba, Salzburga, Maribora, Trbovelj, Ljubljane, Kopra,

Svetega pri Komnu do Trsta in Rima, ne da bi umetniki bili uokvirjeni z vsebinskimi, stilnimi, izraznimi, filozofskimi in splošno civilizacijskimi merili. Štanjel je bil kraj, kjer je bila svoboda ustvarjalcev lahko omejena samo z njimi samimi; kraj, kjer so se likovni ustvarjalci lahko sproščeno izražali na način, ki je njim lasten, v likovni govorici, ki je samo njihova, govoreča in prepoznavna v izboru tehnike in izraza.

Slikarke Névenka Arbanas, Alenka Pičman Kham, Ágnes Szépfalvi in Gloria Zoitl ter slikarji Ištvan Huzjan, Zmago Jeraj, Jaka Jeraša, Janez Knez, Andrej Pavlič, Nicola Spezzano, Jože Šubic, Giuseppe Torselli in Žarko Vrezec so svoja iskanja usmerjali v sliko kot barvno telo, da se je pogled lovil v tkivu podobe, subtilno so odpirali poti transformacijam domišljije, ki omogočajo, da se nevidno znajde v vidnem, iskali med figuro in krajino, ki je postajala njihova lastna pokrajina, si postavljali smisle in kriterije, gradili na znanem in že preverjenem. Njihov ustvarjalni lok se vzpenja od modernizma do postmodernizma, ne da bi se sami opredeljevali za to ali ono smer, stil ali gibanje, ki so zaznamovali stoletje, v katerem so pričeli ustvarjati, ali stoletje, v katerem stopajo na umetniško pot. Ne da bi jim bila pomembna pripadnost tej ali oni generaciji, šoli, lokalnemu ali nacionalnemu okolju, ne da bi se obremenjevali s teoretičnimi razglabljanji o postmodernizmu in njegovi prepletenosti z modernizmom.

Ustvarili so dela, ki jih zaznamuje prepoznavna likovna govorica: ta se je v različnih tehnikah izraža v figuralnem ali abstraktnem likovnem jeziku, zajema vsebine, ki so jih narekovali notranji vzgibi in zrcalijo njihovo razumevanje in dojemanje sebe in sveta, transponiranega v prepoznavno likovno izpoved. Ustvarili so dela, ki sta jih vzpodbudila štanjelsko kraško okolje in njihova kreativna misel. Ta misel sledi številnim procesom, ki vključujejo »postopno izginjanje umetniškega dela kot samozadostnega, nesprejemljivega in trdnega

objekta«, in priznava »širjenje umetniških del v fizične, socialne in virtualne prostore«, sprejema »premike v vrednotenju, se morda celo navdušuje za narativnost, dekorativnost, ironijo in igro«. Pa vendarle: njihova kreativna misel ohranja »dragoceno zasebnost avtopoetik« prepoznavnost likovnega rokopisa.

Tako kot na mnogih slovenskih in tudi evropskih likovnih, vizualnih umetniških delavnicah, simpozijih, srečanjih je tudi štanjelska likovna delavnica ESPRIMA časovno, prostorsko in finančno omejena. Njen izbor umetnikov je subjektiven, generacijsko, izrazno in sporočilno širok, odprt za tiste vrednote in iskanja, ki s črto, z barvo, s svetlobo, z materialom in s prostorom razkrivajo notranje svetove, »skrivna znamenja«, in s slikarsko, kiparsko, grafično, fotografsko ali multimedijsko govorico odkrivajo bistvo in bivanje, imaginarno in realno, vidno in nevidno.

Današnji čas, v katerem se različne umetniške smeri »med sabo brusijo, prehajajo druga skozi drugo, si nasprotujejo, se križajo ter med sabo vzpostavljajo neizogibno soprisotnost«, izpostavlja tako soobstoj kot razsežnosti že videnega (*déjà vu*) in možnosti nadaljevanj v novih interpretacijah, ki jih umetnik vedno znova vidi, izzove in udejani. Ne glede na celo vrsto esejev, teorij, sistemov in spoznanj, ki nam danes bistrijo pogled na sodobno umetnost, pa nam bo svet umetnosti bližji ali blizu tedaj, ko si ga bomo dovolili sprejeti z vsemi njegovimi razsežnostmi. Vpogled v ta svet nam je zagotovo ponudila tudi letošnja mednarodna likovna delavnica ESPRIMA 06.

**Regionalna razvojna agencija severne Primorske, d.o.o., Nova Gorica
za uresničitev ciljev Smaragdna pot**

TURISTA MORAMO NAJPREJ PREPRIČATI, DA PRIDE K NAM, NATO PA MORAMO IZPOLNITI NJEGOVA PRIČAKOVANJA

Črtomir Špacapan

V 74.-75. številki revije Kras smo predstavili Regijsko razvojno agencijo severne Primorske, d.o.o., Nova Gorica v pogovoru z njenim direktorjem Črtomirom Špacapanom kot skupni servis Mestne občine Nova Gorica, občin Brda, Kanal ob Soči, Miren-Kostanjevica in Šempeter-Vrtojba ter Gospodarske zbornice Slovenije in Območne obrtne zbornice Nova Gorica za pomoč

ljudem v njihovih gospodarskih in obrtnih aktivnostih. Tokrat pa objavljamo prispevek Črtomirja Špacapana o prizadevanjih te agencije, da bi se kar najbolj okrepila turistična ponudba severne Primorske.

Uredništvo

Na področju turizma na našem prostoru je naš osnovni cilj povezati med seboj sedaj preveč razdrobljeno turistično ponudbo. Vsak turistični projekt mora imeti svoj načrt. Ta naj bi vseboval skupni cilj, ime, logotip, izdajo publikacije in tako naprej. Vsaka turistično razvitejša regija v tujini ima načrt, kako se razvijati naprej. In ima tudi neko svojo prepoznavno, izstopajočo prvino - slogan.

Na severnem Primorskem smo si za promocijo turizma izbrali kot slogan Smaragdna pot po prepoznavni smaragdni barvi Soče, ki s svojimi pritoki povezuje celotno Primorsko prav do morja in ne samo območje severne Primorske. Ko je Turistika delala razvojni program turizma za mestno občino Nova Gorica in za celotno našo regijo, je že predvidela tak projekt, ki bi povezoval celotno njeno območje.

Morda bi Smaragdna pot lahko razširili tudi na južni del, čeprav je nastal predvsem v posoškem delu. Soča je namreč taka prepoznavnost, ki lahko povezuje vso Pimorsko. Kakor so, na primer, Benetke, ki so zagotovo centralna vaba svojega območja, in so zaščini znak za vso pokrajino Veneto.

Za razliko od tistega, kar so ljudje pričakovali, smo v naši Regionalni razvojni agenciji severne Primorske, d.o.o., namenili veliko pozornosti kadrovskim zadevam. Ugotovitve raziskav, ki smo jih naredili, so, da smo v Sloveniji na kadrovskem področju v turizmu zelo šibki. Še posebej na našem območju. V turizmu smo ves čas delali bolj na volunteerski ravni in s sezonskimi delavci. A to se ne obnese več. Treba je čim prej uveljaviti visoko profesionalno raven turistične ponudbe in turističnih storitev, ker so tudi turisti vse bolj zahtevni. Turist bo raje še enkrat prišel v kraje, kjer je bil zadovoljen, kot da bo šel tja, kjer je bil razočaran.

V našem oddelku za razvoj človeških virov smo že naredili nekaj izobraževalnih akcij v sodelovanju s podjetji. Pa tudi na splošno, na primer pri podeljevanju štipendij, smo se

orientirali na cilj, da bi izobrazili čim več ljudi, ki delajo na področju turizma. Turistični poklici so bili v preteklosti nekako omalovaževani, necenjeni. Zato smo organizirali delavnico za zanimivo predstavitev poklicev, kot so kuhar, natakar, receptor. Izkazalo se je, da je bilo to zelo koristno. Ne samo z družbo HIT, d.d., marveč tudi z drugimi zainteresiranimi podjetji, ki delujejo na področju turizma, se dogovarjamo, da bi skupaj še pripravili podobne delavnice. Radi bi predvsem mladim ljudem prikazali, da ti turistični poklici nimajo samo slabih plati, temveč da imajo dobro perspektivo.

Smer, ki bi jo bilo treba v Sloveniji še bolj nadgraditi, je tako imenovan družinski pristop. V Avstriji in Italiji je ogromno družinskih podjetij, v katerih celotne družine ustvarjajo nek turistični produkt ali nekaj takih produktov. In prav ta segment potrebuje pri nas največ pomoči, ker veliki sistemi, kot sta npr. Istrabenzovi Hoteli Morje ali HIT, že imajo svojo kadrovske strukturo - tradicijo, organizacijo, močne kadrovske službe, močne potenciale... Orientirali smo se predvsem na tiste, ki morajo med seboj povezovati svojo posamično turistično ponudbo v zaokrožene turistične produkte. Problemi pa že takoj nastopijo pri vprašanju o skupnem nastopanju, saj pri nas turistični ponudniki nastopajo vsak zase in vsak po svoje. Zato smo uredili spletne strani, na katerih ima vsak možnost, da se predstavlja. In po moje bi se morali ti začeti predstavljati po segmentih turističnih produktov in ponudbe. Težko je namreč predstavljati turizem v celoti, ker bi bilo za kaj takega treba obsežno tematiko predstaviti v zajetnejši brošuri, kar pa ni naš namen. En tak segment ponudbe bi lahko bila, na primer, prva svetovna vojna. Vanj bi lahko zajeli vse območje Primorske od Krasa do Kobarida. Drug tak segment bi lahko bili samo kampi. Posebej bi lahko na tak način segmentirali tudi družinske turizme, hotele in še kaj.

Poletno moštvo agencije - z leve na desno:
Črtomir Špacapan, Tjaša Petelin Bačar, Tomaž Vadjunec, Tanja Golja
in Bruno Mikelj.

Čisto nov izziv za nas je tudi potreba, da bi tisti, ki sedaj ponujajo neko svojo storitev, reklamirali in nudili tudi druge storitve. Tako bi HIT lahko reklamiral in nudil še rafting, Hoteli Morje bi reklamirali in nudili obiske Postojnske jame, Predjamskega grada, Škocjanskih jam, Lipice itn. To je v drugih državah popolnoma razumljivo in sprejemljivo. Ko prideš v nek hotel, najdeš tam prospekte za vso turistično ponudbo in za vse znamenitosti ter zanimivosti naokoli. Tako bi morali, na primer, v Portorožu bolj agresivno ponujati obiske Lipice, Postojnske jame, Škocjanskih jam, Bovca... S povsem odprtimi mejami bodo te stvari lažje, saj bodo Brici, na primer, lahko ponujali tudi Čedad, Krmin in tako naprej in ne samo slovenske kraje. Turistični teritorij se bo bistveno razširil...

Največji problem pa je zagotoviti prepoznavnost turističnih destinacij in njihove turistične ponudbe. Še vedno je najboljša reklama tista, ki gre od ust do ust. Tak način je veliko turizma pripeljal Hrvatom. Kraj, kjer si se dobro počutil, boš priporočil tudi drugim. Pri nas je veliko očitkov, da je turistične ponudbe premalo. V resnici pa so ljudje preveč ljubosumni na ponudbo drugih, še posebej konkurence, zato nočejo delati reklame drug za drugega. V Italiji, takoj čez mejo, na primer, je to med kakovostnimi ponudniki turističnih storitev nekaj običajnega. In če hočemo turista, ki pride k nam, zadržati za več dni, moramo svojo ponudbo popestriti, obogatiti s tistim, kar je zanj novega, še ne doživetega. Ne moreš več nuditi samo ene stvari in pričakovati, da se bo gost zaradi nje zadržal dlje. Treba mu je organizirati, ponuditi še kaj več. Res pa je, da je pri nas splošen problem, kako zadržati turista. Dnevni obiski so več, večdnevni pa manj. To je rak rana vsega slovenskega turizma.

V projekt Smaragdna pot se vključujemo vsi zaposleni v naši agenciji, čeprav ga vodi oddelek za gospodarstvo in turizem. Vse imamo povezano tako, da se lahko

vsakdo, ki ima kakšno potrebo po investicijah v turizmu ali idejo o začetku svoje turistične dejavnosti, pridruži na več načinov. Lahko prek vavčerskega svetovanja, lahko prek razpisov, tako državnih kot tudi občinskih, lahko ustanovi z našo pomočjo podjetje ali postane samostojni podjetnik, ker vodimo projekt "Vse na enem mestu". Vsakogar lahko v določenem smislu servisiramo od začetka do konca.

Največji problem tistih, ki začenjajo, na primer, s podjetniško dejavnostjo v turizmu, je potrebno znanje za pripravo projektov. Ko prideš do razpisa, je treba projekt pripraviti in izdelati dobro, utemeljeno in prepričljivo. Zato v naši agenciji nudimo tudi tako svetovanje. Imamo ljudi, ki pripravijo poslovne načrte pa tudi svetujejo pri uresničevanju projektov. Ko bi človek rad svojo načrtovano investicijo s pridobljenimi finančnimi sredstvi uresničil, se velikokrat vse zaustavi s prostorski problemi in težavami v zvezi z načrtovanimi spremembami prostorskih planov, ker je namembnost nekega prostora včasih kar hitro neskladna s sprejetim projektom. Zato je treba svetovati tudi v takih primerih. Postopek za spremembo namembnosti prostora je pri nas je namreč izredno zapleten. Še zlasti na tistih območjih, ki so morda še preveč zaščiteni za posege v prostor. Zato se tudi po svojih močeh trudimo vplivati na državo, da bo v bodoče bolj razumevajoča, fleksibilna in prilagodljiva.

Kar se tiče načinov, kako se tega lotevamo, imamo več možnosti. S sosedi smo vzpostavili računalniške povezave preko spletnih strani, linkov in lahko direktno komuniciramo preko interneta vsaj s sprostom, s katerim smo geografsko povezani, na primer s Furlanijo in Julijsko krajino, z Venetom in z Emiglio Romagno.

Pred kratkim smo izdali popolnoma novo kolekcijo prospektov. Moram reči, da se je tudi pri nas odnos do načina prikazovanja ponudbe na srečo spremenil. Stvari so na bistveno višji ravni kot so bile. Zelo pomembno je, kako izgledajo na primer propagandni prospekti. Že tu se vidi, na kakšnem nivoju je nekdo. In imamo tudi različne oddaje v sodelovanju z lokalnimi televizijami.

Glede pokritosti primorskega prostora z informacijskimi točakmi, še ni vse tako, kot bi moralo biti. Imamo sicer tako imenovane turistično informacijske centre, vendar bi morala biti ta mreža vsebinsko bolj pokrita. Tudi videz turističnih informacijskih centrov ni najboljši. Mnogi izgledajo kot nekakšni kioski za turistični propagandni material. A tudi tu se je marsikaj spremenilo na bolje.

Vsi, ki delajo v turizmu, morajo turista najprej na učinkovit način seznaniti s turistično ponudbo pokrajine, kraja, turističnega podjetja ali ustanove, kmečkega turizma in posameznika, ki nudi turistične produkte oziroma storitve, in ga prepričati, naj pride k nam. In, ko turist pride k nam, mu moramo pričakovanja, ki smo mu jih vzbudili, tudi uresničiti na kar najbolj pristen, gostu všečen način. Pri nas je namreč še vedno zelo veliko individualnih turistov.

Mednarodno tekmovanje za svetovni pokal v dresurnem jahanju Lipica 2006

TEKMOVALCI SO IZ LIPICE

Jasna Božac

Kobilarna Lipica in Konjeniški klub Lipica sta med 1. in 4. junijem letos uspešno pripravila in izpeljala 20. kvalifikacijsko tekmovanje v dresurnem jahanju (FEI CDI-W/CDI 3*) z udeležbo tekmovalcev iz petnajstih držav. To je bil tudi prvi turnir v tekmovalni sezoni svetovnega pokala 2006/2007, ki potekajo v znamenju svetovnega prvenstva v dresurnem jahanju. Prvenstvo bo od 21. do 27. avgusta v meki konjeniškega športa v Aachnu v Nemčiji. Prav to je bil tudi verjetno vzrok, da smo po dolgih letih v Lipici videli nastope tekmovalcev iz Bolgarije, Finske, Nemčije in Romunije. Številna je bila nemška udeležba. Domači tekmovalci so tudi tokrat izkoristili domači teren in se udeležili turnirja v velikem številu. Med znanimi tekmovalnimi imeni na letošnjem turnirju velja omeniti angleškega tekmovalca Wayne Channona (bil je uvrščen v finale svetovnega pokala 2005/2006), Eleno Sidnevo, Iryino Lys, Gyula Dallos, Tatiano Miloserdovo in dr. Anno P. Campanello. Domače barve so zastopali Igor Maver, Pavel Štemberger, Ladislav Fabris, Alojz Lah, Evgen Bubnič in Tadeja Dolenc.

Organizatorji smo še posebej veseli, da se je tudi tokrat turnir uspešno končal, saj smo tik pred pričetkom tekmovanja morali najprej urediti pred časom neustrezno prenovljen lipiški tekmovalni stadion. Vsi se še spominjamo urejenosti tega stadiona, pripravljenega za evropsko prvenstvo v letu 1993. Gradnja je potekala pod budnim očesom FEI (Mednarodne Konjeniške federacije) in projektanta tekmovalnih stadionov g. Hermana Duckeka ter takratnega vodstva Kobilarne Lipica na čelu z direktorjem Andrejem Franetičem.

Razglasitev rezultatov v nalogi Grand Prix. V ozadju zastave nastopajočih držav.

Prvovrščeni Wayne Channon iz Velike Britanije v sedlu Lorenza CH in drugouvrščena Iryna Lis iz Belorusije na konju Problesek v nalogi Grand Prix prejmeta čestitke predsednice dresurnega komiteja Mednarodne konjeniške zveze gospe Mariette Withages.

Fotografske in elektronske slike takratnega tekmovalnega prizorišča sredi zelene travnate podlage so obšle svet in navdušile javnost ter strokovne konjeniške kroge in še dolgo za tem privabljele v Lipico najuglednejša tekmovalna imena. Toliko bolj je bil letos na pomlad žalosten pogled na novi renoviran stadion, nasut s peskom in z neustrezno podlago za jahanje, ki naj bi v bodoče služil večnamenskim konjeniškim disciplinam. V kratkem času, ki je še preostal, je nemško podjetje Otto Reitplätze z odličnimi svetovno znanimi referencami uspelo

Najboljši jahač turnirja Wayne Shannon in njegov Lorenzo CH v slavnostnem častnem krogu.

ODHAJALI ZADOVOLJNI

Igor Maver na hannoveranskem kastratu Wiesesteig. Prejel je nagrado organizatorja turnirja kot najboljši jahač FEI CDI-W/CDI 3* 2006.

Domači lipiški tekmovalci Ladislav Fabris v sedlu lipicanskega žrebca 087 Maestosa Samire XVIII pred svojim tekmovalnim nastopom.

Ruska tekmovalka Tatiana Miloserdova med svojim tekmovalnim nastopom.

pravočasno sanirati tekmovalno manežo, da je bilo tekmovalne še mogoče izvesti. In naše veselje je bilo toliko večje, ker so tekmovalci navdušeno hvalili preurejena jahalna tla na stadionu. Kvalitetno pripravljena maneža je odlično prenesla vse nalive dežja v naslednjih dnevih in nudila enake pogoje vsem tekmovalcem turnirja.

S tem, seveda, sanacija stadiona še ni končana, saj je treba razmišljati še o ureditvi preostalega dela stadiona, pa tudi o pripravljalnih manežah ter o maneži v prireditveni jahalnici, ki so že vse močno načete. Ve se, da tekmovalci najprej razmišljajo o svojih štirinožnih varovancih, o njihovi namestitvi in o manežah, v katerih vadijo in nastopajo. Če ti pogoji ne ustrezajo, ne moramo računati več na njihovo udeležbo.

Kot je v navadi, bi lahko rekli: Slab začetek - dober konec! Tako je tudi letošnji turnir prestal ognjeni krst. Potekal je v prijetnem vzdušju, tekmovalno na zelo kvalitetni ravni, saj je v nalogi Grand Prix nastopilo kar 33 konjev. Nedeljsko glavno tekmo v prostem programu z glasbo na Grand Prix nivoju je neposredno prenašala TV Slovenija. Tekmo si je ogledalo veliko število gledalcev, ki so jih navdušili baletni nastopi štirinožnih plesalcev v ritmu glasbe in pod vodstvom elastičnih rok njihovih jahačev v izvajanju lastne koreografije.

Zadovoljni smo bili tudi z domačimi nastopi. Za nekatere tekmovalce so bili to prvi nastopi s svojimi novimi varovanci na mednarodnem nivoju in prve izkušnje. Turnir je lepo zaokrožil uspeh našega sedaj najboljšega tekmovalca Igorja Maverja, ki je na konju Wiesensteig osvojil 8. mesto v

FEI prostem programu z glasbo na Grand Prix nivoju, 12. mesto v nalogi Grand Prix ter 11. mesto z odličnim lipicanskim žrebcom 085 F. Canissa XXII v nalogi Grand Prix Special.

Povsem je slavil Anglež Wayne Channon z krasnim vrancem Lorenzom CH in osvojil 1. mesto v nalogi Grand Prix in 1. mesto v Grand Prix prostem programu z glasbo. Tesno za petami mu je sledila Iryna Lys na konju Problek, ki je v obeh preizkušnjah osvojila 2. mesto.

Komaj en mesec po tekmovalstvu za svetovni pokal v Lipici je od 7. do 9. julija 2006 na istem prizorišču potekalo že drugo tekmovalstvo in sicer kvalifikacije za Pokal Alpe Adria. Tekmovalstva se je udeležilo še večje število konj, kar 64 iz Avstrije, Italije in Slovenije. Pokal Alpe Adria je v letošnjem letu prvič ugledal luč svetla na vseh prizoriščih in veseli smo, da je prav v Lipici privabil največje število tekmovalcev. Tekmovalstva so že pred tem potekala v La Braidu v Italiji, v St. Margaretheni v Avstriji in pri nas v Lipici, finale v začetku septembra pa bo v Celovcu. Zanimanje za to obliko tekmovalstva je veliko in vnaša novo svežino v tekmovalni sistem Slovenije pa tudi ostalih dveh držav. Tekmovalci so iz Lipice odhajali zadovoljni, prepolni vtisov in pohval Kobilarni Lipica in predvsem Konjeniškem klubu Lipica, ki je v organizaciji tekmovalstva za Pokal Alpe Adria nosil levji delež.

Jasna Božac, glavna sekretarka organizacijskega odbora za svetovni pokal v dresurnem jahanju v Lipici - JZ Kobilarna Lipica

Konzorcij kraških pridelovalcev terana

ZA TAKOJŠNJE KORENITE SPREMEMBE PA NISMO!

Miran Vodopivec

Sedmega julija letos so člani Konzorcija kraških pridelovalcev terana na grajskem dvorišču v Štanjelu predstavili svoje delo. Sedemindvajset vinogradnikov in vinarjev s Krasa, povezanih v tem gospodarskem interesnem združenju, se je odločilo skrbeti za izboljševanje kakovosti terana.

Predstavitve konzorcija je z nagovorom uvedel njegov predsednik enolog dr. Miran Vodopivec. Sledila je pokušina ustekleničenega terana, obogatena s kulinarčnimi dobrotami gostincev. V kulturnem programu sta nastopili flavtistka Anja Colja in vokalna skupina Cominum. V imenu domačinov in Občine Komen je zbor pozdravil Valter Ščuka. Prireditelj v sebi lastnem slogu odlično povezovala Ana Godnik.

Vodopivčev nagovor objavljamo v nadaljevanju!

Približno leto je minulo, odkar smo se predstavili tu, v Štanjelu. In danes smo ponovno tu z istim namenom in s hotenji, da pokažemo naše delo, ki je usmerjeno predvsem v izboljševanje kakovosti terana in s poudarkom na boljšem predstavljanju njegovih značilnosti doma in po svetu in s poudarkom na njegovem boljšem trženju.

Gre torej za kratko obdobje, odkar delujemo kot ekonomska skupnost - konzorcij, pa je zato še preuranjeno govoriti o kakšnih večjih naših uspehih! Smo pa enotnega mnenja, da je naša usmeritev prava in da že postopoma prinaša prve pozitivne rezultate, ki se bodo sčasoma še izboljšali. Torej smo optimisti, ki verjamemo, da je ta pot prava.

Zavedamo se, da razvoj vinogradništva in vinarstva ni odvisen le od nas, vinogradnikov, ampak da je odvisen tudi od širše skupnosti, ki bi morala finančno, še bolj pa moralno pomagati naši dejavnosti, ki ima kulturni in gospodarski pomen, da bi se mogla razvijati neglede na trenutne domače in svetovne razmere. Te ta čas namreč niso rožnate. Zakaj? Zato, ker je teran svetovna vinska posebnost. Ima že tisočletno tradicijo in je v teh krajih sooblikoval človekovo tradicijo. Je del naše kulturne dediščine, ki bogati naš kras in sooblikuje že od nekdaj našo zgodovino. Torej teran ni samo zanimiv tržni proizvod, temveč je mnogo več. In prav zaradi vsega tega potrebujemo pomoč naše skupnosti, da bomo vse doseženo obdržali in širili ter pozneje zapustili našim mladim rodovom, ki bodo naše delo in delo naših prednikov nadaljevali. A pomoč države mora biti iskrena, vedno in povsod, ne samo v času krajevnih volitev. To si vinogradniki in vinarji, ki smo do neke mere tudi ambasadorji Krasa in terana, zaslužimo!

Kot sem že rekel, se danes drugič predstavljamo, da pokažemo, kaj smo pridelali... Trgatev 2005 je za nami.

Zorenje je potekalo v čudnih pogojih. Vremenske razmere nam niso bile najbolj naklonjene, a vendar lahko suvereno trdim, da je vinski letnik prav dober tudi količinsko. Posebno dobre rezultate beležimo pri mladih vinih (za stara je še čas), ki po svojih parametrih kakovosti zagotavljajo prav dobro osnovo za proizvodno terana normalne trgatve. Dober ekstrakt, visoka koncentracija aminokislin, rudninskih snovi in glicerola so dovolj zgovorno zagotovilo, da tudi letos pijemo dobre terane. Visoka koncentracija trpenov, nosilcev sortne cvetice, izraža obstojen vonj po gozdnih sadežih, ki krasijo to vino. Ugodno razmerje fenolnih snovi, zlasti žlahtnih taninov, ki imajo pomembno vlogo pri oblikovanju in razvoju organoleptičnih lastnosti rdečega vina, se odraža v polnem in obstojnem okusu. Zato lahko trdim, da gre za vina, iz katerih bo mogoče proizvesti tudi dobro arhivo. Letnik 2005 se odraža tudi v zelo intenzivni barvi, saj vsebnost antocianov presega 750 mg na liter. In dobro razmerje organskih kislin (jabolčne, vinske, citronske in mlečne) daje vinu izrazito sadnost in svežino. So pa tudi izjeme, za katere bo treba opraviti kemični razkis, za njim pa šele tudi biološki razkis.

Vas torej zanima, kakšen je naš predstavljen teran članov konzorcija? To presodite sami, kajti vsaki vaši dobronamerni pripombi bomo radi prisluhnili.

V zadnjih letih ugotavljamo, da je treba za boljšo prodajo terana zagotoviti učinkovito trženje. Ta potreba se bo v bodoče še bolj kazala, četudi je teran vinska posebnost. Če te ni na trgu, te pozabijo.

V bodoče bo treba učinkovito nastopati na trgu, kajti razmere se na vinskem trgu vse bolj zaostrejo zaradi vse večje konkurence, saj kakovost vina iz leta v leto narašča. In zadnje ugotovitve kažejo, da potrošnja vina pada.

Vprašujem se, zakaj, kje moramo iskati vzroke? Razlogov je več. Med glavnimi je to, da so vina za končnega potrošnika predraga. Pa tudi vse strožja zakonodaja na področju prometne politike je v zadnjem času prispevala k padcu prodaje vin.

Da se bodo stvari preobrile v vinogradnikovo, vinarjevo in potrošnikovo korist, bo treba prehoditi še dolgo in zahtevno pot, ki bo terjala veliko novih proizvodnih in tržnih prijemov. Potrebni bo več usklajenih aktivnosti v smeri prepoznavnosti terana, več usklajenih marketinških pristopov, pa tudi več finančnega vlaganja in izobraževanja posameznikov, ki vina prodajajo sami, da bomo dosegli zaželen cilj. Praksa je pokazala, da niso samo priznanja tista, ki zagotavljajo boljše trženje terana. Potrebno bo na tem segmentu postoriti mnogo več, kot smo storili do sedaj. To nas učijo zadnje izkušnje, ko se pojavljamo na trgih.

V zadnjem času se pojavljajo težnje po skupni slovenski blagovni znamki. Konzorcij vsako tako pobudo podpira in je pripravljen sodelovati, če ima zamišljena skupna slovenska blagovna znamka namen povezati vinarje Slovenije tako, da bo zagotavljala dolgoročno organizirano prodajo visokakovostnih slovenskih vin. Zato mislim, da mora biti tak projekt zastavljen dolgoročno in s perspektivo v razvoj slovenskega vinogradništva in vinarstva. Mora pa upoštevati realno stanje katerega ni moč preko noči spremeniti.

Obdržimo tisto, kar je dobro in kar daje dobre rezultate! Postopno pa previdno in preudarno začnimo novo strategijo slovenskega vinogradništva in vinarstva. Zato zaenkrat menimo, da naj bo z uresničitvijo tega projekta vsakemu proizvajalcu pod skupno slovensko blagovno znamko Slovenija mogoče označiti tudi že obstoječo skupnost, regijo in proizva-

jalca. Za takojšnje korenite spremembe pa nismo! Preveč so vinogradniki in vinarji vložili dela in naporov, ki dajejo določene rezultate, da bi soglašali s korenitimi spremembami. In tudi izkušnje drugih naprednih vinorodnih držav, ki jih dobro poznamo, kažejo potrebno previdnost pri uvajanju hitrih sprememb glede na sedanje tržne razmere. In brez večje podpore širše skupnosti bo tudi ta projekt, ki zahteva znatno več finančnih sredstev od dosedanjih, namenjenih izboljševanju vin, njihovem trženju in povečevanju njihove mednarodne prepoznavnosti ter prodaje, propadel, kot so propadli mnogi drugi.

Naš konzorcij je torej pripravljen pristopiti k takšnemu projektu, vendar previdno. Vinogradniki in vinarji se zavedamo, da teran ni samo vinska posebnost oziroma umetni narave, temveč je pridelek, ki se rodi s trdim vinogradnikovim in vinarjevim delom ter velikim znanjem. Je sad izjemnega spoštovanja in ljubezni do vinske trte in vina. In to mora biti vsaj do neke mere pošteno plačano.

Veliki pisatelj Hemingway je zapisal, da je vino najbolj civilizirana pijača na svetu, ker sooblikuje civilizacijo, kulture narodov od davnine in še danes. Zato sem prepričan, da bodo vino pili, ga čistili in o njem govorili neskončno dolgo, ker je umetnina, ker je nesmrtno.

Pripoveduje Dario Zidarič,
napreden živinorejec iz Praprota na Tržaškem Krasu

KRAS NAM DAJE MALO, A KAR DAJE, JE ODLIČNO

Že nekaj let se na Komenskem Krasu pa tudi drugod po Krasu v poletnem času, ko nastopi čas košnje, na travnikih pojavijo velike valjaste bale sena. Več let nepokošeni travniki, ki jih je marsikje že začela zaraščati gozdna podrast, dobivajo s ponovno košnjo spet urejen videz in vračajo kraški krajini njeno značilno podobo urejene kulturne krajine.

Sredi vročih julijskih dni je med Gorjanskim, Ivanjim Gradom, Komnom, Svetim, Rubijami, Škrbino in Lipo po travnikih s traktorjem in z nanj priključenim strojem za embalaranje pobiral seno za svojih 180 glav živine Dario

Zidarič, napreden kmet in živinorejec iz Praprota nad maloobmejnim prehodom Gorjansko med Slovenijo in Italijo. Vprašali smo ga, kako je to, da prihaja z italijanske strani Krasa na slovenski Kras kositi travnike, velike in majhne, razparcelirane in razdrobljene. »Z veseljem vam povem, zakaj to delam. Pridite k nam v Praprot, saj ni daleč! Pokazal vam bom našo kmetijo in povedal, kako gospodarimo.«

Med obiskom v Praprotu je gospod Dario povedal svojo zgodbo in svoj pogled na delo, ki ga opravlja, in na možen razvoj Krasa kot privlačne in donosne turistične destinacije.

Vizija, ki jo imam za naše ozemlje, presega okvir dejavnosti, s katero se ukvarjam. Gre za vključevanje v določene projekte, ki se vodijo za Kras. Govorim o primeru občine Zgonik, ki je na italijanski strani Krasa vodilna v evropskem projektu "Spoznavaj Kras" in v čezmejnem projektu med Slovenijo in Italijo »Kraški okraj«. V zadnjem času so postale naše občinske uprave bolj senzibilne za naš teritorij. In mislim, da je udeležba živinorejcev v projektu pomembna, skoraj pglavitna, če hočemo ohraniti prepoznavnost kraške krajine. V nekaterih vprašanjih so odgovori lahko povezani, na primer, s turistično ponudbo ter z vprašanjem, ali sploh obstaja splošna turistična ponudba, splošna turistična organiziranost.

Zemlja nam daje gospodarsko trdnost in dostojanstvo

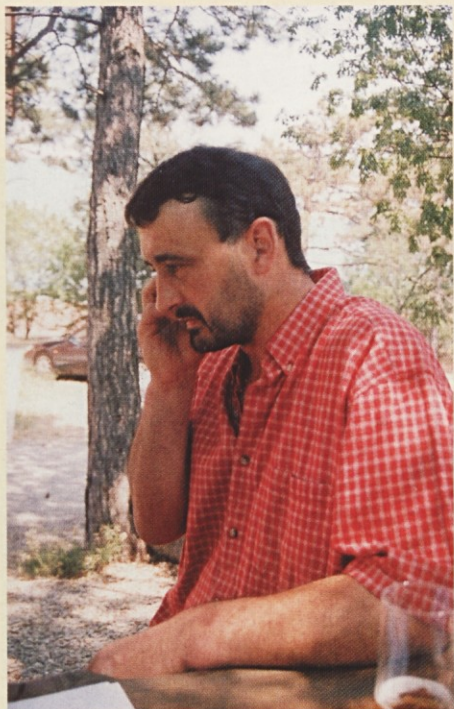
To, kar delajo naše občinske uprave sedaj, vzbuja upanje, da bo šlo počasi v pravo smer. In sodim, da je dobro, če v teh prizadevanjih sodeluje tudi vaša revija, saj vendar nosi ime Kras! Vemo, da v njej predstavljate tudi življenje in delo slovenske manjšine ter Tržaški Kras kot neločljivi del našega skupnega Krasa. O tem sem govoril tudi s predstavnikom za prostor na zgoniški občini, ki ureja stvari v zvezi s sedaj aktualnimi projekti. Želimo si, da bi z revijo Kras kar najboljše sodelovali!

V reviji Kras vidimo zaveznika. Tudi zato, ker to, kar delamo živinorejci na našem teritoriju, mora priti med ljudi. Dobiti moramo možnost, da javnosti sproti argumentirano povemo, kar imamo povedati. Predvsem zato, da ljudje spoz-

najo, kakšno vlogo imamo živinorejci. Ljudje na tem našem ozemlju se namreč moramo zavedati razlogov, da ostajamo na Krasu, da ga cenimo in ohranjamo takšnega, kot je. Tudi zaradi naših zanamcev, pa tudi zaradi naših prednikov! Če se bo to naše ozemlje pozidalo, bo le še predmet špekulacij, lahkega zaslužka, ki se ne povrne domačinom. Ozemlje ni samo nekaj, česar se držiš, ker ti pač daje kruh, ampak je več! Daje in zagotavlja ti tudi gospodarsko trdnost in dostojanstvo.

Kmetija Zidarič, streljaj od maloobmejnega prehoda Gorjansko med Slovenijo in Italijo

Živinorejec Dario Zidarič iz Praprota

Aleksandra Milič Zidarič,
pripravlja narezek domačih sirov

Dario Zidarič, Aleksandra Milič Zidarič,
ter hčeri Lea in Ana

Zelo se zavzemamo za razvoj kraškega teritorija

Na zadnjem sestanku na zgoniški občinski upravi z župani občin, vključenih v čezmejni projekt med Italijo in Slovenijo "Kraški okraj", na katerem smo se pogovarjali o razvoju kraškega teritorija brez mejâ, sem opozoril, da moramo paziti na njegovo poseljenost z našimi ljudi in na urejenost krajine. Ne moremo namreč govoriti o turizmu in o turistični ponudbi tega prostora, če nimamo krajine urejene. Slovenski program je idealno zamišljen, škoda pa je, ker je v realnosti težko izvedljiv. Pa ne zato, ker ni uresničljiv, pač pa zato, ker imajo ljudje, ki se ga lotijo, težave.

Naj povem primer treh znancev, živinorejcev iz Tomaja, Komna in Temnice! Vsi trije bodo opravljali svojo dejavnost, dokler se vsega skupaj ne bodo naveličali, ker jim delno slovenska zakonodaja in delno državna administracija onemogočata, da bi razvili svojo dejavnost do tiste mere, ko se od nje da spodobno živeti in hkrati poravnati svoje obveznosti do države. Bojim se, da bodo v sedanjih nenaklonjenih razmerah rejo drobnice opustili in rekli »Se ne gremo več!«

A težave so tudi pri nas! Pri nas moramo pisati nepregledne kupe registrov o vsem, kar delamo. Poglavitno je, da so registri in vsi papirji pravilno izpolnjeni, sicer nam grozijo globe. Naša vsakdanja opravila pa je traba absolutno narediti, saj od njih živimo. Zdi pa se, kakor da se za birokrate kmetovanje opravlja z administrativnimi posli.

Zakonodajalca - državo in deželo - pa vendarle zelo zanima, da obstajamo. Zatorej naj nam tudi omogočijo, da bomo lahko normalno delali. Saj smo sposobni in delavni,

marljivi in zato lahko takoj dobimo tudi drugo delo. In verjemite mi, da nismo prav daleč od tega!

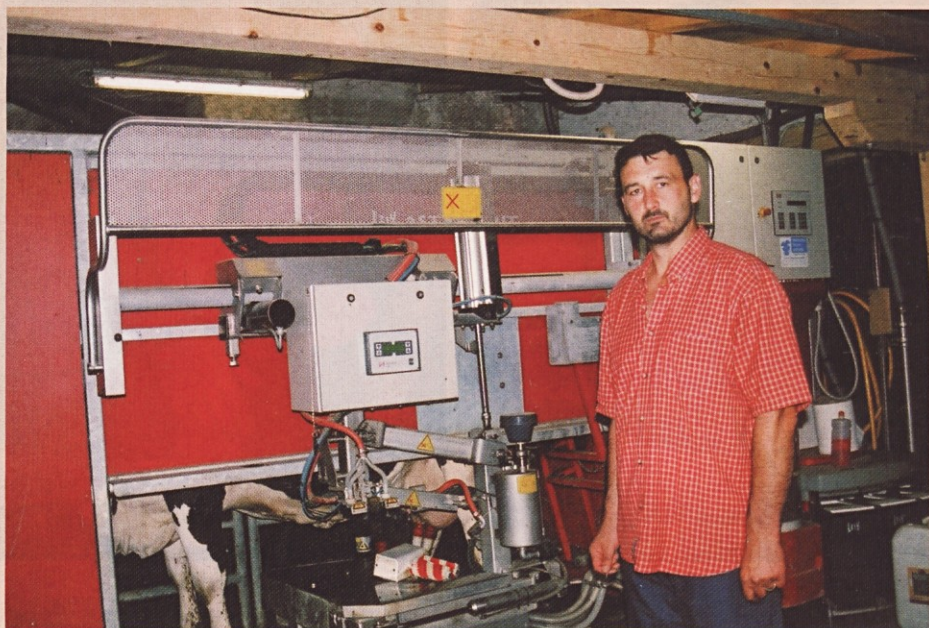
Mislim, da morajo občine, župani združenih kraških občin, postati politična moč, ki bo imela pravico do besede v odnosu do države. Ne more in ne sme biti vse odvisno od državnega funkcionarja, ki je trenutno na položaju, in od tega, kako se razmere in predpisi menjajo, kakor se menjajo funkcionarji, ki uveljavljajo vsak svoje, največkrat vedno drugačne poglede na konkretno situacijo.

Če nam torej resnično uspe na Krasu razviti in uveljaviti za Kras specifičen turizem, to je turizem, kakršnega Kras potrebuje, dvomim, da bi morebitni kakšen novi župan brez razumevanja zanj, to zaustavil. V Italiji je poznan primer teritorija Cinque terre v Liguriji ali pa dežele Toskana. To sta bili včasih ubožni območji. Ko pa so tamkajšnji ljudje v določenem trenutku stopili skupaj, se soočili s problemi, se uskladili v skupen cilj in povezali, so dosegli, da jih sedaj zaradi turistične privlačnosti poznajo skoraj po vsem svetu. Zakaj nekaj takega ne bi mogli storiti tudi na našem ozemlju?

Moj rod Zidaričev izhaja iz Praprota

Moji starši, ded, praded - Zidariči - izhajajo iz Praprota. Vsaj po letu 1800. Sicer pa naj bi Zidariči prihajali s Krka. Naša domačija je sad dela več živinorejcev iz različnih družin. Med njimi je bil tudi moj ded. Takrat je imela vsaka domačija le po nekaj krav. Ko je to postalo nerentabilno, so se organizirali v zadrugo. Zadruga, ki ni bila postavljena z vrha, kar je bila redkost, je bila sad specifičnih potreb kmetov.

Dario pred elektronsko krmiljenim molznim robotom, ki zmore dnevno pomolsti kakšnih sedemdeset krav. Krava v hlevu si sama izbere čas za molžo, pride k molznemu robotu, počaka v vrsti, dokler jo robot ne usmeri na molzno stojišče. Tam poseben senzorski sistem otiplje kravje vime, umivalne šobe vime umijejo, nakar se razporedijo sesalne nastavki na seske in s podtlakom izsesajo iz vimen zbrano mleko. Robot tudi izmeri količino namolženega mleka in ga po ceveh potisne v zbirno hladilno cisterno. Seveda vse postopke robot tudi registrira, tako da ima Dario vsak dan in ob vsakem času točen tabelarni računalniški izpis in pregled nad količino dnevno namolženega mleka in nad namolženim mlekom vsake krave posebej.

Postavili so stavbo, v kateri je sedaj velik hlev. Časi so tekli, take oblike združevanja so odmrle in sedaj jaz upravljam s tem hlevom že dvajset let. A ni moja last, temveč je last podjetja. Jaz sem eden izmed njegovih družbenikov. Takrat je bila postavljena tudi dvostanovanjska hiša, v kateri sedaj bivam s svojo družino.

Na sedanji domačiji delava moja soproga Aleksandra Milič in jaz. Pomagata nama še dva sodelavca - Borut Komelj iz Škrbine in Jožko Ferfolja z Vojsčice, ki prispevata, da postorimo na kmetiji vse glede na njeno naravo in letni čas. Kmetija funkcionira kot podjetje. Skrbimo za velik hlev, za hranjenje in oskrbovanje živine, za zagotavljanje hrane in krme, za košnjo, sušenje in spravilo sena, za prevoz mleka in drugih izdelkov ipd. Tudi vso mehanizacijo vzdržujemo sami. Marsikateri stroj smo kar sami naredili ali ga predelali za naše potrebe, ker za kraški teren nekaterih ni na tržišču. Soproga Aleksandra se ukvarja s sirjenjem in z vsem drugim, kar je potrebno za pridelavo sirov in skute ter za njihovo prodajo. Vodi tudi knjige podjetja in vse računovodske posle. Sedaj imamo sto krav molznic in osemdeset telic. Molzemo približno 75 krav. Večino mleka, približno dve tretjini, tudi oddajamo.

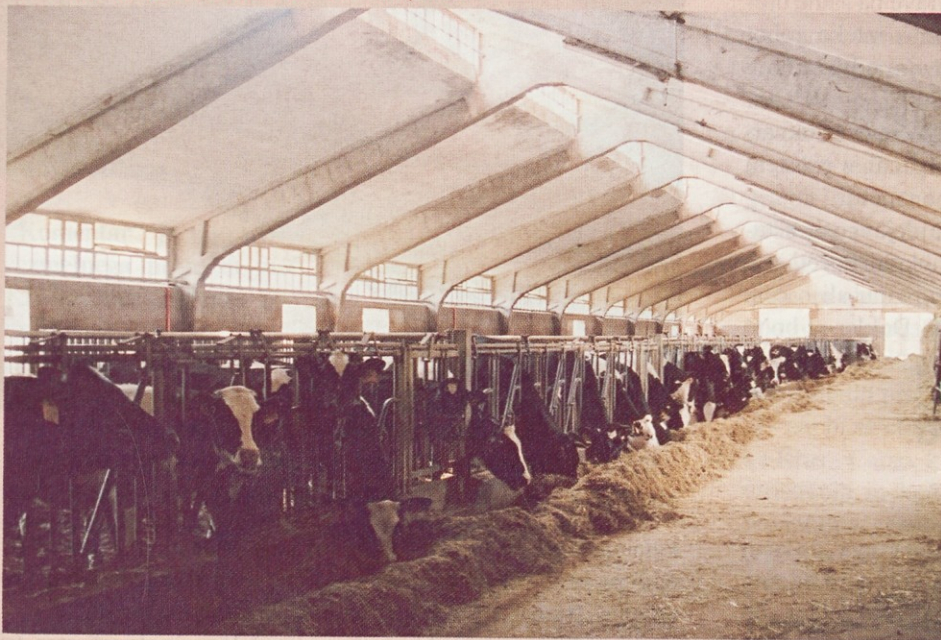
Pri nas je sicer možno kupiti sire in skuto, nasplošno pa večino tega dostavljamo restavracijam po Krasu in širše. Tistemu, ki si želi sir in skuto kupiti pri nas doma, pa svetujemo predhodno najavo po telefonu na št.: (0039) 040 201 178. Ker so naši mlečni izdelki narejeni izključno iz mleka krav, ki jih hranimo s kraškim senom, s koruzo in z drugimi naravnimi živili, so naše cene tudi do 30 odstotkov višje od cen običajnih sirov in skute. Delamo nekaj, kar je posebno in je s Krasa.

Letno pokosimo kakšnih tristo hektarjev travnikov, da prehranimo 180 glav živine

Ne vem natančno, koliko hektarjev travnikov vsako leto pokosimo, na njih posušimo travo in seno z embalirnim strojem pripravimo za spravilo v skladišče v Praprotu. Ocenjujem, da jih pokosimo kakšnih tristo hektarjev! V enem letu porabimo namreč približno 1500 velikih bal sena, ki tehtajo vsaka okrog 400 kilogramov. V povprečju poje ena krava 13 kilogramov sena na dan ali eno balo na mesec! Ko je seno zbalirano, ima na začetku okrog 18% vlage. Nato delež vlage pade na 10%, če se seno dobro suši.

Kosimo prostor od Prečnika do spodnjega dela Zgonika, območja Gorjansko, Ivanji Grad, Sveto, Škrbina, Lipa, Novelo in Kobjeglava. Ko še nismo kosili na slovenski strani, smo kosili bolj intenzivno. To pomeni, da smo začeli s košnjo že zgodaj spomladi, druga košnja je bila proti koncu junija in tretja jeseni. Sedaj se zgodi, ko pridemo kositi na površine, ki so zadnje na vrsti, da kosimo že posušeno travo. Če to ocenjujem po njeni hranilni vrednosti, je tako seno res že slabo. Če pa upoštevam, da je to seno popolnoma naravno, z vsemi travniškimi rastlinami, ki so uspele zrasti s semeni, z vsemi minerali in eteričnimi olji, je zelo kakovostno in se še kako pozna pri kvaliteti pomolženega mleka in pri kvaliteti izdelkov iz njega. Primanjkljaj hranilne vrednosti v pridelanem senu nadoknadimo z dodajanjem malo koruze in soje krmi.

Eno krilo ali polovica hleva s teleti in junicami

Borut Komel iz Škrbine ima na traktorju prirejeno koso posebej za košnjo na neravnih travnikih.

Odnos z lastniki posestev, na katerih kosimo

Moj pristop temelji na spoznanju, da se bom ukvarjal z živinorejo za pridelavo mleka, dokler bodo to omogočale razmere in dokler bo to omogočalo vloženemu naporu in odrekanju primeren življenjski standard. Če pa se bodo cene mleku še naprej zniževale tako, kakor se znižujejo sedaj, od živinorje ne bomo mogli več živeti.

In zakaj kosimo? Ker sem prepričan, da mora imeti živinoreja na tem območju posebno vlogo v funkciji tega teritorija. Ta vloga je s košnjo in pašo vzdrževanje urejene kulturne krajine Krasa. Če pa take vloge nima, mislim, da sploh nima smisla.

Odnos z lastniki travnikov, na katerih kosimo, je zelo preprost. Zelo so zadovoljni, da so njihovi travniki pokošeni. Na slovenskem območju se je to še lažje razvilo kot pri nas, ker je opuščanje pašnikov močnejše in hitrejšo. Ljudje nas pridejo vprašat, če pridemo kositi tudi k njim. Tudi zato, ker mi ne kosimo le tistih travnikov, na katerih se najbolj splača kositi, temveč pokosimo in počistimo celotne površine; tudi tiste, ki so neravne in za košnjo manj primerne.

Kako smo na kmetiji organizirani?

Kosa, grablje in preša za embaliranje, ki jih imamo, so orodja, ki smo si jih kar sami naredili ali priredili za delo na kraških površinah. Grablje, ki jih uporabljamo, smo izumili

sami. Tudi balirko smo predelali, da je sedaj primernejša za naše delovne pogoje, saj se moramo z njo voziti tudi po jarkih, luknjah.

Košnja traja od desetega maja pa do konca julija. Od avgusta naprej se začne prevažanje bal in odlaganje sena v skladišča. Hlevarska dela opravljamo vsi trije moški. V hlevu je delo v glavnem avtomatizirano, tako da samega hlevarskega dela ni veliko. Z gnojem, ki se nabere, gnojimo velike površine, tako da viškov gnojevke ni. Gnojimo jeseni in spomladi, pred dežjem. Tako vrnemo naravi vse. Naš gnoj je popolnoma naraven. Je del tega procesa. Gnoj tudi prodajamo ljudem, ki imajo vrtove. Ponj pridejo sami ali jim ga pripeljemo mi.

Naj poudarim, da se mi zdi izjemno pomembna prehrana živine z uporabo izključno kraškega sena. Vsebuje vlaknine, ki sicer ne omogočajo visoke proizvodnje mleka, a živina je ob takšni prehrani veliko bolj zdrava. To se vidi tudi pri veterinarskih posegih. Ne uporabimo niti četrte tistih medicinskih sredstev, ki jih porabijo v običajnih hlevih. Res je sicer, da proizvajamo manj, imamo pa v hlevu mir. Ne cepimo živine proti nobeni bolezni. Že šest let nisem imel nikakršnih težav. Ne rabim nobenega integratorja, torej vitaminskih in mineralnih dodatkov. Veterinar pride dvakrat na leto. Pri nas je tudi nekoliko dugače z veterinarskim procesom kot pri vas. Pri nas lahko dam živalim zdravilo tudi sam, le napisati moram, kaj sem uporabil.

Krav zaenkrat še ne pasemo. To je za zdaj samo moja želja, ki še ni izvedljiva, ker nimam v neposredni bližini kmetije velikih pašniških površin.

Z molžo nimamo nobenega dela, ker vse opravlja elektronsko krmiljen molzni robot. Krave se v hlevu navadijo priti do njega, počakati v vrsti, da jim robot dovoli pristopiti, robot jim umije in razkuši vimena, jih pomolze. In tako molža poteka štiriindvajset ur, podnevi in ponoči. Krave pa same urejujejo, kdaj bo katera pomolžena. Pomolženo mleko robot odvaja v hladilno cisterno. Iz nje ga po dogovoru odvažamo v mlekarno v Čedadu.

Pravega prostega časa nimam. Tisto, s čimer se ukvarjam, me tako zanima, da se temu posvečam tudi v prostem času. Dopust poskušamo uskladiti z delom na kmetiji.

O morebitni dopolnitvi živinoreške dejavnosti s turistično ponudbo ne razmišljam. Ne moreš hkrati početi več stvari zares dobro. Zato ne razmišljamo o turizmu ali o čem drugem. Želim si delati tisto, kar delam sedaj. Dokler se bo to še obneslo in nam omogočalo od tega živeti.

Pridelovalci kraškega sira smo se organizirali

Znanje o različnih tehnikah sirjenja sva z ženo Aleksandro nabirala po svetu. Tu, na našem koncu so že prej bili proizvajalci, ki so domače mleko tudi sirili. Ne dela pa jih veliko tako, da iz mleka, ki ga pridelajo sami, pa še surovega, delajo sir. Pri nas namreč delamo sir iz surovega mleka, ker je to posebna vrednota in ker potrošniki tak postopek vedno bolj cenijo. Še zlasti, ker so krave hranjene izključno s kraškim senom. Čeprav danes veliko govorijo pri prehrani krav o silaži, o lucerni, pri nas hranimo krave s tistim, kar nam dajejo bogati kraški travniki. To našo posebnost moramo izkoristiti.

Pridelovalci kraškega sira, ki nas je tukaj osem, smo se odločili, da bomo promovirali tisto, kar počnemo. Pred nekaj leti smo ustanovili promocijski odbor, katerega predsednik sem. Naša razstava pred nekaj meseci v devinskem gradu je dokazala, da imamo prav. Sobotni enodnevni posvet je bil namenjen gostincem, v nedeljo pa je bila v gradu predstavitev sirov - tržnica. Nanjo je prišlo rekordno število obiskovalcev. Trumoma so prihajali. Naredili smo seveda tudi dober propagandni material. O nas je bila v lokalnem časopisu objavljena cela stran. Povabljeni so bili tudi slovenski živinorejci, vendar sta sodelovala samo dva.

Zvečer smo organizirali večerjo, na katero so bili povabljeni predvsem novinarji, ker želimo, da se o tistem, kar delamo, tudi razve. Želimo, da gostinec turistu, ki pride - na primer v Trst - ve nekaj povedati o hrani, ki jo ponuja. Nima smisla, da turist pri nas je - na primer - parmezan. Naj spozna okuse s Krasa. Vsak sir, ki ga ponudi, ima svojo zgodbo. In to naj ponudi s sirom. Ne bo mu žal!

Pri nas izdelujemo sire iz surovega in ne iz posnetega mleka

Pri nas imamo osem vrst sirov, saj želimo zadovoljiti kar največje število potrošnikov. Naši siri so narejeni iz surovega mleka. V njem se razvijejo bakterije in te mleko sirijo. Narejeni sir ni iz pasteuriziranega mleka, v katerem se s

Siri in skuta Zidaričevih kar vabijo, da bi segli po njih...

kuhanje med 70 in 80 stopinjami Celzija uniči vse bakterije, nato pa se mu doda posebej vzgojene industrijske bakterije za sirjenje. Pri nas sirijo mleko kulture kraških bakterij!

Imamo navidezno čisto navaden sir, ki je star tri mesece. Spodaj, za hišo imamo kakšnih sedemdeset metrov globoko brezno, ki se na dnu razširja v podzemsko jamo. V njej zorimo sir z imenom jamar. Iz kraškega šetraja delamo sir z imenom žepek. In zakaj kraški šetraj in ne katero koli zelišče? S sirom poskušamo potrošniku ponuditi na krožniku predvsem kraški teritorij. Kraški šetraj v siru daje, namreč, tiste vonjave in okuse v ustih, ki spominjajo na poletni sprehod po kraški gmajni. Aleksandrina in moja fantazija je tudi zmes štirih različno starih sirov z dodatkom popra. Kot nalašč za ljubitelje močnih okusov.

Če sklenem, je bistveno za našo živinorejo čiščenje sicer zaraščajoče se kraške krajine, da ostaja kar najbolj urejena kulturna krajina, pridelava mleka in ponudba turistom edinstvenih kraških sirov in skute.

Na Krasu imamo kar nekaj edinstvenih kulturnih posebnosti. Imamo pršut pa panceto, imamo teran, vitovsko in malvazijo ter teranov liker, imamo kraški med in tudi specifične sire pa še kaj. Kras nam sicer daje malo, a tisto, kar daje, je odlično! Iščemo turiste, ki cenijo ta prostor in ki so pripravljeni za njegove darove tudi plačati. Vse te stvari so logične in samoumevne, če ob ponudbi in postrežbi gostu v restavraciji ali pri nas doma povemo zgodbo, ki govori o Krasu. Seveda so to stvari, ki jih ne more zgraditi en sam posameznik. Lahko jih pa zgradi več skupnosti enako ali vsaj podobno mislečih ljudi, ki cenijo naravo, ki spoštujejo svoje potrošnike in ki se trudijo ohraniti naš Kras kot oazo prvobitnosti. In v tej povezavi skupnosti vidim pomembno vlogo revije Kras, ki s svojo kakovostjo zagotavlja za Kras zainteresiranim bralcem celovite, uravnovešene in korektne informacije o tem, kar je značilno in edinstveno na našem Krasu.

Projekt, ki povezuje dvanaest kraških občin

KRAŠKI OKRAJ

Erik Modic

V eni izmed zadnjih izdaj glasila Občine Komen "Komentar" je bilo mogoče brati o začetku uresničevanja čezmejnega projekta med Slovenijo in Italijo z naslovom Kraški okraj. Skupaj ga vodita Občina Komen iz Slovenije in Občina Zgonik in Italije. Povezuje 12 občin čezmejnega območja Krasa. Namen tega čezmejnega projekta - INTER-REG IIIA Slovenija-Italija 2000-2006, ki ga pretežno sofinancira Evropska unija, je združiti vse kraške občine in tako omogočiti čim bolj učinkovito črpanje evropskih in drugih sredstev za razvoj Krasa in upoštevati Kras kot zaokroženo funkcionalno enoto v različnih razvojnih programih.

Na prvem skupnem srečanju županov kraških občin letos februarja v Štanjelu so že nakazali glavne prednostne cilje, za katere se zavzemajo kraške občine. Ti so:

1. tesnejše sodelovanje na turističnem področju za oblikovanje skupne turistične destinacije Kras;
2. sistemski pristop pri čiščenju odpadnih vodâ vzdolž (podzemnega) porečja Reke in Timave;
3. ukrepi za bolj učinkovito ohranjanje tipične kraške arhitekture (arhitekturnih značilnosti kraških vasi).

Pomladi in v začetku poletja so bile tako številne čezmejne delavnice s področja turizma in razvoja podeželja, ki so prispevale k mesebojnemu informiranju o posameznih predvidenih projektih na območju Krasa in k iskanju skupnih sinergij. Zelo jasno je bila izpostavljena potreba po dveh ključnih strateških projektih, ki sta med seboj tesno povezana. To sta postavitev čezmejne turistične destinacije Kras in razvoj podeželja na čezmejnem območju Krasa. Poleg tega je bila

tudi izpostavljena potreba po tesnejšem institucionalnem sodelovanju med kraškimi občinami.

V okviru projekta Kraški okraj je pripravljeno besedilo pogodbe o ustanovitvi območnega razvojnega partnerstva na slovenskem delu Krasa, ki je eden izmed ključnih pogojev za samostojno obravnavo Krasa pri razdeljevanju razvojnih sredstev v naslednji evropski finančni perspektivi v obdobju med letoma 2007 in 2013 in bi naj tako Krasu zagotovil še dodatna finančna sredstva. Pod okriljem projekta Kraški okraj je poleg tega uspelo pri pripravi regionalnega razvojnega programa za južno Primorsko uvrstiti med prednostne oba strateška projekta za območje Krasa - to sta postavitev čezmejne turistične destinacije Kras in razvoj podeželja na čezmejnem območju Krasa. Z uvrstitvijo teh dveh strateških projektov v regionalni razvojni program je zagotovljena pravna in finančna podlaga za sofinanciranje dveh za Kras izredno pomembnih projektov v naslednjih letih. V okviru teh projektov naj bi se oblikovala tudi skupna čezmejna blagovna znamka Kras - Carso, ki naj bi bila zaščitni znak za visoko kakovost turističnih in kulturnih storitev na Krasu (to so, na primer, prenočišča, gostinske storitve, turistično vodenje, obnova objektov ipd.), pa tudi za domače izdelke, pridelke in predelke s Krasa (na primer: pršut, teran, med, sir, kamnoseški izdelki, ipd.) in naj bi zagotovila večjo prepoznavnost Krasa.

Če se bodo uresničile zamisli načrtovalcev obeh strateških projektov, bo Kras v naslednjih letih končno dobil skupno institucijo, ki bo skrbela za organiziranje, promocijo, trženje in nadzor kakovosti ponujenih turističnih in drugih, s turizmom povezanih storitev ter kmetijskih proizvodov in izdelkov na Krasu, ki ne bodo le v skladu z naravnimi in kulturnimi danostmi kraške krajine, ampak bodo predvsem v funkciji ohranjanja Krasa in njegove presenetljivo dobro ohranjene kulturne in naravne oaze sredi gosto poseljenega urbanega okolja, ki ga mnogokrat zaznamuje povsem razvrednotena krajina. Tako bi Kras lahko končno postal "Toskana" severnega Mediterana.

Mag. Erik Modic - Občina Komen

Živinorejec Dario Zidarič iz Praprota v Italiji, streljaj od maloobnejnega prehoda med Slovenijo in Italijo, med letošnjo košnjo in baliranjem sena okrog Škrbine.

Ob 40-letnici smrti akademika prof. dr. Antona Melika*

ANTON MELIK, Kras in kras

Ivan Gams

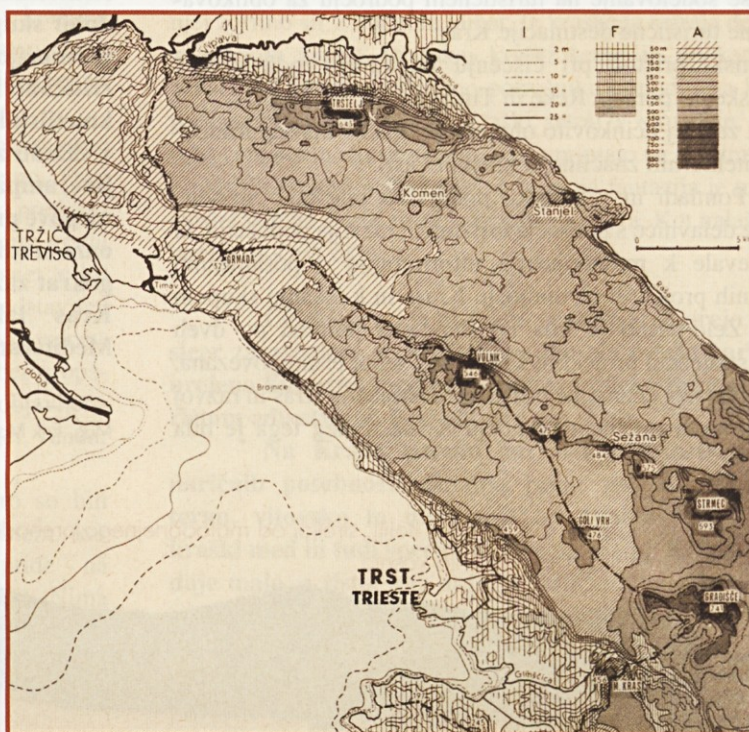
Akademik prof. dr. Anton Melik

Strokovna literatura v tedaj obsežni in več narodov združujoči Avstro-ogrski je bila ob vzponu naravoslovja objavljena v glavnem v nemškem jeziku. Tudi pri nas. Tako je mogel kustos ljubljanskega muzeja Ljubljčan F. Hohenwarth že leta 1830 v vodniku po Postojnski jami navajati kraške predele tudi drugod po Evropi. Zato so lahko bili dunajski univerzitetni profesorji geografije, geologije in biologije med vodilnimi krasoslovci v svetu. Med študenti geografije je bil konec 19. stoletja na Dunaju tudi Srb Jovan Cvijić. Na Dunaju pridobljeno znanje je poglobil, dopolnil z novimi ugotovitvami na Dinarskem krasu in ga povezal v sistem. Zato in ker je monografijo objavil v nemškem jeziku (Karst, 1895), v svetu slovi kot utemeljitelj krasoslovja.

Malo pred prvo svetovno vojno je na dunajski univerzi končal študij geografije in zgodovine tudi Anton Melik (1890-1966). Leta 1927 je postal učitelj v katedri (zdaj Oddelek za geografijo FF) na mladi ljubljanski univerzi. Že v letih 1935 in 1936 je izdal prvo geografsko monografijo Slovenije v dveh knjigah. V

Na vprašanje, kdo od Slovencev je bil najbolj zaslužen za razvoj našega krasoslovja, bi od tistih, ki kaj vedo o zgodovini raziskovanja krasa na naših tleh, zvedeli za več imen, med njimi tudi za avtorja Slave vojvodine Kranjske - Janeza Vajkarda Valvasorja (1689 - to je letnica njegove knjige). Toda krasoslovje je iskustvena (empirična) veda, tja pa npr. Valvasorjevo pojasnjevanje polnjenja Cerkniškega jezera iz jezer v Javornikih z natega gotovo ne spada. Nekateri bi bili za Baltazarja Haqueta (1778), Valonca na začasnem delu v Sloveniji, ki je med drugim dokazoval kemično raztapljanje apnencev v kislini. Nekateri viri navajajo kot prvega krasoslovca A. Schmidla (1854, 1858). Bil je eden izmed mnogih, ki jih je v 18. in 19. stoletju poslal na Kranjsko dunajski dvor, da bi pojasnili začudenja vredne kraške pojave na slovenskem krasu, zlasti jame (npr. J.N. Nagla, 1748), ali so Kras prvi geološko kartirali (A.v. Morlot). V ozadju cesarskega dvora je stala dunajska univerza.

Melikova hipsometrična karta Krasa

prvi, naravoslovni, je v poglavju o krasu, dolgem 52 strani, pri opisu kraških pojavov na Slovenskem uporabil za devetinštrideset (49) značilnih kraških oblik strokovno ime. Triinštrideset (43) izmed njih je prevzela knjižica Slovenska

kraška terminologija (1973) in so še zdaj v strokovni rabi. Nič čudnega! Po Melikovi upokojitvi (1965) so predavanja o krasu prevzeli njegovi slušatelji. Ti so pri predmetu "kras" vzgojili novo generacijo, ki je zdaj že prevzela vodstvo.

Melik se je po Cvijičevem zgledu in ker ima ljudska beseda "dolina" več pomenov, odločil za ime "vrtača", ki se je na Slovenskem prav tako zasadila.

Pod vplivom »erozijske teorije« takrat v svetu najbolj priznanega geomorfologa W. M. Davisa je Melik razlagal, da je v začetni kopni fazi na slovenskem krasu in tudi na Krasu prevladoval zaradi površinske vodne mreže rečni relief. Več odmeva v tujini kot njegove razprave o spremembah rečne mreže, tako nastalih suhih dolinah in dolih na Dinarskem krasu, je doživela njegova knjiga *Kraška polja Slovenije v pleistocenu* (1954). Tam po njegovem počasi izginjajo v ledeni dobi ob poplavih nakopičeni prodi, peski in ilovice. Planota na Krasu naj bi po njegovem nastala z erozijo rečne vode, predvsem Notranjske Reke. Da bi ponazoril lego dveh pasov ravnika - starih suhih dolin - na obeh straneh v Sežani prekinjenega slemenca Grmada-Strmec, je priložil hipsometrično karto Krasa in okolice, ki je na levi ponatisnjena.

V številnih Melikovih razpravah in v štirih debelih knjigah regionalno-geografskega opisa Slovenije iz let 1954, 1957, 1959 in 1960 (slednja ima naslov *Slovensko Primorje*) je objavljen doslej najbolj podroben in s skicami ilustriran geografski prikaz slovenskega ozemlja in krasa v njem. Leta 1938 je objavil svoja prizadevanja, »da bi na jugoslovanskih univerzah ustanovili posebne panoge in institucije, ki bi preučevale kras in na ta način ohranjale tradicijo, ki so jo ustvarili prvi raziskovalci krasa. Tako bi mogli ostati klasična dežela kraških študij, kakor smo postali s svojim najbolj tipično razvitim dinarskem krasom matična dežela kraškega poznavanja ter kraških terminov«. Uresničitev te želje mu je omogočil šele čas po drugi svetovni vojni, ko je večina Primorske Slovenije in Krasa pripadla jugoslovanski republiki Sloveniji. Za kraški študij je navdušil zdravnika Alfreda Šerka in mu namenil vodstvo postojnskega kraškega inštituta. Tik pred začetkom predavanj na ljubljanski univerzi je dr. Šerka na terenu ubila strela. Načrt je Melik uspel uresničiti leta 1947 kot redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti in tajnik njenega naravoslovno-medicinskega razreda. V Postojni, kjer je pred drugo svetovno vojno deloval italijanski speleološki

inštitut, je Slovenska akademija znanosti in umetnosti ustanovila Inštitut za raziskovanje krasa. Po pol stoletja je v njem nastal številčen kolektiv, sestavljen iz zastopnikov naravoslovnih in tehniških strok. Sodelujejo s prakso, raziskujejo tudi v tujini, prirejajo vsakoletne poletne mednarodne simpozije in letno poleg drugega izdajo dva zvezka revije *Acta carsologica*. S tem krepijo vlogo Postojne kot središča evropskega krasoslovja. V Ljubljani leta 1965 ustanovljena Mednarodne speleološka zveza ima v tem inštitutu stalni sedež. Inštitut potrjuje Melikovo videnje, na katerem področju lahko slovenska znanost najprej doseže mednarodno veljavo.

Melik je izdal dve obsežni geografski monografiji o Sloveniji. Prvo v dveh zvezkih (1935, 1936) in drugo leta 1963, potem ko je predhodno objavil štiri debele knjige regionalnega opisa (1954, 1957, 1959, 1960), vse pri Slovenski matici. V zadnji z naslovom *Slovensko Primorje* je 50 strani namenjenih regiji Kras. V družbenogeografskem opisu so številčni podatki zdaj večinoma zastareli, vendar še vedno zanimivi za tiste, ki jih zanima življenje v letih po drugi svetovni vojni, ko je na Krasu zavzemal pašnik še 36 do 38 % površine in gozd le 21% vsega njegovega površja, in ko je Sežana leta 1959 štela le 2166 prebivalcev.

V začetnem, geomorfološkem opisu je planotasti Kras označen za najbolj enovito pokrajino. Zato bi ob spoznanju, da sta narava in družba v medsebojni soodvisnosti - to je vodilni motiv Melikove regionalne geografije - pričakovali, da bo regijo zajemala le ena upravno-politična enota. Toda Melik, ki je na Dunaju končal tudi študij zgodovine, pravi, da se to nikoli ni zgodilo. V rimski dobi in v začetnem srednjem veku je bil Kras severni del upravne enote Istra (Histria). Potem se je začelo v njenem severnem delu javljati ime Kras (Karst), ki je obdobjo zajemal tudi del Vipavske doline, pokrajino Pivko in celo Lož. Ob uveljavljanju srednjeveških fevdalnih gospodstev je na zemljevidih napis Kras utesnilo Devinsko gospodstvo, ki je pozneje pripadlo Kranjski, v zahodnem delu Goriško, v zaledju Trsta Tržaški Kras. Do njega je od jugovzhoda segala še Istra; deželi Kranjski so pripadali Pivka, Brkini in Vremska dolina. Ko so raziskave jam

in drugih kraških pojavov v 19. stoletju dvignile zanimanje evropske javnosti za matični Kras, je porasla zavednost Kraševcev, kar je med domačini razširilo ime Kras. Delitev Krasa na dva dela, ki ju zdaj loči državna meja, je ostala vse do danes. Ker pa občinske meje ponekod presegajo regijo Kras, je izračunavanje statističnih podatkov za ves Kras in za isto leto še vedno oteženo.

Vedno pa je bil severozahodni rogelj Dinarskega krasa prometno pomemben in to je bil tudi vzrok, da so kraški pojavi tako zasloveli. Najbolj so razliko v značaju površja zaznavali potniki na stiku nizke ravne Furlanije s kamnito planoto Kras ali potujoči v obratni smeri. Ob višku rimskega imperija so čez Kras korakale legije proti jugovzhodni in srednji Evropi. Danes čez Kras v iste smeri drvi vlaki, avtobusi in kamioni iz pristanišč ob Tržaškem zalivu in iz Padske nižine. Bodo Kraševci znali začasno zaustaviti množice potnikov in jim v večjem številu kot zdaj pokazati, kje je nastala beseda "kras" in kakšne zanimivosti Kras skriva?

Izbrana literatura

- Melik, A., 1935: *Slovenija I.*, splošni del.- Ljubljana, Slovenska matica, 339 str.
 Melik, A., 1960: *Slovensko Primorje*.- Ljubljana, Slovenska matica, 547 str.
 Geografski vestnik, 1990. Objavljeni so referati s proslave stoletnice Melikovega rojstva v prostorih SAZU, kjer je objavljena tudi njegova obilna bibliografija, št. 62, Ljubljana.
 Habič, P., 1990: Melikov prispevek h geomorfologiji in krasoslovju.- *Geografski vestnik* 62, str. 43-50.
 Gams, I., (ur.), 1973: *Slovenska kraška terminologija*, knjiga 1.- Ljubljana, 76 str.
 Gams, I., 2006: O pomenu Antona Melika za slovensko geografijo.- Predavanje na Melikovih geografskih dnevih 11.-12. maja 2006 v okviru geografskih organizacij.- (v tisku).
 Colin, T., 1985: Anton Melik 189-1966: *Geographers Bibliographical Studies*, 9.- Great Britain, str. 87- 94.

* Slovenska matica je v Ljubljani 15. junija 2006 priredila okroglo mizo »Ob 40-letnici smrti akademika prof. dr. Antona Melika«. Referati bodo objavljeni v publikaciji Slovenske matice.

Majhni vodni zbiralniki pri Povirju in Žirjah

ŠKAUNI V MAŠENCAH IN NA DEBELI STENI

Adrijana Štok Godina

Kras je zanimiva pokrajina predvsem zaradi značilne kame-nine - apnenca, ki tvori in razkriva na svojem površju in v podzemlju različne oblike naravnih pojavov. V vodi raztopljeni ogljikov dioksid iz zraka povzroča topnost apnenca in tako ustvarja naravne znamenitosti pokrajine.

Med sprehodom po gmajnah okrog Povirja lahko opazujemo tudi take stvaritve in se čudimo naravnemu procesu, ki je

posledica kemičnega in fiziološkega preperevanja apnenca. Zaradi korozije ali razjedanja, spreminjanja apnenčevega površja se oblikujejo erozijske oblike, ki tvorijo pestrost naše kraške pokrajine (Erozija je razjedanje, izpiranje, izjedanje kamna). Med tipične značilnosti kraških gmajn, ki so se izoblikovale skozi čas, uvrščamo tudi škraplje, to so zareze, špranje v skalah ali »škaune«, kakor jim pravimo v Povirju in njegovi okolici.

Na večjih apnenčevih, hrapavih skalah opazimo manjše ali večje luknje ali vdolbine, napolnjene z vodo. Ponavadi so polne le ob deževju. Le če so škaune večje in globlje, ostaja voda v njih dalj časa.

Škaune so različnih oblik. Ponavadi so podolgovate ali okrogle. Dno škaune je ravno, z manj ali več izpodjedeno steno, v kateri stoji voda. Voda iz škaune hlapi in tako sproti raztaplja apnenec. Raztapljanje je najmočnejše na vodni površini, zato se najbolj raztapljajo obrobne stene škaune, da se najbolj širijo v površino in ne globino. Raztopljeni kalcit se useda na dno škaune in ko voda v njej popolnoma izhlapi, ga veter odpiha proč.

Človek je v preteklosti v škaunah videl majhen vodni vir, ki ga je na gmajni med pašo koristno uporabljal. Obklesal je kamen in škauno zatesnil ob robu s cementom. Vse to z namenom, da je povečal površino in globino zbrane vode v njej. Takšna mu je služila za napajanje živine med pašo. Seveda pa si pri večjem številu živali z njo ni mogel veliko pomagati. Poskrbel pa je vsaj zase in še kako prav je prišla pastirjem, ki so se v škauni za silo odžejali. Tako so škaune opravljale poleg znamenitih kalov na gmajni pomembno nalogo - služile so napajanju živine v času paše in pastirjem za odžejanje.

Škauna v Zalehteh med Povirjem in Žirjami - Mašenska škauna

Med eno večjih spada naravna škauna v Zalehteh med Povirjem in Žirjami, ki so jo pastirji poznali pod imenom Mašenska škauna. Je na gmajni z ledinskim imenom Mašence na obsežnem širokem ravninskem delu, ki ga na severu obdaja Predlovec (428 m) s spodnjimi Prahami, na južni strani pa zapira pred Žirjami hrib Gabričje (415 m). Gmajna je povirska; včasih so te pašnike uporabljali povirski pastirji in žirskim pastirjem na tej gmajni niso pustili pasti. Še najbolj huda sta bila na pastirje, če so krave ušle na povirsko gmajno, Frane Renkalov in Polde Ivančkov. Slednji je vedno imel pri sebi

»fouč« (zakrivljen nož z lesenim držalom, po obliki podoben srpu, le da je precej manjši) in grozil, da jim bo krave prerezal. Tako se spominja paše Stanko Jogan iz Žirij.

Povirci so prenehali s pašo že okrog leta 1975; predvsem zaradi nevarnosti cestnega prometa. Te gmajne niso več uporabljali za pašo in so jo pozneje vaščani Žirij ogradili ter uredili skupni pašnik, na katerem so pasli do leta 1985. Najdlje so pasli na tem območju Čačarjevi iz Žirij. Mašenska škauna je po opustitvi paše veliko let samevala; ni več služila svojemu namenu. Koristila je le gozdni divjadi in pticam za napajanje.

Mašensko škauno zlahka najdemo, saj je to večja kamnita gmota, stena, ki leži ravno na površju. Zanimiva je predvsem zato, ker se voda v njej preliva iz zgornje, široke škaune (v dolžini meri kar 2,10 m, v širino 1 m, v globino pa 15 cm) prek manjše škaunice v spodnjo, globoko škauno. Ta je dolga 1,7 m in v najširšem delu meri do 65 cm, vodo pa zadržuje v globino več kot pol metra. Gozdnim živalim in kravam je lahko dostopna za pitje. Domačina (Povirca Janez Novak-Cucen in Matija Sila-Ftčev) sta jo nekoč delno zacementirala, da zadržuje še več vode.

V večji suši se zgornja škauna posuši in takrat lahko vidimo na njenem dnu izklesanih veliko kratic imen in primkov domačinov, kot so na primer: KB, Mj, P.N 20, KI PN, VI N 5, BP N, L.1923, Š.J., P.N 55. Včasih je bila namreč navada pastirjev, da so se radi podpisovali tako, da so v kamen, ki je imel široko, ravno površino, vklesali svoja imena. Klesana imena so tudi na vrhnji površini skale.

Stena, na kateri so vse tri škaune, je zanimiva tudi zaradi raznih špranj, iz katerih raste drobno rastlinje in manjše grmičevje, npr. brinj in šipek. Svoj dom je v špranji skale našel tudi gad.

Na tem predelu se vije sodobna avtocesta Divača-Trst. Na srečo se avtocesta škauni izogne; prav tako makadamska cesta, ki povezuje Povir in Žirje. Tako ostaja Mašenska škauna Povircem, Žirjanom in Brestovčanom v ponos kot naravna znamenitost gmajne.

Sedaj se tod še pasejo krave Jankotove domačije iz Brestovice. Ker je goveda precej, škauna ne more zadovoljiti vseh krav z vodo. Zato jim gospodar vozi na gmajno dodatno vodo s cistemo.

Zgornja Mašenska škauna, iz katere se voda prek srednje pretaka v spodnjo škauno.

Spodnja Mašenska škauna.

Na Krasu je v teh časih velika redkost, da vidiš popašeno gmajno, ki mimoidočemu sprehajalcu daje vtis naravnega parka.

Škauna na Debeli steni

Pod Sopado (464 m) je še ena večja škauna, ki se ji reče škauna na Debeli steni. Ta je v bližini znane jame Belinca v Tavčarjevi ogradi. Na apnenčevi mogočni steni, ki visi navzdol, opazimo precej manjših ali večjih izdolbenih lukenj, škaun. Največja škauna je globoka pol metra in sega v širino čez meter. Služila je in še vedno služi napajanju gozdnih živali. Domačin Andrej Kuret iz Žirij 22 (po domače Branko Frjanov) je manjšo škauno na isti mogočni steni obzidal s cementom, da bolje zadrži deževnico. Bil je lovec. Tako je trajno poskrbel, da gozdne živali ne bodo žejne.

Po pripovedovanju domačina Stanka Jogana (rojen l. 1927) so okrog Debele stene pasli krave. Gmajna je bila tako gola, da je bilo od tod videti, kako so se pasle Kocjanove krave v Guri, ki je bila takrat neporaščena.

Večje zapuščene škaune so pomembne tudi za razvojni cikel določenih življskih vrst. Pripomorejo, da se v naravi ohranja življski krog. Za vzdrževanje škaun veliko pripomorejo tudi lovci, saj jih redno čistijo in tako skrbijo, da imajo gozdne živali potrebne vodne vire.

Viri

Maher, Igor, 2006: Predavanje na tečaju za varuhe kalov, 2. junija 2006
Renčelj, Stanko, 2002: Kras, kamen in življenje, Libris, Koper
Ustni viri domačinov po spominu

Adrijana Štok Godina, Povir

Škauno na Debeli steni je domačin Andrej Kuret, Žirje 22, obzidal, da drži več vode.

Vse fotografije: A. štok Godina

Škauna na Debeli steni, fotografirana 16. aprila 2006.

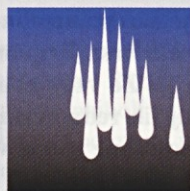

Izobraževanje mladih in turistov za razumevanje narave

NARAVOSLOVNE EKSKURZIJE

Samo Šturm, Tomaž Zorman

Predstavlja projekt učne poti Škocjan v Parku Škocjanske jame in njegovo uporabo v praksi. Vedno bolj pomembno postaja izobraževanje mladih ljudi in turistov med njihovim obiskom v zavarovanem območju narave. Intenzivno smo se začeli ukvarjati z mladimi z naravoslovnimi ekskurzijami po parku, v katerih približe predstavljamo naravoslovne in naravovarstvene vsebine, ki so med drugim del učnih načrtov v šolah. Število skupin na ekskurzijah po parku v letih od 2003 do 2006 presega 190, kar pomeni skupaj več kot 5100 obiskovalcev. Največ skupin je v pomladanskih mesecih; v številu prednjačijo osnovnošolski učenci (55%) in srednješolci (31%).

Park Škocjanske jame

CONVENTION ON WETLANDS
CONVENTION SUR LES ZONES HUMIDES
CONVENCIÓN SOBRE LOS HUMEDALES
(Ramsar, Iran, 1971)

Uvod

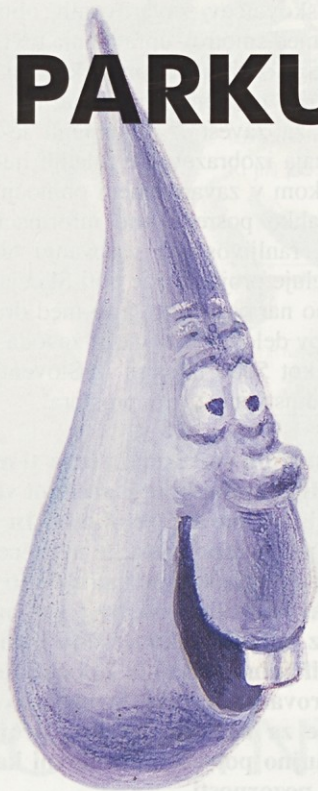
S programom naravoslovnih ekskurzij po Parku Škocjanske jame smo pričeli v letu 2003, ko smo postavili krožno pot v osrčju parka. Obiskovalca vodi po glavnih, najatraktivnejših naravnih in kulturnih znamenitostih na tem prostoru. Kot simbol poti smo uporabili kapljico (slika 1) in na tej osnovi variacije kapljice, s katerimi smo poskušali še bolj približati spoznavanje narave učencem in s tem povzročiti pozitiven čustven odziv zlasti učencev. Ob poti nas vseskozi spremljajo različni kraški pojavi, najizrazitejši med njimi so Okroglica (brezno, naravni spomenik), Velika in Mala dolina (udorni dolini, naravna spomenika), soteska Reke, ponor Reke in pogled na vhodne dele Škocjanskih jam ter okoliške udorne doline. Sprehajamo se po kraškem gozdu, kjer spoznavamo značilno vegetacijo Krasa, pomen zavarovanih območij narave, življenje ljudi na Krasu, zavarovane rastlinske in živalske vrste ter se seznanimo z življenjem v podzemlju (www.park-skocjanske-jame.si/indexU.htm).

Med ekskurzijo doživljamo nepostreden stik z naravo. Ta ponuja paleto raznovrstnih pozitivnih izkušenj, ki so za učence bolj življenjskega pomena kot zgolj teorija iz učilnic. Pouk v naravi, bodisi kot naravoslovni dnevi ali terenske vaje, je najlepši sestavni del izobraževalnega procesa naravoslovnih predmetov. V stiku z naravo se spontano vzpostavlja ravnovesje med fizičnimi, psihičnimi in voljnimi cilji. Te dejavnosti prinašajo učencu nekaj novega, dinamičnega in izzivalnega.

Slika 3: Primeri delovnih listov, kakršne prejmejo učenci na obisku učne poti. Desna stran lista ima značilno barvo določene teme in variacijo kapljice za določeno področje. Osrednji del je besedilo za reševanje nalog – sprašujemo, spoznavamo, rišemo, raziskujemo. Na dnu so neznane besede. Iz ozadja odseva slika tematskega podnaslova lista.

V PARKU ŠKOCJANSKE JAME

Slika 1: Kapljica velja za simbol učne poti Škocjan, po kateri potekajo naravoslovne ekskurzije v Parku Škocjanske jame.

Slika 2: Dijaki na ekskurziji v Parku Škocjanske jame pred J'kopinovim skednjem, v katerem je etnološka zbirka.

Metode dela

Strokovna vodenja ekskurzij po parku opravljamo zaposleni v Javnem zavodu Park Škocjanske jame. Pri tem delu so dobrodošle izkušnje in pedagoški pristop. Skupina, ki jo vodimo po parku, naj bi bila manjša od trideset učencev, zato večje skupine razdelimo. Kot didaktične pripomočke pri terenskem delu uporabljamo delovne liste (slika 3). Ti so interdisciplinarni, vključujejo 10 vodilnih tem (kar pomeni 10 listov) in zaobjemajo spoznavanje kraškega svetâ, rastlinstva in živalstva krasa, zavarovana območja narave in kulturno dediščinino tega območja. Komplet listov je sestavljen iz več sklopov in sicer:

(1) iz z mape, ki vsebuje liste in je opremljena z dopadljivo vsebino, da pritegne obiskovalca v spoznavanje Parka Škocjanske jame z delovnimi listi. Na notranji strani mape smo dodali "osebno izkaznico" Škocjanskih jam z nekaj osnovnimi podatki o parku in Škocjanskih jamah;

(2) iz posameznih listov z vodilno temo (npr. Kras) in s podnaslovom (npr. Kraški pojavi) na vrhu lista. Na levi strani lista so predstavljene različne vodilne teme, s katerimi se srečujemo. Desna stran lista nakazuje obravnavano vodilno tematiko z zanjo značilno barvo (npr. zelena) in z ilustracijo kapljice, na katero se tema nanaša (npr. kapljica in globus - geografija). Osrednji del lista je namenjen reševanju: sprašujemo, razlagamo, rišemo in raziskujemo. Na dnu lista pa spoznavamo neznane besede. V ozadju nam odseva značilna slika tematskega podnaslova (slika 3).

Za spodbuditev motivacije med učenci je poleg spodbudnega učnega okolja (narava), poskrbljeno še z delovnimi listi. Delovni listi z nalogami so dobro motivacijsko sredstvo, kar ugotavljamo z lastnimi opažanji. Učence na nek način zaposlimo; s tem jim naložimo tudi neke vrsto odgovornosti, da samostojno sledijo razlagi in izpolnijo zadane naloge.

Kot učbenik, iz katerega so črpane teme in naloge na delovnih listih, uporabljamo knjižico "Vodnik po učni poti Škocjan". V njej so podrobneje predstavljene in razložene teme in naloge, ki jih rešujemo na delovnih listih. Delovni listi in knjižica Vodnik po učni poti Škocjan sta vsem dostopna tudi po internetu na straneh parka Škocjanske jame (www.park-skocjanske-jame.si/Listi.htm), na katerem si ju lahko ogledate. Poleg delovnih listov nam kot pripomoček služijo maketa prereza Škocjanskih jam in maketa osrednjega dela parka, to je Veliko in Malo dolino s ponorom Reke v podzemlje. S tem dosežemo boljšo prostorsko predstavbo in orientacijo v prostoru, kjer se gibljemo. Veliko naravnih pojavov, ki jih zaobjemajo naloge na delovnih listih, si nato ogledamo v živo, na terenu, tako da je povezava med teorijo in pojavom ki ga vidimo v praksi, ustrezna

Cilji

Večinoma so cilji obiska naravoslovno naravnani. Gre za spoznavanje in doživljanje narave ter tistih naravnih procesov in dogajanj, o katerih so učenci seznanjeni iz literature (teorije) v okviru pouka. S skupinami otrok preživimo od dve

do štiri ure skupaj in v tem času smo mi tisti, ki jim posredujemo in predstavimo tudi vrednote narave (oziroma antitezo zgolj antropocentričnemu - izkoriščevalskemu stališču do narave). Vzgoja je definirana kot načrtni poskus vplivanja na razvoj posameznikove osebnosti in na tem mestu poskušamo vzgajati mlade osebnosti v duhu odgovornega ravnanja do okolja, do narave (na nek način v duhu okoljske vzgoje).

Med ekskurzijami se poskušamo čim bolj osredotočiti na učence oziroma dijake. Naša razlaga je namenjena predvsem njim kot aktivnim udeležencem, pri tem upoštevamo predvsem spoznavni vidik in psihološki vidik pouka v naravi, saj je zelo pomembno tudi pozitivno doživljanje tistega, kar spoznavamo (brez strahu).

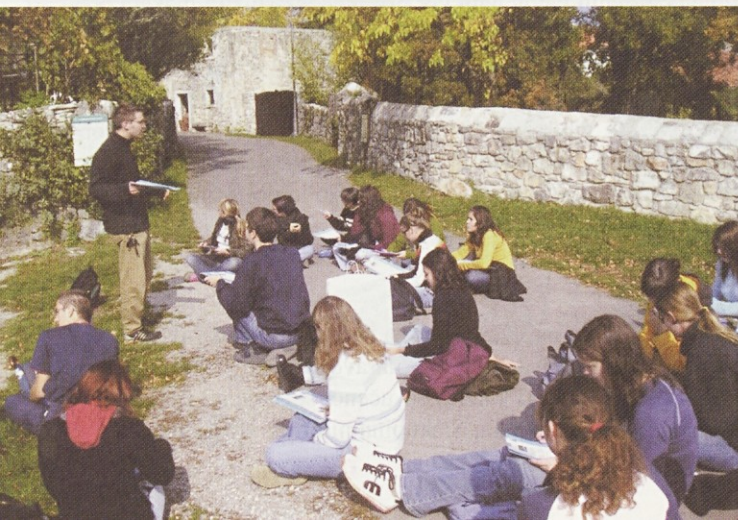
Pri svojem delu upoštevamo dialoški princip, to je pravo, dvosmerno komunikacijo med učenci in nami. Zadane naloge oziroma probleme po skušamo skupno reševati, tako da učenci (kot skupina) večinoma sami pridejo do rešitev - zaključkov zadane problematike z uporabo že prej naučenih znanj (slika 4).

Samostojnost učencev se pokaže pri odprtih vprašanjih, saj ta zahtevajo lastna razmišljanja in sklepe. Ekstenzivnost in intenzivnost obravnavanih tematik prilagodimo razredni stopnji učencev oziroma dijakov in namenu ekskurzije - ali je ekskurzija geografska, biološka, itn.

Rezultati

Za vodene ekskurzije po parku in po učni poti Škocjan se je v letih od 2003 do 2006 odločilo več kot 40 domačih in tujih izobraževalnih institucij, osnovnih šol, srednjih šol, gimnazij in fakultet. Poleg njih si učno pot ogledajo številne domače in tuje delegacije, ki obiščejo park. Pot je narejena tako, da si jo brez težav ogledajo tudi individualni obiskovalci parka brez spremstva ali vodenja osebja parka.

Odkar strokovna vodimo naravoslovne ekskurzije, je učno pot Škocjan obiskalo skupaj več kot 190 skupin, kar pomeni več kot 5100 učencev, dijakov, študentov in strokovnih delavcev. V zadnjih letih pomeni to več kot 1500 učencev letno, kar pomeni od 50 do 60 skupin. Največ obiska je v spomladanskih mesecih, v aprilu, maju in juniju - več kot 75 % celoletnega obiska. Od tega največ maja in junija, povprečno 15 skupin. Med obiskovalci je bil največji delež osnovnošolcev (55 %) in srednješolcev (31 %), Preostali del (14 %) pa so bodisi študenti in drugi gosti.

Sklep

Izobraževanje obiskovalcev zavarovanih območij narave je nedvomno eden izmed smotrov upravljanja tovrstnih območij. Spoznavanje in učenje o zgradbi, kompleksnosti, biodiverziteti, ranljivosti jam in podzemnega sveta ter širše kraškega sveta, so osnova za zavest o ohranjanju le-tega. Vedno bolj pomembno postaja izobraževanje mladih ljudi in turistov med njihovim obiskom v zavarovanem območju narave. Na tem mestu jim lahko posredujemo informacije o jamah, podzemnem okolju, ranljivosti in varovanju takega okolja, itn. V letih, odkar deluje projekt učne poti Škocjan, ki je prvenstveno izobraževalno naravnano, saj je to med drugim eden izmed osnovnih smotrov delovanja Javnega zavoda Park Škocjanske jame, smo več kot 5000 mladim iz Slovenije in tujine predstavili lepote in edinstvenost tega prostora.

Smatramo, da na mladih svet stoji in prav ti mladi ljudje bodo lahko v prihodnje ambasadorji vrednot varstva narave, vrednot ohranjanja narave in okolja. In moč tega dejstva, njegova vzgojna komponenta, je neprecenljiva. Zato bomo še naprej poskušali uspešno nadaljevati delo z mladimi v okviru naravoslovnih ekskurzij po parku Škocjanske jame. Delo z mladimi na terenu zahteva strokovne sodelavce s specifičnimi znanji in z občutkom za otroško dovzetnost za varovanje narave in spoznavanja naravnih pojavov. Zato je za uspešno izvedbo projekta naravoslovnih ekskurzij nujno potreben strokovni kader, ki namenja tej nosti polno pozornosti.

Prevedeni delovni listi pa bi lahko pobliže predstavili Kras, specifične naravne pojave na tem območju in problematiko varstva naravne dediščine tudi množici tujih dijakov in študentov ter tako še dodatno prispevali k osveščanju javnosti. V parku Škocjanske jame nastaja prava "naravoslovna učilnica na terenu", dostopna, odprta in predstavljiva širokemu krogu obiskovalcev tega edinstvenega Unescovega spomenika pri nas.

Viri in literatura

- Kranjčan, 2005: Doživljajska pedagogika kot interdisciplinarno metodično stičišče.- Drugi strokovni posvet Didaktika v šoli v naravi, Zbornik prispevkov, Tolmin
- Peric, Borut in drugi avtorji, 2005: Spoznavajmo Park z delovnimi listi.- JZ Park Škocjanske jame, Slovenija, Škocjan
- Šturm, Samo, 2005: Motivacija in učno okolje - primer učenja v naravi. Seminarska naloga, interno gradivo, JZ Park Škocjanske jame, Slovenija, Škocjan
- Šturm, Samo, 2005: Poročilo o vodenju po učni poti Škocjan - interno gradivo.- JZ Park Škocjanske jame, Slovenija, Škocjan
- Šturm, Samo; Zorman, Tomaž; 2005: Spoznavajmo park z delovnimi listi.- Kras, št 72, str. 44-45, Ljubljana
- Zorman, Tomaž in drugi avtorji, 2003: Vodnik po učni poti Škocjan.- JZ Park Škocjanske jame, Slovenija, Škocjan

Samo Šturm, univ. dipl. biolog - JZ Park Škocjanske jame, Slovenija
Tomaž Zorman, univ. dipl. inž. gozdarstva - vodja naravovarstvene nadzorne službe, JZ Park Škocjanske jame, Slovenija

Slika 4: Utrinek z ekskurzije po učni poti Škocjan.
Med razlago in reševanjem nalog vlada sproščeno vzdušje s skupinskim delom in s čim bolj samostojnim reševanjem problemov, ki jih obravnavamo.

TRENUTKI, KI SO JIH SVETOVNI POPOTNIKI IN FOTOGRAFI UJELI V OBJEKTIV, BURIJO NAŠO DOMIŠLJIJO, NAS BOGATIJO IN NAM **ODKRIVAJO NOVA OBZORJA.**

Fotografije z razstave, katere generalni pokrovitelj je Telekom Slovenije, lahko od 1.6. naprej kupite na licitaciji.

S pomočjo kataloga fotografij, ki je tudi na spletnem mestu www.telekom.si/ng/, si lahko osvežite spomin in se odločite za sodelovanje na licitaciji. Ponudbe oddajte na spletnem mestu ali pokličite brezplačno telefonsko številko MODRA ŠTEVILKA **080 23 15**.

Če vas katera fotografija posebej nagovarja, lahko sodelujete na dobrodelni licitaciji in z nakupom razstavljenih fotografij prispevate k ureditvi in ohranjanju parka Škocjanske jame, vpisanega v Unescov seznam svetovne naravne dediščine.

NATIONAL GEOGRAPHIC
SLOVENIJA

100
izbranih
fotografij

Telekom
Slovenije

Moč sodelovanja.

ISTRABENZ, d.d., Cesta Z. P. - Godina 2, KOPER
KREATIVA

Naš svet je svet v gibanju.
Naša moč izvira iz navdiha posameznika in usklajenosti skupine.
Odličnost dosegamo z odločnostjo, predanostjo in ustvarjalnostjo.
Poganjamo svet z ustvarjalno energijo.

 ISTRABENZ
Moč sodelovanja

SAMO KDOOR USTVARJA TRDNE TEMELJE,
GRADI ZA PRIHODNOST.

Živimo z nepredvidljivimi silami morja in vetra, zato se dobro zavedamo pomena načrtovanja prihodnosti. Znamo ponuditi trdne temelje in tako pomagati pri ustvarjanju vaše prihodnosti.

Banka Koper
Z odprtim pogledom.

ZADRUŽNA KRAŠKA I

WWW

D
73779/2006
KRAS

100605673,76

COBISS

SIK KOPER - BIB CRPODISTRIAT

Podružnic

Sedež:

Opčine

Ul. Ricreatorio, 2

Tel. 040 21491 - Fax 040 211879

Podružnice:

Trst

Trg Libertà, 5

Tel. 040 2149357 - Fax 040 2149352

Trst

Ul. Molino a Vento, 154

Tel. 040 2149850 - Fax 040 2149855

Nabrežina

Trg sv. Roka, 106

Tel. 040 2149401 - Fax 040 201133

Sesljan

Sesljan, 44

Tel. 040 2149523 - Fax 040 291500

Bazovica

Ul. I. Gruden, 23/c

Tel. 040 2149551 - Fax 040 2149553

Domjo

Domjo, 38

Tel. 040 2149571 - Fax 040 2149576

Dolina

Obrtna Cona Dolina, 507/13

Tel. 040 2149804 - Fax 040 2149805

V različnosti je naša moč